

İRİFAN

№ 101 Aprel 2015 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

100
• Yıl
th Anniversary
ÇANAKKALE

ÇANAQQALANI
ÖLÜMSÜZLƏŞDİRƏN
RUH

Əziz Oxucu!

Bildiyiniz kimi bu il aprel ayının 24-də qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində dillərə dastan olan Çanaqqala Zəfərinin 100 illiyi təntənəli surətdə qeyd olunacaq. Xüsusilə qondarma erməni soyqırımının ildönümü ərəfəsində belə bir addımın atılması siyasi və ictimai baxımdan böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əlbəttə ki, belə bir təntənəli tədbirin ərəsəyə gəlməsində iki qardaş ölkə olan Azərbaycan və Türkiyənin birlik şüuru içində təşkilatçılıq fəaliyyəti xüsusi vurğulanmalıdır. Hər zaman bir-birinin sevinc və kədərlərini paylaşan bu iki ölkə tarixdə misli görülməmiş qardaşlıq nümunəsi sərgiləmişdir. Elə 100 il əvvəl Çanaqqalada, Qafqaz cəbhəsində çiyin-çiyinə vuruşaraq düşməyə sinə gərdikləri kimi. Qafqazdan Anadoluya, Anadoludan Qafqaza hər zaman sevgi selinin çağladığını görmək mümkündür. 100 il əvvəl Çanaqqala Zəfəri üçün bir-birimizə dayaq olduğumuz kimi, 100 il sonra bu zəfəri qeyd etmək də bizə yaraşır. Bu məqsədlə “İrfan” jurnalı Çanaqqala Zəfərinin 100 illik yubileyi ərəfəsində ana mövzu olaraq **“Çanaqqalanı Ölümsüzləşdirən Ruh”**u qapağa çəkdi.

Bu sayımızda *“Hamımız “Mehmetcik”ik”*,

“Qəhrəmanlıq Dastanı”, *“Ağılın Durduğu Yer”*, *“Çanaqqalanı Ölümsüzləşdirən Ruh”* başlıqlı məqalələrdə qəhrəman türk mil-lətinin ağır şərtlər altında qazandığı Çanaqqala Zəfərinin hansı ruhla əldə edildiyini bir daha oxuyacaqsınız. O çətin sınaq günündə yaşanmış həyat hekayələrini oxuduqca təsirlənməmək mümkün deyil. Jurnalımızın bu sayında dəyərli alimimiz, tarixçi Anar İsgəndərovun qələmə aldığı *“Qondarma Erməni Soyqırımı”* məsələsi mənfur qonşularımızın iddialarının nə qədər əsassız olduğunu oxuyacaqsınız. Eyni zamanda bu sayımızda tarix üzrə fəlsəfə doktoru Vasif Qafarovun müsahibəsində Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığına dair arxiv materiallarına əsaslanaraq ortaya qoyduğu maraqlı faktlarla tanış olacaqsınız. Türkiyə ziyalılarından Prof. Dr. Okan Yeşilotun və tərxis olunmuş zabıt Nihat Topuzun Çanaqqala təəssüratlarının da maraqla oxunacağını ümid edirik. Sözü çox uzatmadan jurnalımızın səhifələrini vərəqləməyə dəvət edirik. Gün o gün olsun ki, doğma Qarabağımızın düşmən işğalından azad olunmasının ildönümünü keçirək!

İRFAN

Aprel/2015/№:101
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpəkyolu MMC

Baş redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Məsul katib:
Əziz SULTANOV

Kompüter və
qapaq dizaynı dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV

Copyright 2013 © All Rights
Reserved
Created and supported by “İrfan”
Foto:

«İRFAN»

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Seyid Camal ƏZİMBƏYLİ
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Abunə və reklam işləri:
Tel: 051 412-22-82

**Təklifləriniz üçün bu nömrəyə
müraciət edə bilərsiniz**

Jurnalın materiallarından istifadə
edərkən istinad zəruridir. Müəllifin
mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi
üst-üstə düşməyə bilər.

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 35 AZN
Xarici ölkələr üçün 60 Avro

Şarq
QARAB
1986-cı ildən

sharq.qarb@gmail.com
(012) 374 83 43 374 73 84

3

"HAMIMIZ
MEHMETCİK"İK

NURLAN
MƏMMƏDZADƏ

8

DOÇ. DR. VASİF
QAFAROV:

ÇANAQQALA ZƏFƏRİ
MƏNƏVİ GÜCÜN
MADDİ VƏ TEXNİKİ
ÜSTÜNLÜKLƏR
ÜZƏRİNDƏ
QALİBİYYƏTİNİN
SİMLÜDÜR!"

28

ÇANAQQALANI
ÖLÜMSÜZLƏŞDİRƏN
RUH

OSMAN
NURİ TOPBAŞ

14

1915-Cİ İL 24
APREL
QONDARMA
SOYQIRIMI
HAQQINDA ƏSL
HƏQİQƏTLƏR

ANAR
İSGƏNDƏROV

4

Qəhrəmanlıq Dastanı
Dr. Abbas QURBANOV

6

Ağlın Durduğu Yer
Firdovsi HƏSƏNOV

13

Son Məktub

17

Bir Vəhşət Tablosu
İrfandan

18

Pseudosoyqırımın Yubileyi Ərəfəsində
Alpay ƏHMƏD

20

**Prof. Dr. Okan Yeşilot: Çanaqqala
Fədakarlıq, İnsanlıq, Şərəf və Namus
Abidəsidir!**

22

Onu Dərk Etmək
Əziz SULTANOV

24

Örnek Şəxsiyyət
Müşfiq XƏLİLLİ

26

Bir Ayə
Ramiz MƏMMƏDOV

27

Bir Hədis
Səfa MURADOV

34

**Terorist Cəmiyyət,
Yoxsa Xeyirli Ümmət...**
Rüfət ŞİRİNOV

36

Tərxis Olunmuş Zabit Nihat Topuz:
"Çanaqqala Bir Məktəb, Şəhidlərimiz
Müəllim..."

40

Zikr Hər Şeyə Əvəzdir
Mübariz ƏLİOĞLU

42

Şeirin Üfuku
Eldar KƏRİMOV

44

Boş Dərs!
Adem ŞAHİN

46

İslamla Həyat Tapanlar
Kamal SƏLİMOV

48

Peyğəmbərimizin Dilindən Gənclik
Saleh ŞİRİNOV

50

Quran Gündəliyi
Kamran MƏMMƏDOV

52

Bir Ağacın Hekayəsi
Vüqar ADİLOV

54

Həyat Dəftərindən
Ülvi MƏMMƏDOV

Hamımız “Mehmetcik” ik

*Vətən, millət, bayraq və namusun keşiyində duran əsgər ocağını
Peyğəmbər ocağı sayan türklər Hz. Muhammədə olan
sevgilərindən dolayı əsgərlərinə “Mehmetcik” demişlər.
Hər bir əsgər Hz. Muhammədin kiçik bir modelidir.*

Son bir neçə ildə dəb halını almış bir şüar səslənir tez-tez. 2007-ci ildə Türkiyədə öldürülən erməni jurnalistin ardından səslənən “Hepimiz Hrantız, hepimiz ermeniyiz” sloganından söz açıram. Avropada İslam Peyğəmbərinin karikaturasını çəkmək kimi çirkin bir əməli işləyən “Çarli Hebdo” jurnalının əməkdaşlarının öldürülməsindən sonra səslənən “Hamımız “Çarli”yik” şüarlarını deyirəm. Bu cümləni yazarkən əsla baş verən terror əməlini dəstəkləmirəm, sadəcə kimlərinse hansısa bir yanlışı düzəldərkən ondan daha böyük bir yanlışa düşdüklerini diqqətə çatdırmaq istəyirəm. Guya obyektiv davranmaq adına yanlış tərəfdə yer alanların bu davranışının doğru olmadığını deyirəm. Halbuki biz erməninin də, dini, dili, adət-ənənəsi bizdən olmayan digər xalqların da haqq və hüquqlarına riayət edən bir Peyğəmbərin ümməti və davamçısıyıq. Bunun misallarını tarix kitablarında asanlıqla görmək mümkündür. Bu gerçəyi əsrlər boyu İslam coğrafiyasında yaşayan vicdan sahibi qeyri-müsəlman rəiyyətlərin dilindən eşitmək də mümkündür. Lakin tarix səhnəsində ən nəcib davranışları ilə ad qoymuş babalarımız heç bir zaman “erməniyik”, “xristianıq”, “hrantıq”, “çarliyik” demədilər. Çünki onlar “Muhammədi” olduqlarının fərqiində idilər. Onlar “Muhammədi” olduqları üçün haqlının yanında, haqsızın qarşısında idilər. Bəli, biz **“Özünüzün, ata-ananızın, yaxın qohumlarınızın əleyhinə olsa belə, ədalətdən möhkəm yapışan Allah şahidi olun”** ayəsinin xitab etdiyi bir ümmətik. Bütün dünyanı qarşımıza almaq bahasına da olsa, haqqın tərəfində olan, ədaləti bərqərar etmək üçün çarpışan bir ümmətik. Zamanı gəldikdə ədalətsizliyə, zülmə, nifrətə, terrora qarşı birlik-bərabərlik şüuru içində mücadilə aparmağı bacarmışıq. Bu zaman qarşı cəbhədə bizimlə vuruşan düşmənin də yarasını sarımış, öz yaramıza torpaq basmışıq. Çünki biz “Muhammədi”yik. Bunun ən gözəl nümunəsini XX əsrin əvvəllərində qardaş Türkiyədə baş verən “Çanaqqala Hərbi”, “İstiqlal Savaşı” əsnasında, Qafqaz İslam Ordusunun Azərbaycana gəlişində görmək mümkündür.

Bizi Qafqazlardan Çanaqqalaya aparan, qəhrəman mehmetciyi Anadoludan qalxaraq Azərbaycanda şəhid olmağa səsləyən yalnız qardaşlıq ruhu, iman gücü idi. Bu gün kimlərinse bir sıra havadarlarının kölgəsinə sığınaraq “qondarma erməni soyqırımını” qeyd etdiyi ərəfədə bütün dünyaya bir sözümüz var: **“HAMIMIZ MEHMETCİK”ik.**

QƏHRƏMANLIQ DASTANI

Tarix bəşəriyyətin yaşadığı hadisələrin səbəb və nəticələrini təhlil edərək millətlərin yoluna işıq tutan məşəldir. Tarix bir millətin hafizəsi və milli təcrübələr toplusudur. Millətlərin qədərindəki eniş və yoxuş təcrübələri onların istiqbalını aydınladacaq ən mühüm işıq mənbəyidir.

Zahirən baxdığımız zaman tarixi hadisələrin səbəbi olaraq son hadisəni görürük. Halbuki ondan əvvəl xırda-xırda baş verən bir çox səbəblər vardır. Kasanı dolduran son damladır, lakin kasanın içindəki bütün damlalar onu yüksəldərək daşmağa hazırlamışdır.

Məsələn, Birinci Dünya Müharibəsinin başlamasına səbəb Avstriya-Macaristan vəliəhdinin bir serb tərəfindən öldürülməsidir. Halbuki yeganə səbəb bu deyil. Bir çox səbəb əvvəlcədən baş vermiş, vəliəhdin öldürülməsi isə son damla olmuşdur.

Tarix bilgisi səbəb və nəticələri yaxşı təhlil edərək gələcəyə əmin addımlarla irəliləməyi təmin edir. Çünki millətlər müəyyən coğrafi ərazidə ömür sürərək əsl həyatlarını tarixi kökləri ilə davam etdirirlər. Bu köklər keçmişdə ortaya qoyulan ehtişamlı əsərlər, zəfərlər və abidə şəxsiyyətlər kimi millət ağacını dik tutan mənəvi dinamiklərdir. Belə ki, bütün budaqlar ancaq bu köklərdən bəslənərək yaşayır, çiçək açır və meyvə verir. Bir millətin budaqları da onun sabahını formalaşdıracaq olan yeni nəsli, yəni gəncləridir.

Bir millət əsil tarixini və maddi-mənəvi rəhbərlərini tanıyıb? Bunları yerli-yerində təqdir etdiyi zaman inkişaf edir. Məhz belə bir millət böyük millətdir. Yeni nəsillər tarixlərini yaxşı öyrənər və keçmişdən lazımi nəticəni çıxarsa gələcək xüsusunda təlaşa görə qalmaz. Tarixini pisləyən, özünə yadlaşan, keçmişdəki böyük qəhrəman-

*Dünya tarixinin ən əzəmətli
müharibələrindən biri olan
Çanaqqalada İngiltərə, Fransa və
İtaliya kimi üç böyük dövlətə qarşı
əcdadımız ölüm-qalım mübarizəsi
göstərmişdir. Təxminən 250 000
əsgər döyüş meydanlarında,
150000 əsgər isə xəstəxanalarda
şəhid olaraq vətəninə, millətinə, di-
nini və namusunu qorumuşdur.*

larını xain, xainləri də qəhrəman elan edən bir nəsil yetişərsə, deməli, gələcək qaranlıq və qorxuncdur. Çünki keçmişə istinad etməyənlərin gələcəyi heç vaxt zəmanət altında olmamışdır. Dolayısıyla köklərimiz keçmişə, budaqlarımız gələcəyə uzanmalıdır.

Millətlər **“imanları, dilləri və tarixləri”** ilə yaşayırlar. Torpaq da bu əziz varlıqlar üçün “vətən”dir. Elə buna görə də yetişməkdə olan gənc nəsillərini daima tarix şüuruyla canlı tutarlar. Məsələn, almanlar təlim-tədrisin başlanğıcında gənclərinə güllə-boran edilən şəhərlərini və yanan meşələrini göstərlər. Yaponlar da atom bombalarının məhv etdiyi şəhərlərini göstərərək keçmişdə yaşadıkları acı fəlakətləri xatırladırlar. Və ya bunun əksinə, milli birlik və bərabərlikləri sayəsində qazandıqları zəfərləri və texnologiya sahəsində əldə etdikləri nailiyyətləri göstərərək gənc nəsillərinin həyəcanını artırmağa çalışırlar.

Əslində dünyadakı millətlərin çox azı milli iftixar və ibrət tablolarına sahibdir. Onlar da sadəcə bir neçə hadisədir. Biz isə digər millətlərə qismət olmayacaq qədər böyük ölçüdə dastanlarla dolu bir keçmişə sahibik.

Azərbaycan və Türk xalqı çətin zamanlarda çiyin-çiyinə qardaş köməyini bir-birlərindən əsirgəməmişdir. İlahi qədr bu iki qardaş ölkəni bir-birinə möhkəm bağlarla bağlamışdır. Azərbaycan dünyaya Türkiyə vasitəsi ilə çıxarkən, Türkiyə də Qafqaz və Orta Asiyaya Azərbaycan vasitəsi ilə çıxır. Bu birlik sadəcə iqtisadiyyatın inkişafına deyil, milli-mənəvi bağların da möhkəmlənməsinə xidmət edir. Türkiyə ilə dərin tarixi, mədəni, din və dil əlaqələri olan Azərbaycanın son dövrlərdə daha da güclənməsində Türk dünyasının yetişdirdiyi böyük dövlət və siyasət xadimlərindən mərhum Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. Onun “Biz iki dövlət bir millətlik” ifadəsi Azərbaycan-Türkiyə arasındakı qardaşlıq və dostluq münasibətlərinin ən gözəl tərənnümüdür.

Bu gün Azərbaycan xalqı istər XX əsrin əvvələrində qurulan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini, istərsə də XX əsrin axırlarında müstəqilliyini yenidən bərpa edən Azərbaycan Respublikasını tanıyan ilk dövlətin qardaş Türkiyə olduğunu böyük bir minnətdarlıq hissləri ilə xatırlayır.

1915-ci ildə Bakıda Anadolu türklərinin Qurtuluş savaşına dəstək vermək məqsədi ilə Qardaş Köməyi adlı bir təşkilat qurulmuşdur. Bu təşkilatın vasitəsi ilə Anadolunun Qurtuluş savaşında iştirak etmək üçün minlərlə insan səfərbər olmuşdur. Bu insanlar mal-dövlətlərini, zinət əşyalarını Anadoluya göndərmək üçün toplayırdılar.

Türkiyənin istiqlalını qorumaq üçün Çanaqqala müharibəsində canından keçərək şəhid olan azərbaycanlı könüllülər isə xalqlarımızın tarixi yaddaşında layiqli yerini alaraq sonrakı nəsillərə nümunə olmuşdur. Dünya tarixinin ən əzəmətli müharibələrindən biri olan Çanaqqalada İngiltərə, Fransa və İtaliya kimi üç böyük dövlətə qarşı əcdadımız ölüm-qalım mübarizəsi göstərmişdir. Təxminən 250 000 əsgər döyüş meydanlarında, 150 000 əsgər isə xəstəxanalarda şəhid olaraq vətəninə, millətini, dinini və namusunu qorumuşdur.

1918-ci ildə Azərbaycanın istiqlalı uğrunda can verən Qafqaz İslam Ordusunun yüzlərlə şəhid əsgəri bu gün müstəqil Azərbaycan torpağında iki qardaş ölkənin bayraqlarının kölgəsində, şəhid azərbaycanlı qardaşları ilə qucaq-qucağa yatırlar.

Milli və mənəvi dəyərləri bilən və yaşıdan, tarixinin üzərində gələcəyini qura bilən bir gənclik gələcəyə ümidlə baxmaq istəyən bir millətin duasıdır. Keçmişdəki təcrübələri yaşlıların əllərindən, zehinlərindən və könüllülərindən alıb gələcəyə ötürmək gənclərin müqəddəs vəzifəsidir.

Ümidvarıq ki, ürəyində din, dil, millət, bayraq və vətən sevgisi olan və bu ruhda böyüyən gənclik bir gün mütləq Azərbaycan torpağı olan Qarabağda da üçrəngli şanlı Azərbaycan bayrağını dalğalandıracaqdır.

AĞILIN DURDUĞU YER

Çanaqqala döyüşü Birinci Dünya Müharibəsi əsnasında 1915-1916-cı illər arasında Osmanlı Dövləti ilə Antanta Dövlətləri (İngiltərə, Fransa, Anzaklar) arasında baş verən dəniz və quru döyüşüdür. İttifaq Dövlətləri Osmanlı Dövlətinin paytaxtı İstanbulu alaraq boğazların idarəsini ələ keçirmək, Rusiya ilə etibarlı qida və hərbi ticarət yolu açmaq, alman müttəfiqlərindən birini zəiflətmək məqsədləri ilə ilk hədəf olaraq Çanaqqala boğazına girmişdilər. Ancaq hücumları müvəffəqiyyətsiz olmuşdur və iki tərəfin də çox ağır itkilər verməsi ilə ittifaq dövlətləri geri çəkilməmişdir.

Müharibənin başlaması və səbəbləri :

Osmanlı Dövləti 21 avqustda Aralıq dənizində ingilis donanması qarşısından geri çəkilən alman ağır kreyserlərinin admiral Sukunun rəhbərliyi ilə 10 avqust 1914-ci ildə Çanaqqala Boğazını keçərək İstanbulla gəlmələri böyük bir gərginlik yaratmışdı. Alman Donanmasına məxsus bu gəmilərin Boğazdan keçməsinə icazə vermək döyüş səbəbi sayılacaqdı. Ancaq Osmanlı dövləti bu gəmilərin Almaniyadan satın alındığını açıqlayaraq gərginliyi təxirə salmışdı. Həmin gəmilər 16 avqust 1914-cü ildə Yavuz və Midilli adlarıyla Osmanlı Donanmasına qatıldı. Bu gəmilərdəki alman dənizçiləri Osmanlı Donanmasına aid zabit və əsgər formaları geyinərək gəmilərdəki vəzifələrini davam etdirmişdilər, Admiral Sukon isə Osmanlı donanması komandanlığına gətirilmişdi. Beləcə, Almaniya yaxın gələcəkdə rus limanlarına qarşı istifadə edilmək üçün iki böyük silahını Aralıq dənizindən keçirərək Qara dənizin yaxınlığına yerləşdirmiş oldu. Admiral Sukon tabeliyində olan, Yavuz və

Midillinin də içində olduğu Osmanlı donanmasının 27 oktyabr 1914-ci ildə Qara dəniz sahillərindəki rus limanlarını bombalamaları səbəbindən Rusiya İmperatorluğu və Birləşmiş Krallıq Osmanlı Dövlətinə müharibə elan etdi.

“Dənizlərə hakim olan, dünyaya hakim olar” düşüncəsi ilə hərəkət edən ingilislər əllərindəki donanma ilə boğazları ələ keçirməyin mümkünlüyünə inanırdılar. Tarixində heç bir məğlubiyyət yaşamamış olan ingilis donanması Fransanın da dəstəyini alaraq silah və texnologiya baxımından bənzərsiz bir güc halına gəlmişdi. Xüsusilə köhnəlmiş, texnologiyası zəif, silahları qeyri-kafi, parçalanmaqda olan Osmanlının belə bir donanma qarşısında tab gətirməsi mümkün deyildi. Beləliklə İngiltərə 28 yanvar 1915 tarixində Osmanlı dövlətinə qarşı döyüşməyə qərar verdi. Bu qərara Fransa da qatıldı.

19 fevral 1915-ci ildə güclü fransız qüvvələri ilə ingilis Yelizaveta döyüş gəmisi Osmanlı sahil qüvvələrini bombalayaraq ilk Çanaqqala hücumunu başlamış oldular. 16 döyüş gəmisindən ibarət nəhəng donanma Çanaqqalanı keçməyə can atdı. Ancaq Osmanlının Nüsrət Mina Gəmisi tərəfindən boğazın Asiya tərəfinə yerləşdirilən dəniz minaları tərəfindən böyük ziyan aldı. İngilis donanmasının məğlub olması Osmanlı əsgərlərinə inanılmaz mənəvi qüvvət verdi. Bu ağır itkilər İttifaq dövlətlərinə Çanaqqalanı dəniz yolu ilə keçə bilməyəcəklərini göstərdi. İttifaq dövlətləri quru əməliyyatlarına başlayaraq sahili toplardan təmizləmək istədilər. İttifaq Dövlətləri yarımadaya çıxaraq Osmanlı

dövlətini qurudan məğlub etməyi planlaşdırmışdı. Hücum iki cəbhədən, Seddülbahir və Arıburnu cəbhəsindən edilmişdi.

Seddülbahir cəbhəsindəki ingilis və fransız birliklərinin ilk hədəfi Çirkdə kəndi və şimalındakı Alçitəpə olmuşdur. Üç dəfə hücum edilməsinə baxmayaraq müvəffəqiyyətsizliyə uğrayan cəbhə komandirləri, ingilis komandir H. Veston və fransız komandir Qoraund bütün cəbhə xəttindən deyil, daha məhdud bir xətdən hücumun lüzumunu düşündülər. Planın ilk əməliyyatı cəbhənin ən sağ (şərq) bölgəsi olan Kerevizdərədə tətbiq edildi. 18 iyunda başlayan top atışı üç gün davam etdirildi. 21 iyunda fransızlar təpəni ələ keçirməyi bacarmışdılar. Sonra Zığındərə hücumu başladı. 30 iyun 1915-ci ilin səhərinədək bir neçə dəfə əldən-ələ keçən Zığındərə sonda ingilislərdə qaldı.

Arıburnu cəbhəsində 25 aprel 1915-ci ilin səhəri hücumu keçən Anzak Korpusu isə polkovnik Mustafa Kamalın 10 avqust səhəri başladığı hücum ilə geri çəkilmək məcburiyyətində qalmışdı. Gelibolu yarımadasında bir nəticə əldə edə bilmək üçün ingilis generalı Hamilton şimalda üçüncü bir cəbhə (Anafartalar cəbhəsi) açmaq qərarına gəlmişdi. 6 avqust 1915-ci il tarixində su ilə quruya qoşun çıxarıldı. 5-6 avqust gecəsi başlayan hücum gün boyu davam etmişdir. Osmanlılar mövqelərini qorumağı bacarmışdılar. Misirdə olan 5 minlik bir diviziya da cəbhəyə gətirildi. İçəridən və çöldən möhkəmləndirilən Anafartalar cəbhəsindəki qüvvələrlə birlikdə ümumi bir hücum planlaşdırıldı. İkinci ümumi hücumla eyni gündə, 21 avqustda anzak birliklərinin Bombasirtı hücumu nəticəsiz qalmış və bu, Çanaqqala Döyüşünün son müharibəsi olmuşdur. Bombasirtındakı qarşıdurmalar 29 avqust tarixinə qədər davam etsə də təpə Osmanlıların əlində qalmışdı.

Çörçil 21-22 Avqust 1915-ci ildə baş verən son Anafartalar savaşı haqqında belə demişdir: “Türklər o qədər qəhrəmancasına müdafiə olunurdular ki, canlarını verirdilər, amma vətən torpağının bir qarışını da vermirdilər. Çanaqqala döyüşü meydan müharibəsi deyildi. Kiçik bir ərazidə minlərlə, onminlərlə, yüzminlərlə insanın üz-üzə, göz-gözə çarpışmasıdır.”

Çanaqqala cəbhəsinin ingilis generalı Hamiltonun Conkbayırı döyüşü haqqında dediklərini nəzərə alsaq, vəziyyət tamamilə aydın olur. General Hamilton belə deyir: “Əsgərlərimizlə yanaşı generallarımız da döyüşürdü. General Kayley, general Kuper, general Baldvin həmin gün həlak olanlar arasında idi. Türklər bir-birinin ardınca “Allah-Allah!” nərələri çəkərək qəhrəmancasına döyüşür, hücumu davam edirdilər. Bu əlbəyaxa döyüşü yazaraq təsvir etmək mümkün deyil”.

Avstraliyalı çavuş H.D.Kolyer yazırdı: “Əslində türklərin yaxşı insan olduqlarını bilirəm. Buna sübut ola biləcək xatirəmi qeyd etmək istəyirəm. Bir dəfə cəbhədə türklərin “Qırmızı Aypara” Cəmiyyəti üzvləri on iki yaralı əsgərimizlə rastlaşdı. Onları əsir götürmək bir tərəfə, əksinə, yaralarını sarıdıqdan sonra “sizinkilər gəlib sizi aparacaqlar” demişdilər. Bir dəfə isə türk əsgərinin yeriye bilməyən yaralı əsgərimizin yaralarını təmizləyib sarıdığını gördüm. Onu gizli bir yerə aparmış, yoldaşları tərəfindən gec tapıla biləcəyindən narahat olaraq yanına su və yemək qoymuşdu.

8 ay 14 gün davam edən və hər iki tərəfdən 700 min adamın iştirak etdiyi, 500 min nəfərin ölümünə, yaralanmasına, itkin düşməsinə səbəb olan Çanaqqala döyüşü 1916-cı ildə başa çatdı. Bu savaşda türklər 251339, müttəfiqlər isə 252000 itki vermişdir.

Doç. Dr. Vasif Qafarov:
Çanaqqala Zəfəri mənəvi gücün
maddi və texniki üstünlüklər
üzərində qalibiyyətinin
simvoludur!

İrfan: *Zəhmət olmasa əvvəlcə özünüzü təqdim edin.*

Vasif Qafarov: Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun aparıcı elmi işçisi.

- Çanaqqala Müharibəsini bir neçə cümlə ilə necə xülasə edə bilərik?

- Çanaqqala əslində türk tarixinin bir şərəf nöqtəsidir. Antanta dövlətləri Çanaqqala boğazını, daha sonra İstanbulu ələ keçirib Osmanlı imperiyasını məğlub etmək, diz çökdürmək niyyətində idilər. Müttəfiqlər boğazları ələ keçirməklə Rusiyaya yardım etməyi və ən əsası Osmanlı imperiyasını çökdürməklə Almaniyani mühüm bir müttəfiqindən məhrum etməyi və bu yolla cəbhə xəttini daraldıb müharibəni tezliklə bitirməyi planlamışdılar. Lakin Antantanın bütün texniki üstünlüklərinə baxmayaraq Çanaqqalada mənəvi güc üstün gəldi. Türk əsgəri vətən uğrunda nə etmək lazım olduğu xüsusunda dünyaya bir dərs keçdi və qalib gəldi.

- Çanaqqala döyüşü olmasaydı nə olardı?

- Çanaqqala döyüşü olmasaydı və ya Çanaqqaladakı türk zəfəri olmasaydı dünya müharibəsinin taleyi tamam başqa bir səm-tə gedərdi. Çanaqqala zəfəri olmasaydı İngiltərə və Fransa dövlətləri Almaniyani mühüm müttəfiqindən məhrum edərək Şərqi cəbhəsində Rusiyani dəstəkləyəcək və müharibənin taleyini tezliklə öz xeyirlərinə həll edəcəkdilər və Osmanlı ərazilərini də öz aralarında bölüşdürəcəkdilər.

- Çanaqqala döyüşləri ərəfəsində Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri necə olub?

- Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində Çanaqqala iki ölkənin qardaşlıq rəmzi sayılır. Amma Çanaqqaladan əvvəl Azərbaycanla Osmanlı Türkiyəsinin eyni amal, eyni əqidə, eyni mənafe, eyni düşüncəyə malik olması və eyni məqsədlər uğrunda mübarizə aparmasının rəmzi olan başqa bir müharibə də var: Balkan müharibələri. Çanaqqaladan əvvəl, Balkan müharibələri dövründə Osmanlı dövlətinə ən böyük dəstəklərdən birini məhz Qafqaz müsəlmanları göstərmişdilər. Bu günə kimi tarixdə bu haqda çox da yazılmayıb, o dövrün tarixi tam aydınlığa qovuşmayıb. Biz bu gün Osmanlı arxivlərində tədqiqat apararkən görürük ki, hələ Balkan müharibələri dövründə Qafqaz müsəlmanlarından Osmanlı dövlətinə istər maliyyə cəhətdən, istər hərbi cəhətdən bir çox dəstək verilib, buradan gedən könüllülər müharibədə mühüm xidmətlər göstərmişdilər. Həmin dövrdə Balkanlarda bir slavyan təəssübkeşliyi vardı. Təəssüflər olsun ki, Osmanlı dövlətinin əhatəsində olan

müsəlman xalqları buna qarşı müsəlman təəssübkeşliyi sərgiləyə bilmədilər. Amma Balkan müharibəsində türk təəssübkeşliyi müəyyən mənada rol oynadı. Müharibədə Azərbaycan türkləri də yaxından iştirak etdilər. Balkan müharibələri dövründə Osmanlı ordusunda vuruşan könüllü azərbaycanlılarla bağlı sənəd və materiallar Osmanlı arxivlərində qalmaqdadır.

Osmanlı dövləti Birinci Dünya müharibəsinə qatıldıqdan az sonra – 14 noyabr 1914-cü il tarixində “cihad” elan etdi. Məqsəd, Osmanlı sərhədləri xaricindəki iki yüz milyondan artıq müsəlmandan, o cümlədən Rusiyadakı türk-müsəlman zümrələrdən geniş ölçüdə faydalanmaq və bütün türk-islam dünyasını Antanta dövlətlərinə qarşı mübarizəyə qaldırmaq idi. Lakin nəticə etibarı ilə Osmanlı dövlətinin bu istiqamətdəki planları özünü doğrultmadı. Bununla belə, Osmanlı sultanının cihad çağırışına Türkiyə xaricində, Antanta ölkələrinin nəzarətində və müstəmləkələrində yaşayan müsəlmanlardan müsbət cavab verənlər də oldu. Bu mənada, Qafqazda və Cənubi Azərbaycanda yaşayan türk-müsəlman zümrələrini xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

- *Çanaqqala döyüşündə və bötövlükdə Birinci dünya müharibəsində azərbaycanlıların Osmanlı dövlətinə verdiyi dəstək, göstərdiyi yardımlarla bağlı nə deyə bilərsiniz?*

- “Azərbaycanlıların Çanaqqala döyüşlərində iştirakı və Birinci dünya müharibəsində Osmanlı ordusunda vuruşan azərbaycanlılar” mövzusu ilə bağlı **Türkiyə Cümhuriyyəti Başbakanlıq Osmanlı Arxivində və Genelkurmay Askeri Tarix və Strateji Etüd Arxivində** uzun müddət tədqiqatlar aparmışıq. Bu tədqiqatların yekunlarına görə, Birinci dünya müharibəsi illərində könüllü olaraq Osmanlı ordusuna qatılan və Antantaya qarşı vuruşan, şəhid düşən və ya qazi olan azərbaycanlıları amallarına görə iki qrupa bölmək olar: 1) Bütün İslam dünyasının xəlifəsi olan Osmanlı sul-

tanının cihad çağırışına müsbət yanaşib sidq-ürəklə cihada qatılanlar; 2) Antanta ölkələrinin işğalı altında olan vətənlərini müstəmləkə rejimindən azad etmək üçün Osmanlı dövlətindən yardım uman və onun köməyinə güvənən aydınlar.

“Azərbaycanlıların Çanaqqala döyüşlərində iştirakı” problemini araşdırmaq üçün Başbakanlıq Osmanlı Arxivində olan bütün Çanaqqala dosyaları (təxminən 1200 portfel), ATASE arxivində Çanaqqala döyüşləri və bötövlükdə Birinci dünya müharibəsi ilə bağlı bütün kataloqlar, Milli Savunma Bakanlığı Arxivinin 330.000 şəhidin adının yer aldığı “Şəhid Təsbit Projesi” tamamilə, 1914-cü ildən bəri bu günə qədər Türkiyədə nəşr olunan bütün qəzet və jurnallar, eyni zamanda 1914-cü ildən indiyə qədər Çanaqqala və bötövlükdə Birinci dünya müharibəsi ilə bağlı Türk dilində dərc olunan bütün elmi nəşriyyat tərəfimizdən araşdırıldı. İlkin nəticə olaraq, Cənubi Azərbaycan və Qafqaz müsəlmanlarından Çanaqqala döyüşlərində iştirak edən və şəhid düşən 19 nəfərin adını təsbit edə bildik.

- *Bəs Çanaqqala döyüşündə 3000 azərbaycanlının iştirakı ilə bağlı mülahizələr doğulur, bu tezisə münasibətiniz?*

- İndiyə qədər tarixi mənbələrə və Osmanlı arxiv materiallarına istinad edilmədən ortaya atılan “Çanaqqala döyüşündə 3000 azərbaycanlı iştirak edib” tezisinin ciddi elmi əsası yoxdur və bu kimi rəqəmlər populyar xarakterli mülahizələrdir. Mövzu ilə əlaqədar Osmanlı arxiv materiallarının tədqiqi nəticəsində gəlinən ümumi qənaətləri belə xülasə etmək mümkündür: Birincisi, Dünya müharibəsində Şimali Azərbaycan Rusiyanın tərkibində idi və müharibə başlayan kimi Qafqaz müsəlmanlarını Osmanlıdan uzaq tutmaq üçün Rusiya imperiyası azərbaycanlılar üzərində ciddi nəzarət qoydu və hətta 1916-cı ildə Azərbaycanda fəvqəladə vəziyyət tətbiq etdi; İkincisi, Rusiya ilə Osmanlı dövləti

arasında Qafqaz cəbhəsində müharibə getdiyindən həm cəbhə xətti möhkəm qorunur, həm də daxildə hər hansı bir üsyan, qiyam baş verməməsi üçün bütün lazımi tədbirlər görülürdü. Arxiv sənədləri sübut edir ki, bəhs olunan dövrdə, bir neçə istisnai hal xaric, Qafqazdan kütləvi şəkildə Osmanlı ərazilərinə köç edənlər olmamış və hətta Osmanlı hakim dairələri Qafqazda cərəyan edən hadisə və proseslərdən belə bixəbər olmuşlar.

Osmanlı ordusu tərkibində vuruşan Azərbaycan könüllüləri isə Osmanlı və Almaniya hökumətlərinin Qafqaz siyasətinə müvafiq surətdə əsas etibarilə Şərq cəbhəsində vuruşmuşlar. Osmanlı ordusu tərkibində könüllü surətdə vuruşan azərbaycanlılar haqqında onu qeyd etmək mümkündür ki, Birinci Dünya Müharibəsi dövründə, xüsusilə 1915-ci ildən başlayaraq Qafqaz müsəlmanlarından və Cənubi Azərbaycan əhalisindən olan könüllülərdən ibarət taborlar təşkil edilmişdir. Bu taborlara daxil olan könüllülər Qafqaz və Cənubi Azərbaycandan olduqları və bölgəni yaxşı tanıdıqları üçün onlardan Qafqaz cəbhəsində istifadə etmək haqqında qərar qəbul edilmiş və bu könüllü taborlar Çanaqqala cəbhəsinə göndərilməmişdir. Qisası, Azərbaycan könüllüləri Çanaqqala cəbhəsində deyil, Qafqaz cəbhəsində vuruşmuşlar. Bu könüllü taborlar Ərzurum, Mosul və Vandakı hərbi qərargahlardan idarə olunmuş, buradakı Osmanlı ordu komandanlıqlarına tabe olmuşdur.

- Bu könüllü taborlar haqqında arxivlərdə hər hansı bir sənəd və materiallar varmı?

- Osmanlı arxivlərində Qafqaz cəbhəsində vuruşan Azərbaycan könüllüləri ilə bağlı bir çox sənədlər vardır. Həmin sənədlərə dayanaraq bu könüllü taborlar haqqında qısaca məlumat vermək istəyirəm. Birinci Dünya Müharibəsi ərəfəsində Osmanlı xüsusi xidmət orqanlarında Qafqaz, Kırım, Kazan və Orta Asiyada xidmət edən təxminən 70 könüllü mövcud idi. 1915-ci

ilin yayında Qafqaz əsilli Ömər Nacinin rəhbərliyi altında 500 nəfərlik, alman zabiti Şoybnerin rəhbərliyi altında 130 nəfərlik könüllü atlı birliklər təşkil edildi. Az sonra Şoybnerin 130 nəfərdən ibarət birliyi də Ömər Nacinin sərəncamına verildi. Ömər Nacinin taboru əsasən Osmanlı dövlətinə qarşı qalxmış qiyamları yatırmaqla məşğul olmuşdur. Ruşəni bəyin təşkil etdiyi 300 könüllüdən mütəşəkkil müfrəzə də Ömər Naci taborunun İran səfərinə yardımçı olmuşdur.

Daha sonra Şeyx Şamilin nəslindən Kamil Paşa xəlifənin cihad çağırışına müsbət reaksiya verir, mücahidlərə qoşulur və o, 300 nəfər Qafqaz könüllülərindən mütəşəkkil Dağıstan alayına komandir təyin edilir. Əslən qafqazlı olan Şeyx Şərafəddinin rəhbərliyi altında da 300 nəfər könüllüdən ibarət tabor təşkil edilir və o, Şeyx Şamil nəslindən olan Kamil Paşa və Təşkilatiməxsusə nəzarətində fəaliyyət göstərir. 1915-ci ildə Gəncədən Ərzuruma gəlmiş Əmir Aslan xan Xoyski 1916-cı ildə Mosulda təşkil edilən könüllü süvari alayına komandir təyin olunur. Osmanlı arxiv sənədlərində Qafqaz xanədanından olduğu qeyd edilən Mahmud xanın da əsir mübadiləsi yolu ilə vətəninə göndərilməsi və orada qohum-əqrəbası ilə birlikdə cihad fəaliyyətlərini təşkil etməsi ilə bağlı qəbul olunan qərar haqqında məlumatlar var. 1916-cı ildə Cənubi Azərbaycan ərazisində Əmir Həşmətin rəhbərliyi altında da 7000 nəfərlik könüllü birlik təşkil edilir və bu ordu Cənubi Azərbaycan ərazisində, ələlxüsus da Urmiyada rus ordusu ilə vuruşur. 1874-cü ildə Gümrüdə dünyaya gələn İbrahim bəy Cahangirzadə dünya müharibəsi dövründə könüllü olaraq IX ordu sıralarına qatılır, “Mücahidin Süvari Alayı” komandiri təyin olunur. Mudros mütarikəsindən sonrakı dövrdə qardaşı Həsən bəy və digər dörd nəfər qafqazlı həmvətəni ilə birlikdə Qarsda milli təşkilatlanma işləri ilə məşğul olur. Daha sonra Qarsın ilk bələdiyyə rəisi seçilir.

Bundan başqa “Kafkas Gönüllü Kıtası” adı ilə bilinən hərbi birlik vardı, bu könüllü birlik Balkan Müharibələri dövründə azərbaycanlı və dağıstanlı könüllülərdən təşkil edilmişdi. Müharibədən sonra yaşlı olanlar tərxis olunmuş, gənclər isə hərbi məktəblərdə təhsil almışlar. Birinci Dünya Müharibəsi dövründə eyni adla yenidən təşkil edilən birlik Çanaqqala, Qutüləmmarə və Bəsrə cəbhələrində döyüşmüşdür. Bəsrə cəbhəsindəki Qurna qəsəbəsi yaxınlarında meydana gələn döyüşdə bir xeyli itki verən hərbi birlik, İran tərəflərinə geri çəkilməyə məcbur olmuşdur. Ordu komandiri Bahadur Hüseynzadə də bu vuruşmada həlak olmuşdur. Daha sonra Dağıstan Könüllü Taboru vardı. 4 bölük halında tənzim olunan bu tabor 297 könüllüdən ibarət idi. Bu könüllü tabordakılardan başqa, fərdi şəkildə Rusiya ordusundan qaçıb Osmanlı ordusuna qatılan Qafqaz əsilli zabitlər də vardı. Qısaca qeyd etdiyim bu faktlar dünya müharibəsi dövründə azərbaycanlıların Osmanlı dövlətinə verdiyi dəstəyi əks etdirən mühüm faktlardır və bu faktlar Osmanlı arxiv sənədlərinə söykənir.

Azərbaycanlıların Birinci Dünya Müharibəsi dövründə Osmanlı dövlətinə kömək etmələri və geniş ölçüdə Osmanlı ordusu sıralarına daxil olmaları əsas etibarilə 1918-ci ildəki Azərbaycan və Dağıstan əməliyyatları dövründə mümkün oldu. Azərbaycanlılar bu dəfə Qafqaz İslam Ordusu tərkibində yer alıb, Bakı və Dağıstan əməliyyatlarında vuruşmuş, qazi olmuş, itkin yaxud da şəhid düşmüş və bir çox qəhrəmanlıqlar göstərmişlər. Bunu Osmanlı arxiv sənədləri də sübut edir. Mövzu ilə əlaqədar Türkiyə Cümhuriyyəti Milli Savunma Bakanlığı və ATASE arxivlərində araşdırmalar nəticəsində müharibə dövründə Osmanlı ordusuna qoşulan və yaxud da kömək edən 284 azərbaycanlının adını da təsbit edə bilmişik. Bu istiqamətdə araşdırmalarımız davam edir. Könüllü taboqlarla bağlı dosyalar incələndikcə bu say daha da artacaq.

İstər Balkan müharibələri dövründə, istər Birinci dünya müharibəsi zamanı, istərsə də Milli Mücadilə dövründə Azərbaycandan Türkiyəyə müxtəlif yardımlar göndərilmişdir. Rusiya hakimiyyət orqanlarının ciddi nəzarətinə baxmayaraq Azərbaycan xalqı hər çətin anında Osmanlı dövlətinin yanında olmuş və ona yardımlar göstərmişdir.

Azərbaycan sovetləşdirildəndən sonra Qarabağda olan Azərbaycan milli ordu hissələrinin bir qismi Zəngəzurda ermənilərlə savaşıaraq Naxçıvana keçir, 1200 nəfərlik bir hərbi birlik isə, Xudafərin körpüsü ilə İrana keçə bilir. İran rəsmiləri silahlarını təhvil vermək şərti ilə bu hərbi birliyin Türkiyəyə keçməsinə icazə verir, amma “silahını təslim etmiş əsgərin şərəfi tapdalanmışdır” deyən Azərbaycan əsgərləri bu şərti qəbul etmir. Nəticədə, İran ərazisində İran ordusu ilə Azərbaycan ordu hissələri arasında toqquşmalar baş verir, ölən və yaralananlar olur.

Türkiyə ərazilərinə daxil olan Azərbaycan birliklərinə ilk əvvəl polkovnik Nuh bəy rəhbərlik edir, daha sonra onu bu vəzifədə polkovnik Səməd bəy əvəz edir. Azərbaycan birliklərindən Qarabağ süvari alayı 12-ci diviziyanın əmrinə verilir. Daha sonra, Qarsı azad etmə əməliyyatında iştirak edən Azərbaycan birlikləri Milli Mücadilə dövründə Şərqi və Qərbi cəbhələrində sonadək türk ordusu ilə çiyin-çiyinə vuruşurlar. 1200 nəfərlik Azərbaycan birliyində 56 nəfər zabit olmuşdur, bu zabitlərdən bəziləri Türkiyə ordusunda general rütbəsinədək yüksəlmişdir. Bu zabitlərdən Albay Yunus Xəzərli, Topçu Albay Məhəmməd Akpolad, Topçu Albay Aslan Berkan, Albay Baba Behbud, Yüzbaşı Çingiz Yurdçu, Albay Saleh Aksoy, Süvari Albay Firudin Dəryal, Albay Vəli Yadigar, General Cahangir Berker, Hava Generalı Hüseyn Turqut, Süvari Gene-

ralı Səməd Sayqın (Rəfibəyov) və digərləri Türk hərbi tarixində mühüm xidmətlər göstərmiş və adlarını tarixə həkk etmişlər. Süvari Generalı Səməd Sayqın (Rəfibəyov) İran vasitəsilə Türkiyəyə keçən Azərbaycan birliklərinə komandanlıq etmiş, Mustafa Kamal paşa ilə şəxsən görüşmüşdür. 28 yaşındakı bir albayın xidməti orduda problemlər çıxaracağından ehtiyat edən Mustafa Kamal paşa, Səməd bəyə minbaşı rütbəsi ilə türk ordusunda xidmət etməyi təklif etmiş, Səməd bəy də qəbul etmişdir. 1948-ci ildə general rütbəsi alan Səməd bəy Türkiyə ordusunda generallığa yüksəlmiş ilk xarici olaraq da tarixə düşmüşdür.

- Yəqin ki, sadəcə hərbi cəhətdən deyil, sivil mənada da müəyyən yardımlar olub.

- Əlbəttə. İstər Balkan müharibələri dövründə, istər Birinci dünya müharibəsi zamanı, istərsə də Milli Mücadilə dövründə Azərbaycandan Türkiyəyə müxtəlif yardımlar göndərilmişdir. Rusiya hakimiyyət orqanlarının ciddi nəzarətinə baxmayaraq Azərbaycan xalqı hər çətin anında Osmanlı dövlətinin yanında olmuş və ona yardımlar göstərmişdir. Nargin adasındakı türk əsirlərinə yardım edilməsi, onların qaçırılmasının təşkil edilməsi ilə bağlı arxivlərdə yüzlərlə sənəd vardır. Azərbaycandan Osmanlı dövlətinə, daha sonra Anadolu hərəkətinə verilən dəstək, göstərilən yardımlarla bağlı bir hadisəni sizinlə paylaşım: Nəsim bəy Yusifbəyli Azərbaycan Cümhuriyyəti hökumətinin baş naziri olarkən mülkədar atasına məktub göndərir ki, bir qədər pul ayırıb qamış alsın, onun Gəncədəki bağını çəpər eləsin. Atasına cavab yazır ki, "ay oğul, o zaman Odessada oxuyurdun, tələbə idin, mən sənə pul göndərirdim. Daha sonra, məhkəmədə işlədin, yenə mən sənə pul göndərdim. Zaqafqaziya hökumətinin maarif naziri işlədin, yenə aldığın məvacib sənə yetmədi, mən sənə pul göndərdim. İndi ki, bizim ölkənin baş vəkili sən, baş nazir sən, yəni ki, padşahımızsan. İndi də, bağının çəpər

edilməsi üçün qamış almağa məndən pul istəyirsən?". Təsəvvür edin ki, ölkənin baş naziri mülkədar atasından pul istəyir ki, bağını çəpər elətdirsin. Amma həmin Nəsim bəy atasına bu məktubu yazdığı gün Anadolu hərəkətinə dəstək vermək üçün bir milyon frank pul yardım göndərmişdir. O insanlar şəxsi maraqlarına görə, şəxsi qazanclarından ötrü sərvət əldə etmək düşüncəsi ilə yaşamırdılar. Onlar yalnız milli maraqlar, ölkə maraqları, xalq-millət maraqları üçün yaşayırdılar. Daha böyük ideallarla yaşayırdılar. Öz şəxsi işinə atasından pul istəyir, amma Türkiyədə Milli Azadlıq Hərəkətinə bir milyon frank pul göndərir. Baxın, nümunə götürüləsi tarix budur.

- Çanaqqala keçilsəydi nə olardı?

- Osmanlı dövləti Çanaqqalada məğlub olsaydı, İstanbul işğal edilər, Osmanlı əraziləri Antantanın işğalı altına düşərdi. Almaniyə Osmanlı dövləti kimi mühüm bir müttəfiqini itirərdi. İngiltərə və Fransa dövlətləri Şərqi Cənubda Rusiyanı dəstəkləmək imkanı qazanardılar və bununla da müharibə tezliklə Antantanın qələbəsi ilə başa çatardı, 1918-ci ilə qədər uzanmazdı. Eyni zamanda, müttəfiqlərindən yardım alan Rusiyada da böhran yetişməzdi, inqilab baş verməzdi və imperiya çökməzdi.

- Son olaraq nə deyərdiniz?

- Çanaqqala bir qəhrəmanlıq dastanıdır. **Çanaqqala zəfəri mənəvi gücün maddi və texniki üstünlüklər üzərində qələbəsinin simvoludur.** Türk əsgərinin nəyin bahasına olursa-olsun, öz şərəfini, ləyaqətini, əqidəsini qoruma gücündə olduğunu göstərən bir tablodur Çanaqqala zəfəri. Çanaqqala döyüşü türk əsgərinin qürur mənbəyidir. Türk əsgərinin şücaətləri nəticəsində Çanaqqala döyüşü Antanta üçün isə əsgəri bacarıqsızlıq və fəlakət simvolu olaraq tarixdə qaldı.

- Vəfə müəllim, vaxtımızı bizə ayırdığınız üçün təşəkkür edirik.

- Siz sağ olun. Təşəkkür edirəm.

SÖN MƏKTUB

1916-cı ildə Çanaqqala döyüşündə yaralanmış yüzbaşı Mehmed Təvfik şəhid olmadan əvvəl məktubunda yazırdı:

Ovacıq yaxınlığında yerləşən qərargahdan – 18 may 1331-ci il Bazar ertəsi (1916)

Səbəbi-həyatım, feyzi-rəfiqim,

Əziz atam və anam,

Arıburnunda girdiyim ilk qızğın döyüşdə sağ tərəfindən və şalvarımdan xain ingilis gülləsi keçdi. Həmd olsun, yara almadım. Lakin bundan sonra girəcəyim döyüşlərdən sağ çıxacağıma ümidim olmadığı üçün sizə bu sətirləri yazıram.

Allaha həmd-sənalar olsun ki, mənə bu rütbəyə qədər yüksəltdi. İlahi təqdirlə mənə əsgər etdi. Siz də valideyn olaraq mənə vətənə və millətə xidmət etmək üçün necə lazımdırsa, elə yetişdiriniz. Həyata gəlməyimə səbəbkarsınız. Haqq-Təalaya sonsuz həmd, sizə də sonsuz təşəkkür edirəm.

İndiyə qədər millətimin mənə xərclədiyi pulun bu gün haqqını vermək lazımdır. Vətənimə olan müqəddəs vəzifəmi yerinə yetirməyə çalışıram. Şəhidlik rütbəsinə qovuşsam, Allahın ən sevimli qulu olduğuma qənaət gətirəcəyəm. Əsgər olduğum üçün şəhid olmaq hər zaman mənə çox yaxındır.

Əziz atam və anam, Göz bəbəyim olan xanımım Münəvvəri və oğlum Nəzihciyimi əvvəlcə Allaha, sonra sizin himayənizə buraxıram. Lütfən, onlar üçün əlinizdən gələni əsirgəməyin. Sərvətimizin olmadığı məlumdur. Mümkün olandan artığını istəyə bilmərəm. İstəsəm belə faydası olmaz. Rəfiqəmə (xanımuma) yazdığım bağlı məktubu lütfən özüənə verin. Əlbəttə ki, ağlayıb hüznələnəcək. Təsəlli edin. Allah-Təalanın təqdiri belə imiş. İstəklərim və borclarım haqqında rəfiqəmin məktubuna qoyduğum dəftərə diqqət edin. Münəvvərin hafizəsində, yaxud tutduğu dəftərində yazdığı borclar da doğrudur. Münəvvərə yazdığım məktub daha genişdir, ondan soruşarsınız.

Əziz atam və anam, bəlkə də bilməyərək sizə qarşı müəyyən səhvlərim olub. Mənə bağışlayın. Haqqınızı halal edin. Ruhumu şad edin. İşlərimizin düzəldilməsində rəfiqəmə yardımçı olun.

Əziz bacım Lütfiyə!

Bilirsiniz ki, sizi çox sevirəm. Sizin üçün imkan daxilində əlimdən gələni etmək istəyirdim. Bəlkə sizə qarşı da səhvim olub. Mənə bağışla, ilahi təqdir belə imiş. Haqqını halal et, ruhumu şad et. Gəlininiz Münəvvər xanıma və oğlum Nəzihə sən də yardım etş

Ey qohum-əqrəbam və dostlarım, hamınıza əlvida deyirəm. Haqqınızı halal edin! Mən hamınıza haqqımı halal edirəm. Əlvida, əlvida! Hamınızı Allaha əmanət edirəm. Əbədiyyən Allah amanında deyirəm, əziz atam və anam...

Oğlunuz

Mehmed Təvfik

1915-ci il 24 aprel qondarma soyqırımı haqqında əsl həqiqətlər

Uzun illər Bizansın hökmranlığı altında yaşayan ermənilərin vəziyyətini erməni tarixçisi Urfalı Matevos belə təsvir edir: “Ermənilər zülm-əsarət altında qalmışdı. Bütün məmləkət qan içində idi”.¹ Dini inanclarına görə ermənilər ciddi təqibə məruz qalırdı. Erməni katolikosları, din xadimləri Bizansdan sürgün edilirdi. Bütün təqiblərə baxmayaraq, erməni məsələsini gündəmdə saxlamaq üçün kilsə bütün vasitələrdən istifadə edirdi. VI əsrdə Roma kilsəsindən ayrılan ermənilər Qüdsdə yeni bir patriarxlıq yaratdılar. 993-994-cü illərdə Roma ordusu erməniləri qılncdan keçirdi, sağ qalanları əsarət altına aldı².

Erməni kilsəsi Roma təhlükəsindən xilas olmaq üçün Səlcuq sultanı Alp Arslana müraciət etdi. Sultan erməniləri öz himayəsinə alaraq, onları təhlükədən xilas etdi. Ermənilərin dəfələrlə bizanslılarla birləşərək türklərə qarşı vuruşduqlarına baxmayaraq, Səlcuq və Osmanlı imperiyalarının hakim dairələri tərəfindən onların dini inanclarına, adət-ənənələrinə, həyat tərzinə və milli ləyaqətlərinə heç bir müdaxiləyə yol verilmirdi.

Osmanlı imperiyasının üç qitədə geniş ərazilərə sahib olması Qərb dövlətlərini və Rusiyanı ciddi narahat edirdi. 1829-cu ildə Rusiya ilə Osmanlı dövləti arasında bağlanmış Ədirnə sülhü Rusiyanın iddialarını

tam təmin edə bilmədi. Doğrudur, Ədirnə sülhünün 14-cü maddəsinə görə erməni əhalisinin Cənubi Qafqaza, o cümlədən Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi rəsmiləşdirildi. 10 minlərlə erməni ailəsinin Osmanlı dövləti ərazisindən Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi Rusiyanın Osmanlı ərazisində «Qərbi Ermənistan» dövlətinin yaradılmasına olan marağını artırdı. Lakin 1853-1856-cı illər Krım müharibəsində Rusiyanın məğlub olması ona bu planını reallaşdırmağa imkan vermədi.³

1877-1878-ci illərdə rus-türk müharibəsindən qalib çıxan Rusiya tərəfi atəşkəs şərtlərinin müzakirəsinə başladı. Dünyanın müxtəlif ölkələrinə səpələnmiş ermənilər çar II Aleksandrın özlərinin Qərbi Ermənistan adlandırdıqları ərazinin Osmanlıdan alıb Rusiyaya birləşdirilməsini xahiş edirdilər. Osmanlı dövlətinin məğlubiyyətindən fürsət kimi istifadə edən ermənilər Osmanlı ərazisində erməni dövlətinin yaradılması ilə bağlı hazırladıqları layihəni gizlədərək imperator II Aleksandra, xarici işlər naziri Qorçakova və Osmanlı dövləti ilə danışıqlar aparacaq İqnatovə çatdırdılar.

Beləliklə, XIX əsrin II yarısında erməni məsələsi çar Rusiyası ilə Qərb dövlətləri arasında Osmanlı dövlətinə təzyiq göstərmək üçün böyük bir siyasi karta çevrildi.

Ümumiyyətlə bu fakta xüsusi diqqət yetirmək lazımdır ki, ermənilərin yaşadıkları ərazidə çoxluq təşkil etməsi heç bir zaman mövcud olmamışdır. Nə Osmanlı, nə İran, nə də Rusiya ərazisində elə bir vilayət olmamışdır ki, ermənilər əhalinin üçdə birindən çox olsunlar. Faktiki olaraq ermənilər yaşayan vilayətlərdə böyük üstünlüyü türklər, kürdlər və başqa etnik qruplar təşkil etmişlər.⁴

Berlin konqresinə qədər erməni nümayəndə heyətinin Avropa ölkələrinə müraciətləri heç bir nəticə vermədi. Ermənilər artıq bu məsələnin həlli yolunu Osmanlı dövlətinə qarşı qiyam və terrora başlamaqda görürdülər. Erməni məsələsini silahlı vasitələrlə həll etməyə çağıran komitə, təşkilat və cəmiyyətlər şəbəkəsi Avropanı, Kiçik Asiyanı, Qafqazı və Rusiyanın iri şəhərlərini bürüdü. «Hnçaq» və «Daşnaksütyun» partiyaları terrorçu fəaliyyətə başladılar. 1878-1884-cü illərdə Zeytunda ermənilər tərəfindən iki dəfə silahlı üsyan cəhd göstərildi. 1884-cü ildə Sasunda, 1895-ci ildə Zeytunda və 1896-cı ildə Vanda Osmanlı dövləti əleyhinə silahlı qiyamlar təşkil edildi⁵. Osmanlı dövləti Qərb dövlətlərinin və Rusiyanın təzyiqlərinə baxmayaraq, çətinliklə də olsa bu qiyamları yatıra bildi.

Öz məkrli planlarını Anadoluda reallaşdırma bilməyən erməni dəstələri, Cənubi Qafqazı öz maraq dairələrinə daxil etdilər. Belə ki, yüz minlərlə erməni Osmanlı ərazisindən Azərbaycan torpaqlarına köçərək erməni məsələsini Rusiyanın himayəsi altında daha tez həll etməyə qərar verdilər.⁶

Ermənilər Cənubi Qafqazda, o cümlədən İrəvan quberniyasında azərbaycanlı əhalini öz torpaqlarından sıxışdırıb çıxarmaqla, boşaldılmış torpaqlara erməniləri yerləşdirərək öz mənfur planlarını həyata keçirməyə çalışırdılar. M.S. Ordubadi yazırdı: «1905-1906-cı illərdə ermənilər təkcə İrəvan və Yelizavetpol quberniyalarında 200-dən çox müsəlman kəndini dağıdıb yerlə yeksan etmişdilər»⁷.

Birinci dünya müharibəsi ərəfəsində Osmanlı dövlətinin 3-cü ordusuna rəhbərlik

edən Ənvər paşa Ərzurumda erməni liderləri ilə görüşündə yəqin etdi ki, ermənilər müharibə başlayacağı təqdirdə Osmanlı dövlətinə xəyanət edəcəklər. Türk torpaqlarının işğalına və əhalisinin məhv edilməsinə hazırlaşan erməni silahlı birləşmələri erməni kilsəsindən xeyir-dua da almışdılar.

Çarın bəyanatından sonra ermənilərin bir qismi Osmanlı torpaqlarına soxulan rus ordusuna qoşuldu, bir hissəsi isə mallarını və mülklərini sataraq könüllü erməni dəstələrinə yazıldılar. Dinc türk əhalisinə qarşı həyata keçirilən qırğınlarda fəal iştirak edən ermənilər bölgəni yaxşı tanıdıqları üçün həm ruslara bələdçilik edir, həm də təxribatlar törətməklə məşğul olurdular.⁸

1914-cü il noyabrın 1-də rus ordusu Qafqaz istiqamətində Osmanlı sərhədlərini keçdi. Qars, Ərdəhan və Batum uğrunda döyüşlərdə hər iki tərəf böyük itki verdi. Sarıqamış döyüşü isə 90 min türk əsgər və zabitin əsir alınması ilə nəticələndi. Rus ordusunun Şərqi Anadoluya daxil olması ermənilərin türklərə qarşı kütləvi qırğın törətməsi üçün şərait yaratdı. Rus ordusunun tərkibindəki ermənilər yerli ermənilərlə birləşərək heç bir günahı olmayan yüz minlərlə dinc əhalini qətlə yetirir və onları öz dədə-baba yurdlarından didərgin salırdılar. Ermənilər müsəlman kəndlərini qarət edir, yandırır, əhalini qılıncdan keçirirdilər. Dinc əhalini zorla evlərə, məscidlərə dolduraraq diri-diri yandırırdılar. Qocaları və uşaqları diri-diri basdırır, hamilə qadınların qarnını yırtıb körpələri çıxarıb boğurdular və anaları öz balalarının ətinə yeməyə məcbur edirdilər.

Ermənilərin yerli əhaliyə qarşı həyata keçirdiyi bu qırğınlar Osmanlı dövlətini müəyyən müdafiə tədbirləri görməyə məcbur etdi. Belə ki, 1915-ci il mayın ortalarında Van, Bitlis və Ərzurumdan erməni əhalisi döyüş meydanından uzaqlaşdırıldı. Bununla da türklərin rus və ingilislərə qarşı döyüşlərində ermənilərin neytrallığı təmin edildi. Eyni zamanda, Osmanlı dövlətinin hərbi rəhbərliyi türklərə və digər müsəlmanlara ermənilərə qarşı hər

hansı zorakılıq törətməyi qadağan edən göstəriş verdi.

Antantanın təbliğat maşını və erməni millətçiləri sübut etmək istəyirlər ki, Birinci Dünya Müharibəsi illərində Osmanlı ərazisində bir milyondan artıq erməni öldürülmüşdür. Bunun üçün fakt kimi müharibəyə qədər Osmanlı ərazisində ermənilərin 2,5 milyon nəfər olduğu göstərilirdi. Halbuki, Osmanlı dövlətinin rəsmi məlumatına görə müharibəyə qədər bu ərazidə 1 milyon 300 min erməni yaşayırdı. Göstərilən əhalinin yalnız yarısı döyüş əməliyyatları gedən ərazidə yaşayırdı. Müharibə dövründə yarım milyon erməni Türkiyədən Qafqaza və başqa yerlərə köçmüş, 150-200 min erməni Qərbi Avropa və ABŞ-a mühacirət etmiş və ehtimal etmək olar ki, ölən əhalinin sayı 200 min nəfər olmuşdur. Təbii ki, bu rəqəmin içində təkcə köçürmə nəticəsində ölənlər yox, aclıqdan, soyuqddan ölənlər və itkin düşənlər də vardır. “Tayms” qəzeti yazır: “Bu bir danılmaz həqiqətdir ki, müharibə illərində Osmanlı ərazisində iki milyon türkün həyatına son qoyulmuşdur”⁹.

Erməni ideoloqları dünyanı inandırmaq istəyir ki, guya 1915-ci il aprelin 24-də daxil işlər naziri Tələt paşa erməni əhalisinin dövlət səviyyəsində qırılmasına dair yazılı göstəriş vermişdir. Bu günə qədər erməni ideoloqları həmin sənədin əslini fakt kimi heç kimə göstərə bilmirlər. Ona görə ki, belə bir sənəd, ümumiyyətlə, yoxdur.

1919-cu il Paris sülh konfransı dövründə Osmanlı rəhbərlərinin gizli yazışmaları diqqətlə yoxlanıldıqdan sonra ermənilərin kütləvi surətdə öldürülməsi haqqında heç bir sənəd və əmr tapılmadı.

1915-ci il iyulun ortalarından etibarən ermənilərin bu ərazilərdə törətdikləri cinayətlərin isə sayı-hesabı yox idi. İyulun ortalarından sonra Osmanlı ordusunun əks hücumu nəticəsində geri çəkilən rus-erməni ordusu ilə birlikdə erməni əhalisi də bu əraziləri tərk etməyə başladı. 200 minlik erməni əhalisi rus ordusunun müşayiəti ilə Cənubi Qafqaz istiqamətinə üz tutdu.

Düzdür, bir çox yerlərdə bu əhali kürdlərin hücumlarına məruz qaldı. Çünki kürdlər də erməni soyqırımına məruz qalanlardan idilər.

Birinci Dünya Müharibəsi illərində erməni-osmanlı münasibətlərinə dair həm obyektivlik baxımdan, həm də sənədlərin əksəriyyətinin qeyri-müsəlman müəlliflərinə məxsus olduğuna görə ABŞ konqresi kitabxanasında saxlanılan “Bristolun sənədləri” diqqəti cəlb edir¹⁰. Bu külliyyatda qeyd olunur ki, “dəqiq statistik mənbələrdən məlumdur ki, 1912-1922-ci illər ərzində 600 minə yaxın erməni həlak olmuşdur. 1,5-2 milyon ermənin ölümü ilə bağlı fikirlər fərziyyədən başqa bir şey deyildir. Müharibə gedən ərazidə insanların ölümü və itkin düşməsi isə adi bir haldır”¹¹. Bristolun sənədlərində göstərilir ki, qeyd olunan dövrdə 2,5 milyon türkün həyatına son qoyulmuşdur. Türklərin ölümü və öldürülməsi ermənilərdən daha faciəli olmuşdur.

1. Süleyman Kocabaş. Erməni məsələsi nədir və nə deyildir. İstanbul, 1958, səh.17.

2. Süleyman Kocabaş. Göstərilən əsəri. səh. 24.

3. Записи графа Н.П.Игнатьева о Сан-Стефано, СПб., 1896, с.204.

4. Джастин Маккарти, Каролин Маккарти. Göstərilən əsəri, səh. 18.

5. Лазарев Я.Д. Причины бедствий армян в Турции. Тифлис, 1899, с.93.

6. Ерицов А.Д. Данные об армянском населении в России. Известия Кавказского Отдела Императорского Русского географического общества. Т. VII, Тифлис, 1881, с.92-93.

7. Ordubadi M.S. Qanlı illər. B., 1991, səh.69

8. Эрих Файгл. Правда о терроре. Армянский терроризм – истоки и причины. Ё., 2000, с.59.

9. Эрих Файгл. Göstərilən əsəri, səh.57.

10. Джастин Маккарти. Армяне в Османской империи и современной Турции (1912-1926), Стамбул, 1984, с.23.

11. Yenə orada.

BİR VƏHŞƏT TABLOSU

Tarix: 25 Fevral 1992...

Yer: Xocalı...

Azərbaycan türklərinə qarşı törədilən qətlə əsasən peşəsi "həkim" olan Zori Balayanın gözüne pəncərəyə mismarlanmış bir oğlan uşağı dəyir. Bu zaman ağına bir fikir gəlir.

Diri-diri dərisi soyulan bir uşağın neçə dəqiqə yaşayacağını təcrübədən keçirmək üçün qollarını çırmalayıb işə başlayır. Azyaşlı türk balasının fəryad cığırıtlarına fikir vermədən təpədən-dırnağa bütün dərisini soyur. Sonra isə qarşısına keçib gözünü saatına zilləyir. Yeddi dəqiqə sonra iztirab içində qvrılan, acı çəkən o məsum uşaq canını tapşırır.

"Həkim" ünvanı daşıyan cani axşam eyni təcrübəni üç başqa uşağın üstündə sınaqdan keçirir. Dəhşətli Xocalı qırğınının bir müddət sonra isə bu vəhşi əməlini "Ruhumuzun Dirilişi" adlı kitabında fəxrlə belə yazırdı:

"Dostum Xaçaturla ələ keçirdiyimiz bir evə girdik. Bu zaman gözümüzə əsgərlərimiz tərəfindən pəncərəyə mıxlanmış 13 yaşlı türk uşaq dəydi. Türk balasının bağirtisini kəsmək üçün Xaçatur anasının döşünü kəsərək uşağın ağzına soxdu.

Sonra mən bu on üç yaşlı türkə onların atalarının bizim uşaqlara etdiklərinin eynisini etdim. Başından, sinəsindən və qarnından tutaraq dərisini soydum. Saatıma baxdım, yeddi dəqiqə sonra qan itirərək öldü.

Əsas ixtisasım həkim olduğuna görə humanist idi, lakin türk uşağına qarşı etdiyim bu hərəkətimə görə özümü narahat hiss etmədim (vicdanım sızıldamadı). Xalqımızın yüzdə birinin intiqamını aldığım üçün ruhum sevincdən az qala uçacaqdı.

Sonra Xaçatur ölmüş türk uşağın cəsədini parça-parça doğradı və elə onun özü ilə eyni kökdən olan itlərə atdı. Axşam üç türk uşağına eyni işgəncəni verdik. Mən vətənpərvər erməni kimi öz vəzifəmi yerinə yetirdim.

Xaçatur da çox tərləmişdi, amma mən onun və digər əsgərlərimizin gözlərində intiqam və humanizmin mücadiləsini gördüm. Ertəsi günə kilsəyə getdik. 1915-ci ildə ölənlərimiz üçün və bir gün öncə ruhumuzun şahid olduğu kirdən təmizlənmək üçün dua etdik".

PSEVDOSOYQIRIMIN YUBİLEYİ ƏRƏFƏSİNDƏ

Məlum olduğu kimi, bu ilin aprel ayında dünya erməniləri öz-lərinin dünya ictimaiyyətinə sı-riya bildikləri psevdosoyqırımın 100 illiyi-ni təntənəli şəkildə qeyd etməyə hazırla-sır. Hal-hazırda Ermənistan rəhbərliyi bu-nunla bağlı paytaxt Yerevanda keçiriləcək rəsmi tədbirlərə mümkün qədər dünya-nın daha çox aparıcı ölkə liderlərinin iştirak etməsi üçün dəridən-qabıqdan çıxır.

Məsələyə qısa nəzər salsaq deyə bil-rik ki, ermənilərin bu məsələdə uzaq stra-teji məqsədləri Türkiyədən maddi təz-minat qopartmaq olmuşdur ki, buna nail ola bilməmişlər. Görünür, elə bunun nəti-cəsidir ki, erməni “soyqırımı” məsələsi ilə bağlı Ermənistanın özündə belə alternativ fərqli fikirlər söyləyənlər az deyil. Belə ki, onlar Azərbaycan və Türkiyə ilə mü-nasibətləri qurmağı və bu dövlətlər vasi-təsilə Qərbbə integrasiya etməyi və bunun müqabilində “soyqırım” iddiasından əl çəkməyin daha çox milli maraqlara cavab verdiyini düşünürlər.

Son iyirmi-otuz il ərzində qondarma erməni soyqırımı məsələsində ermənilə-rin hansı uğura nail olub-olmamalarına gəldikdə isə qısaca olaraq bunları söyləmək olar. Düzdür, ermənilər Fransa, Almaniya, Rusiya və bütövlükdə 20-yə yaxın dövlətə 1915-ci ildə baş verən hadisələri soyqı-rımı kimi tanıtdırmağa nail olmuşlar və bunu müəyyən mənada onların diploma-tik uğuru hesab etmək olar. Amma digər tərəfdən, illərdir ki, lobbilərinin güclü ol-masına baxmayaraq, ABŞ-a rəhbərlik edən partiya mənsubiyyətindən asılı olmayaraq heç bir prezident hər il 24 aprel ərəfəsində etdikləri ənənəvi çıxışlar zamanı “erməni soyqırımı” ifadəsi işlətmir, “faciə”, “qırğın” kimi sözlərdən istifadə edərək seçki zama-nı səs aldıkları erməni elektoratını bir növ sakitləşdirmək istəyirlər. Bundan başqa, ermənilərin strateji məqsədlərindən biri Avropa ölkələrində psevdosoyqırımını in-kara görə şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına nail olmaqdır. Bəlli oldu-

ğu kimi, yalnız bir dəfə Fransanın keçmiş prezidenti Nikola Sarkozinin dövründə Senat bununla bağlı qərar versə də, sonda ölkənin Konstitusiya Məhkəməsi bu qanunu qüvvədən salan qərar qəbul etmişdi.

Bəlli olduğu kimi, Türkiyə və Azərbaycanın rəhbərləri R.T.Ərdoğan və İ.Əliyev 24 aprel 2015-ci il tarixində Çanaqqala şəhərində türk ordusunun qəhrəmancasına qələbə qazanmasının 100 illiyini birgə qeyd edəcəklər. Çanaqqala döyüşünün 100 illiyinin aprelin 24-nə təyin edilməsi Türkiyə rəhbərliyinin eyni zamanda Yerevandakı tədbirlərdə iştirakdan imtinası və iki qardaş ölkənin erməni yalanına qarşı qoyduqları birgə prinsipial mövqe deməkdir.

Eyni zamanda 2009-cu ildən etibarən Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, İKGF-nin Mədəniyyətlərarası Dialoq üzrə baş koordinatoru Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə “Xocalıya Ədalət” beynəlxalq məlumatlandırma kampaniyası 50-dən artıq ölkədə uğurla həyata keçirilməkdədir. Kampaniya nəticəsində dünyanın bir sıra parlamentləri, İƏT Xarici İşlər Nazirləri Şurası və İƏT Parlament İttifaqı, həmçinin ABŞ-ın 20-yə yaxın ştatı, tərəfindən Xocalı qətliamı soyqırım aktı və insanlığa qarşı cinayət kimi tanınmışdır. 2015-ci ildə isə kampaniya dünyanın müxtəlif ölkələrin-

Fikrimizcə, erməni lobbisi bir yandan, bu ölkədə dərinləşən sosial-iqtisadi problemlərin ağırlığından, digər tərəfdən isə qondarma soyqırımının tanıtma məsələsinin mənasızlığını dərk etdikdən sonra öz fəaliyyətlərinə tam son qoymasalar da, ən azından, bu istiqamətdəki söylərini bir qədər səngidəcəklər.

də **“Yalanla mübarizə üçün alov yandır”** (Light a Fire to Fight the Liar) devizi altında uğurla həyata keçirilmişdir.

Fikrimizcə, erməni lobbisi bir yandan, bu ölkədə dərinləşən sosial-iqtisadi problemlərin ağırlığından, digər tərəfdən isə qondarma soyqırımının tanıtma məsələsinin mənasızlığını dərk etdikdən sonra öz fəaliyyətlərinə tam son qoymasalar da, ən azından, bu istiqamətdəki söylərini bir qədər səngidəcəklər. Bəlkə də bir zaman bu dövlətin başında elə qüvvələr duracaq ki, onlar ümumiyyətlə, soyqırımı sevdasında olacaq, hətta regional inkişaf naminə torpaq iddialarından belə əl çəkəcək. İndiki halda bunu ancaq arzulamaq bizə qalır.

MÜSAHİBƏ

Prof. Dr. Okan Yeşilot: Çanaqqala fədakarlıq, insanlıq, şərəf və namus abidəsidir!

İrfan: Əfəndim, Çanaqqala müharibəsi, yaxud da belə deyək, Osmanlının Birinci Dünya Müharibəsinə qoşulması hansı zərurdən doğdu?

Prof. Dr. Okan Yeşilot: Osmanlı XIX əsrdə bir çox cəhətdən çətin vəziyyətdə idi. Rusiya kimi, İngiltərə kimi bir sıra dövlətlərlə iqtisadi və hərbi cəhətdən müəyyən mücədilələr aparırdı. Əvvəlki gücü yox idi artıq. Hətta Avropa “xəstə adam” deyirdi Osmanlı üçün. Belə bir zamanda dünyadakı zəif xalqları, ölkələri

istismar etmək istəyən imperialist ölkələr gücləndikcə güclənir və dünyada heqemonluqlarını bərqərar etmək üçün əllərindən gələni edirdilər. Birinci Dünya Müharibəsi ərəfəsində Qərbi dünyanın hədəflərindən biri də Osmanlı dövlətini parçalamaq və tərkibindəki xalqları istismar etmək idi. Osmanlı istəsə də, istəməsə də müharibəyə daxil ediləcəkdi. Bütün planlar bu istiqamətdə gedirdi. Bir sözlə, yeni bir dünya sisletmi qurulurdu və bu sistemdə Osmanlıya yer yox idi.

- *Bizim üçün Çanaqqala nəyi ifadə edir?*

- Çanaqqala ölüm-qalım savaşı idi.

İlk növbədə qeyd edim ki, bir savaşın önəmi onun nəticəsinə bağlıdır. Çanaqqalanın əhəmiyyəti yeni qurulacaq Türkiyə Cümhuriyyətinin ön sözünün yazıldığı, milli mücadilə toxumlarının atıldığı savaş olması idi. Çanaqqala İslamın son qalası olan Osmanlı dövlətinin bütün İslam coğrafiyasından səfərbər olan qardaşları ilə birlikdə var gücü ilə çarpışaraq yazdığı dastandır. Çanaqqala yoxluqlar savaşdır. Texnologiyaya qarşı imanın qalib gəldiyi savaşdır. Bütöv bir xalqın ağır itkilər bəhasına “Çanaqqala keçilməz” dediyi bir savaşıdır. Düşünün ki, həmin illərdə İstanbuldakı bir çox məktəb bir neçə il məzun verə bilmədi. Çünki 13-14 yaşlı oğlan uşaqları döyüşmək üçün cəbhəyə yollanmışdılar. Analar övladlarını cəbhəyə göndərərkən Allaha qurban etdiklərinin fərqlində idilər.

*Çanaqqalanın əhəmiyyəti
yeni qurulacaq Türkiyə
Cümhuriyyətinin ön sözünün
yazıldığı, milli mücadilə
toxumlarının atıldığı savaş
olması idi. Çanaqqala İslamın
son qalası olan Osmanlı
dövlətinin bütün İslam
coğrafiyasından səfərbər olan
qardaşları ilə birlikdə var gücü
ilə çarpışaraq yazdığı dastandır.
Çanaqqala yoxluqlar savaşdır.
Texnologiyaya qarşı imanın qalib
gəldiyi savaşdır. Bütöv bir xalqın
ağır itkilər bahasına “Çanaqqala
keçilməz” dediyi bir savaşdır.*

Çanaqqalanı sıradan bir döyüşdən fərqləndirən ruh budur.

Çanaqqala hər bir kvadratmetrinə 3-5 şəhidin düşdüyü yerdir. Özü şəhid olsa da, yanındakı qardaşını nəfsinə tərcih edən, hətta düşmənin belə yarasına məlhəm olmağa çalışan mərd, imanlı gənclərimizin uyuduğu müqəddəs bir yerdir Çanaqqala. Şəxsən mən Çanaqqalaya gedəndə torpağın üstündə gəzməkdən həyə edirəm. Onlar müsəlman-türk millətinin vətən, millət, bayraq üçün, Allah üçün, din üçün canlarını fəda etmiş və bizə nümunə olmuş igid övladları idi. Çanaqqala sadəcə bir döyüş deyildi. Çanaqqala fədakarlıq, insanlıq, şərəf və namus abidəsidir. Tariximizi oxuyarkən bizi biz edən dəyərlərimizi dərk edərək oxumalıyıq.

- Dəyərli vaxtınızı ayıraraq təəssüratlarınızı bizimlə paylaşdığınız üçün təşəkkür edirik.

YOZQATLI HƏSƏN

Anası Yozqatlı Həsəni Çanaqqala cəbhəsinə göndərərkən saçlarını xınlamışdı. Komandir Həsənin xınalı saçlarını görüb soruşur:

- Oğlum, heç kişi də saçına xına sürtər? Həsən bu suala cavab verə bilmir, çünki özü də səbəbindən xəbərsizdir. Əsgər yoldaşlarından birinə anasına göndərmək üçün məktub yazdırır:

“Anacan, qardaşlarımı əsgərliyə göndərəndə başlarına xına qoyma. Burada zabıt məndən səbəbini soruşdu, cavab verə bilmədim. Qoy onlar da mənim kimi utanmasınlar”.

Məktubu alan anası qəlbinin hərarətini əks etdirən cavab məktubu yazır:

“Oğlum, gözümin nuru Həsənim! Kəndimizdə necə rahat oturaq? Qəlbimiz vətən eşqi ilə yanır. Sən əcdadından, babandan geri qalmazsan. Mən sənə ananamsa, məni də, səni də Allah yaratdı, vətən böyüdüb boya-başa çatdırdı. Allah səni bu vətən üçün yaşatdı. Vətənin verdiyi çörək damarlarında axır. Zabıt əfəndiyə de ki, biz qurbanlıq qoçları xınlayıb Rəbbimizə elə fəda edirik. Sən dörd qardaşın arasından seçilmiş qurbansan. Sən İsmayılсан. İnşallah orada şəhid olacaqsan. Ona görə də saçlarını xınaladım.

Allah səni Peyğəmbərin yolundan ayırmasın. İndidən mələklər səni rəhmətlə yad edirlər.

Gözlərindən öpürəm.

Anan Xədicə”.

Həsən şəhid olur. Əsgər yoldaşları cibindən məktub tapırlar. Həsən komandirə cavab verməsə də, məktubun sonuna bunları yazdırmışdı:

“Anam yaxıb xınanı aday deyər
Mən də vətən üçün qurban gəlmişəm.
Anamdan Allaha son bir hədiyyə,
Komandanım, mən İsmayıl olmuşam”.

ONU DƏRK ETMƏK

On dörd əsr əvvəl... Ərəbistan yarımadası... Çölün ortasında yerləşən, ticarət və ibadətin mərkəzi halına çevrilmiş kiçik bir şəhər: Məkkə. Böyük yarmarkalardan toplu ibadət mərasimlərinə kimi hər şey öz yolunda gedərkən bir nəfər çıxır və: “durun!”, - deyir. Alışdığı bir həyat tərzini birdən-birə dəyişmək asan deyil insanoğlu üçün. Eşitməməzliyə vururlar, üç-dörd nəfər xaric. O fərqli səs yenə də: “durun, düz yolda getmirsiniz!”, - deyir. Bu səfər bəziləri, - nə oldu buna, niyə birdən-birə belə sözlər danışmağa başladı, - deyirlər. Yenə də çoxu ona fikir vermədən öyrəşdikləri tərzdə yaşamağa davam edirlər. Buna baxmayaraq o fərqli səs susmaq fikrində deyildi: “hara gedirsiniz, sizi yaradan, yaşadan və ölümünüzdən sonra yenidən dirildəcək

olan Rəbbinizi qoyub hara gedirsiniz?” – deyərək bütün diqqətləri üstünə çəkirdi. Bu səs təkrarlandıqca bəziləri narahat olmağa başlamışdılar. Bu səfər də, - ona qulaq asmayın, nə dediyini bilmir, - dedilər, amma baxdılar ki, qulaq asanlar çoxalır. O dəlidir, sizi düzgün yola apara bilməz, - dedilər, olmadı. Kahindir, şairdir, sizi aldadaraq mülkünüzə əl qoymaq istəyir, - dedilər, yenə də alınmadı. Ona başqa biri öyrədir, yalan danışır, - dedilər, nə onu öyrədəni görən oldu, nə də yalan danışdığına şahidlik edən birini tapdılar. O dediyindən dönmürdü. Dedikləri gözəl sözlər idi: Rəbbinizi tanıyın, bir-birinizi incitməyin, qız uşaqlarını da sevin, yalan danışmayın, bir-birinizi aldatmayın... Problem onun dediyi şeylərdən daha çox onu başa düşməkdə idi: niyə məhz “O”, niyə

bu qədər əziyyətlərə dözüb bizi dəyişmək istəyir? Məkkəlilərin bir çoxu Onu başa düşənə qədər illərini sərf elədilər. Bəziləri də Onu başa düşmədən imansız olaraq bu dünyadan köçüb getdilər. “Rəbbim mənə bir gecənin içində Məscid-i Haramdan Məscid-i Əqsaya apardı və oradan da Allahın dərğahına yüksəltdi, mənə sizin daha əvvəl görmədiyiniz, eşitmədiyiniz, bilmədiyiniz mülkünü göstərdi”, - deyəndə onun ağlını itirdiyini düşündülər. Amma onun həqiqətən də Allahın peyğəmbəri olduğunu başa düşənlər: “O deyirsə doğru deyir”, - deyərək ona olan sevgilərini, bağlılıqlarını bir az daha artırdılar. Üç il boyunca Məkkənin bir səmtində cəmiyyətdən təcrid olunaraq əziyyət çəkdiyi halda yenə də: “durun, mən də sizin kimi bir insanam, amma mənə Allahdan vəhy gəlir”, - deyən O son peyğəmbəri təfəkkürdən nəsibi olmayanlar əsla başa düşmədilər. Yerin-göyün yaradılması haqqında düşünməyənlər, hər il quru torpağa Allahın necə can verdiyini düşünməyənlər, yığın-yığın buludların səmada necə də rahat süzdüyünü düşünməyənlər Onu heç vaxt başa düşmədilər. Halbuki Onun hər hərəkətində mənə, hər dediyi sözdə ifadə edilən dərin düşüncələr var idi.

Hicrətin altıncı ili idi. Həzrət Peyğəmbər artıq altı il idi ki, Mədinədə yaşayırdı. Bu müddət ərzində Məkkəyə heç gedə bilməmişdi. O mübarək torpaqlar üçün hamısı çox darıxırdılar. Bir gecə Peyğəmbərimizə (s.ə.s) Kəbəni camaat halında təvaf edəcəkləri ilham olundu. Səhabələr bu xəbəri eşidəndə çox sevinildilər. Həcc mövsümü olmadığı halda ümrə niyyəti ilə hazırlaşb 1500 nəfərlə yola çıxdılar. Haram aylar olduğu üçün bu ayda müharibə etmək qadağan idi. Buna görə də silahsız olaraq yola çıxdılar. Yanlarında Məkkədə kəsmək üçün xeyli sayda qurbanlıq aparırdılar. Bunu eşidən məkkəlilər onların qarşısına silahlı dəstələr çıxartdılar və Hüdəybiyyə deyilən ərazidə önlərini kəsdilər. Bu qədər düşmənçilikdən sonra onları Məkkəyə buraxacaqları təqdirdə digər qəbilələrin qarşısında nüfuz-

larının düşəcəyini düşünürdülər. Bu il heç bir şəkildə onları buraxmayacaqlarını bildirdilər. Silahsız yola düşən müsəlmanların isə onlarla vuruşmaq imkanları yox idi. Düzdür, silahsız olmalarına baxmayaraq orada son damla qanlarına qədər peyğəmbərin yanında olacaqlarına dair bir daha söz verib beyət eləsələr də, Həzrət Peyğəmbər məkkəlilərlə on illik barış müqaviləsi imzalamağı üstün tutdu. Bu ilahi bir vəhy, rəhmət dolu bir dönmənin başlanğıcı idi. Bir az əvvəl canını vermək üçün beyət edən səhabələr indi bağlanan müqavilə ilə geri qayıdacaqlarını eşidəndə bunu qəbul etmək istəmədilər. Hətta - sən Allahın peyğəmbəri deyilsənmi, Kəbəni bərabər ziyarət edəcəyimizi demədinmi, - deyə açıqlama istəyənlər də oldu. Onu başa düşməyə çalışırdılar. Amma gələcəyi bilən yalnız Allah, itaətlə əmr olunan isə sadəcə bir peyğəmbər idi. Həzrət Peyğəmbər onlara, - Bu il olmasa da Allahın vədi mütləq gerçəkləşəcək, qurbanlıq gətirdiyiniz dəvələri buradaca kəsin, - dediyi halda heç biri yerindən tərpənmirdi. Sanki işi gecikdirərək ilahi vəhyin gəlməyini, işin öz istədikləri, niyyətləndikləri axarda getməyini istəyirdilər. Düzdür, Kəbəni birlikdə təvaf edəcəkdilər, amma vaxtı gələndə. Peyğəmbərin məyus olduğunu gören xanımı, Ümmü Sələmə anamız: Sən kəs, onlar da sənə baxıb kəsərlər, - dedi. Həzrət Peyğəmbər qurbanını kəsəndən sonra isə hamısı bu işi təkrarlamağa başladılar. Onu o gün başa düşmək istəməyənlər bir il sonra ümrə ziyarəti gerçəkləşəndə daha yaxşı başa düşdülər. Onun barış müqaviləsi imzalamasını zəiflik olaraq düşüənələr, iki il sonra 10 000 nəfərlə Məkkəyə döyüşsüz, çəkişməsiz və açıq bir zəfərlə həmişəlik qaydanda daha yaxşı başa düşdülər: Çünki “O” əsla özündən danışmazdı. Onun dedikləri yalnız ona bildirilən ilahi vəhydən ibarət idi.

Örnək Şəxsiyyət

Uca Allah Şərəfli Kitabımız Qurani-Kərimdə belə buyurmaqdadır: **“Həqiqətən, Allahın Rəsulu Allah, qiyamət gününə ümid bəsləyənlər (Allahdan qiyamət günündə qorxanlar) və Allahı çox zikr edənlər üçün gözəl nümunədir”¹**

Başqa bir ayədə isə belə buyurulur:

“Ya Peyğəmbər! Həqiqətən, Biz səni (ümmətinə) bir şahid, bir müjdəçi və bir qorxudan kimi göndərdik. Biz səni Allahın izni ilə Ona tərəf çağıran və nurlu bir cıraq olaraq göndərdik.”²

Uca Rəbbimiz yenə onun haqqında: **“Doğrudan da sən böyük bir əxlaq sahibi-sən!”³** deyərək buyurmuşdur.

Bəli O, ən yüksək əxlaq və fəzilət sahibiydi.

Sevgi, şəfqət və mərhəmət onun həyatında bir günəş kimi parlayırdı.

O, hər kəsi sevər, böyük – kiçik, varlı – kasıb demədən hər kəsə şəfqət və mərhəmət göstərirdi. Heç kimin qəlbini qırmaz, daima şirin və gözəl sözlər söyləyirdi. Bəzən uşaqların arasına girər, oyunlarında iştirak edər və onlara gülərüz münasibət göstərirdi. Allah Rəsulunun (s.ə.s) sevgi, şəfqət və mərhəmət kölgəsi altında böyüyən Hz. Ənəs (r.a) belə deyir:

“On il Allah Rəsuluna (s.ə.s) xidmət

etdim. Bir dəfə də olsun mənə hirsələnib “of” belə demədi.”⁴

Bizim üçün yeganə nümunə olan Allah Rəsulu (s.ə.s) sadə bir həyat yaşayırdı. Yeməyi, içməyi də sadə idi. İslam dövlətinin başcısı olduğu halda həyatının heç bir sahəsində təm-təraq və israfçılıq görül-məmişdir. İçi xurma lifi ilə doldurulmuş bir yastıq, quru bir yataq, kiçik bir su qabı onun əsas sərvətiydi. Hətta Rəsulullahı (s.ə.s) quru bir həsir üzərində yatarkən görən Hz. Ömər belə, hönkürərək ağlamışdır.

Abdullah bin Məsud (r.a) belə deyir:

“Rəsul-Əkrəm (s.ə.s) bir həsirin üzərində yatmışdı, qalxınca bütün vvcudunda həsirin izi qalmışdı. Bunu gördükdə:

“Ey Allahın Rəsulu, sizə (yumşaq) bir yataq təmin etsək olmazmı?” dedik.

Bu təklif qarşısında Allah Rəsulu (s.ə.s) belə buyurdu:

“Mənim dünya ilə nə işim var, mən dünyada, bir ağac altında kölgələndikdən sonra yoluna davam edən bir yolçu kimi-miyəm.”⁵

Hz. Cabirin bildirdiyinə görə, Xəndək müharibəsi ərəfəsində xəndək qazılarkən Allah Rəsulu (s.ə.s) aclıqdan qarnına daş bağlamışdır.

Allah Rəsulu (s.ə.s) insanları Allahın yoluna çağırarkən şirin dil və öyüd nəsihətdən çox istifadə edərdi. Heç kimin qəlbini qırmaz,

heç kimi diksindirməzdi. Çətinləşdirməz, asanlaşdırardı. Nifrət etdirməz, sevdirdi. Öz yoluyla gedən möminlərə belə xitab edərdi:

“Asanlaşdırın, çətinləşdirməyin. Sevdin, nifrət etdirməyin.”⁶

Rəsulullah (s.ə.s) öz şəxsinə qarşı edilən əziyyətlərə və işgəncələrə qarşı səbr edərək heç bir zaman intiqam almamışdır. Edilən təzyiqlərə və istehzalara fikir vermədən Allahın əmr və qadağanlarını durmadan təbliğ edərdi.

Uhud müharibəsində mübarək yanağı və dodaqları yaralandığı, dişlərinin qırıldığı, nurlu üzünün qanlar içində olduğu halda düşmənlərinə lənət etməmişdir. Ondan düşmənlərinə lənət etməsi istənilməsi zaman:

“Mən lənət üçün deyil, rəhmət üçün göndərildim.” deyərək bütün insanlığa ən gözəl mərhəmət örnəyi olmuşdur.

Allah Rəsulu (s.ə.s) cəmərd bir insan idi. Xəsis kimsələri sevməzdi. Yoxsulları, boynu bükük insanları qoruyar, dərdlərinə dərman olardı. Dost və düşmən, varlı və kasıb demədən hər kəsə yaxşılıq edərdi. Qohum-əqrəbə və qonşu haqlarına diqqət edərdi. Kimsə ondan bir şey istəyərsə, varsa verər, yoxsa verəcəyinə dair söz verərdi.

Hə. Cabir (r.a) belə deyir: “Rəsuli-Əkrəmdən (s.ə.s) bir şey istənilməyində “vermirəm mənasında yox dediyi” heç vaxt görülməmişdir.”⁷

Hə. Əbu Surayh (r.a) belə deyir:

“Nəbi (s.ə.s) arxa-arxaya üç dəfə belə buyurdu:

“Allaha and olsun ki, mömin ola bilməz, Allaha and olsun ki, mömin ola bilməz, Allaha and olsun ki, mömin ola bilməz.”

-Kim mömin ola bilməz ey Allahın Rəsulu, - deyilincə:

“Şərrindən qonşusu əmin olmayan kimsə.”⁸ – deyə buyurdu.

Hə. Aişə validəmizin bildirdiyinə görə, Allahın əmr və qadağanlarına qarşı gəlinməsi xaric, Allah Rəsulu (s.ə.s) öz şəxsi üçün heç kimdən intiqam almadı.

*Bizim üçün yeganə nümunə olan
Allah Rəsulu (s.ə.s) sadə bir həyat
yaşayardı. Yeməyi, içməyi də sadə idi.
İslam dövlətinin başcısı olduğu halda
həyatının heç bir sahəsində təm-təraq
və israfçılıq görülməmişdir. İçi xurma
lifi ilə doldurulmuş bir yastıq, quru bir
yataq, kiçik bir su qabı onun
əsas sərvətiydi.*

Əbu Hureyrənin (r.a) bildirdiyinə görə bir gün Rəsulullahın (s.ə.s) yanına bir adam gələrək:

“Ey Allahın Rəsulu, mənə tövsiyə ver,” - dedi. Rəsul-u Əkrəm (s.ə.s):

“Hirslənmə”, - buyurdu. Adam sözünü bir neçə dəfə təkrar etdi. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də hər dəfə eyni tövsiyəni xatırladaraq “Hirslənmə” buyurdu.”

Yeganə öndər və nümunəmiz olan Allah Rəsulu (s.ə.s) heç kimin eybini araşdırmaz, qeybət, dediqodu, ikiüzlülük edənləri sevməz və onlardan xoşlanmazdı.

O halda Allah Rəsulunun (s.ə.s) izindən ayrılmaq hər birimizin əsas vəzifəsidir. Yeganə nümunəmiz yalnız Odur və O olmalıdır. Ondan başqa rəhbər axtarmaq iki dünyada da pərişan olmaq deməkdir.

Uca Allah hər birimizi Onun yoluyla gedən və hər sahədə yalnız Onu nümunə götürən qullarından eyləsin!

1. Əhzab: 21.

2. Əhzab: 45, 46.

3. Qələm: 4.

4. Buxari Təcrid-i Sarih Tərc., c. 12, Nö: 1987.

5. Tirmizi, R. S. Tərc., c. 1. Nö: 488.

6. Buxari, Müslim R. S. Tərc., c. II, Nö: 640.

7. Buxari, Müslim, R. S. Tərc., c. I, Nö: 549.

8. Buxari, Müslim, c. 5, s. 15.

9. Buxari, Müslim. Əbu Davud, Tirmizi, Tac., c. 5. s. 20.

BİR AYƏ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Ey iman gətirənlər! (sözləriniz, iş və hərəkətlərinizdə) Allahdan və peyğəmbərindən önə keçməyin. Allahdan qorxun. Həqiqətən, Allah (hər şeyi) eşidəndir, (hər şeyi) biləndir!”. (əl-Hucurat, 1)

Din və şəriət gətirmək, onun qanunlarını qoymaq, yenə insanların bütün söz, iş və hərəkətlərinin necə olacağı mövzusunda əmr və qadağalar bəyan etmək səlahiyyəti, əlbəttə ki, Allah-Təalaya aiddir. Hz. Peyğəmbər isə onun əmr və qadağalarını vəhy yoluyla alıb tətbiq edən, insanlara təbliğ edən və Allahın bəzi xüsusları əskik buraxaraq bilavasitə onun tamamlamasını istədiyi məsələləri də Allahın izni ilə öyrədən şəxsdir. Buna görə də, din deyildikdə Allahın və peyğəmbərinin qoyduğu əmr və qadağalar ağla gəlir. Bu əmr və qadağalara riayətin ilk şərti təbii ki, bunlara iman etməkdir. Bunun üçündür ki, Allah-Təala ayəyə: “Ey iman gətirənlər”, - deyərək başlamışdır. Yəni bu ayənin xitabı bütün insanlara yox, sadəcə möminlərədir. Bu da o deməkdir ki, söylənəcək söz imanla bağlıdır. Ayənin nida ilə başlanıb daha sonra möminlərə xitab olunması söylənəcək sözün önəminə, diqqətlə dinlənib əməl edilməsinə işarə edir. Burada möminlərə düşən vəzifə hər bir işdə, yəni sözdə, feildə, hərəkətdə Allahın və Rəsulunun o məsələylə bağlı əmrini bilmək və bu əmrə görə hərəkət etməkdir. Hər hansı bir məsələ haqqında da Allah və Rəsulunun açıqlaması varsa, möminlərin ona təslim olub zidd hərəkət etməkdən uzaq durmaları vacib olur (Əhzab 33/36).

Muaz ibn Cəbəlin (r.a) bu davranışı həm “Allah və Rəsulunun önünə keçməyin!” ayəsini başa düşməmiş üçün, həm də müsəlmanlara Allah və onun elçisinə itaət etməsi baxımından ən gözəl nümunədir. Rəsulullah (s.ə.s) Muazı Yəmənə vali olaraq göndərdiyi zaman ona:

- Sənə bir məsələylə bağlı problem gəlmiş zaman nə ilə hökm verəcəksən?,- deyər soruşdu. Muaz:

- Allahın kitabıyla hökm verəcəyəm,- dedi. Hz. Peyğəmbər:
- Axtardığını orada tapmasan necə?,- deyər soruşduqda Muaz:
- Rəsulullahın sünnəsiylə,- deyər cavab verdi. Rəsulullah bu səfər:
- Axtardığını orada da tapmasan necə?,- buyurduğu zaman Muaz:
- O zaman öz rəyimlə hökm verərəm,- dedi (Tirmizi, Əhkam 3).

Yuxarıdakı dialoq hansısa bir məsələdə möminin necə hərəkət edəcəyinin ən gözəl nümunəsinə göstərmişdir.

Nəticə etibarlı ilə bir mömin Qurani və Sünnəni həyatının hər bir məqamında tətbiq etməyə çalışmalı və bunun üçün cəhd etməlidir.

BİR HƏDİS

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
«بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ»

İmam Malik Rəsulullah (s.ə.s) dən ona çatan bir hədisdə Hz. Peyğəmbər (s.ə.s)'in belə buyurduğunu demişdir: *"Mən gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndərildim."* (Muvatta, Hüsni-l-xuluq, 1; Hənbəl, Müsnəd, II, 381)

Gözəl əxlaq imanı tamamlayan, insanı kamala çatdıran, həyatı gözəlləşdirən, sahibini Allahın rızasına çatdıran və insanları Ona valeh edən bir məziyyət olmaqla yanaşı eyni zamanda Uca Allahın sifətlərinin insan üzərindəki təcəlliləri və bu sifətlərin insanda görünən ilahi əksləridir. Odur ki, gözəl əxlaq sahibi olmaq Allaha yaxınlığın nümunəsi olduğu kimi, bunun əksi də ilahi sifətlərdən uzaqlaşmağın əlamətidir.

Bir insanı sevərək onun şəxsiyyət və xarakterinə heyran olmağın və onu təqlid etməyə çalışmağın fitri bir meyil olduğu inkarı mümkün olmayan bir həqiqətdir. Bu mənada insan oğlu üçün dini, mənəvi və əxlaqi cəhətdən ən mükəmməl nümunələr qoyub insanların onların izi ilə gedə bilmələri çox mühüm bir xüsusiyyətdir. Buna görədir ki, lütfü və kərəmi sonsuz olan Allah Təala insan oğluna ancaq kitablar deyil, həm də o kitabların canlı ifadələri olan və minbir yüksək vəsflə vəsflənmiş örnək şəxsiyyətlər, yəni peyğəmbərlər də göndərmişdir. Dini, elmi və əxlaqi davranışları ilə mükəmməllik nümunəsi olan bu şəxsiyyətlər insanlıq tarixində nümunəvi davranışları zirvələşdirərək bəşəriyyətə müstəsna xidmətlər göstərmişdirlər. Şübhəsiz ki, istər fərdi, istərsə də ictimai baxımdan İslam dininin ideal və örnək şəxsiyyəti Rəsulullah (s.ə.s)'dir. Allah Təala Qurani-Kərimdə belə buyurur: **"Həqiqətən Allahın Rəsulu Allaha, qiyamət gününə ümid bəsləyənlər və Allahı çox zikr edənlər üçün gözəl nümunədir."** (Əhzab33/21) Bu ilahi əmrə sarılan səhabələr Rəsulullah (s.ə.s)'in həyatını diqqətlə izləyərək bu həyatı öz yaşayışları üçün nümunə etmiş, həm də onu gələcək nəsillərə çatdırmışdılar.

Rəsulullah (s.ə.s)'in əxlaq və şəxsiyyəti haqqında ən əhəmiyyətli mənbə Qurani-Kərimdir. Hz. Aişə anamızın da söylədiyi kimi "Onun əxlaqı Qurandır." (Müslim, Müsafirun, 139) Rəsulullah (s.ə.s) Allah Təalanın Qurani-Kərimdə mədh etdiyi əxlaqi sifətlərin hamısını tam mənası ilə özündə cəmləmiş və bütün insanlığın heyretlə seyr edib ibrət alacağı bir əxlaq məşəli halına gəlmişdir. Onun şəxsiyyətinin ən bariz əlaməti tayı-bərabəri olmayan gözəl əxlaqıdır. Qurani-Kərimdə Allah Təala belə buyurur: **"Şübhəsiz ki, sən böyük bir əxlaq üzərindəsən."** (Qələm 68/4) Rəsulullah (s.ə.s) əxlaqi gözəlliyə o qədər əhəmiyyət vermişdir ki, bir peyğəmbər kimi gəlişinin məqsədini açıqlayarkən də; *"Mən gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndərildim"* – buyurmuşdur.

ÇANAQQALANI ÖLÜMSÜZLƏŞDİRƏN RUH

Çanaqqala Müharibəsinin davam etdiyi günlər idi. Rumeli Məciyyə Batareyası düşmən gəmilərindən atılan bombalarla sükuta qərq olmuşdu. İstehkam Mövqe komandanı Cavad Paşa xəbəri alan kimi mühərrikli qayıq ilə topçu birliyinin olduğu yerə gəldi. Vəziyyət acınacaqlı idi. Bir topdan başqa bütün toplar istifadəsiz hala düşmüş, əsgərlərin əksəriyyəti şəhid olmuşdu. Onların bəzisi diri-diri torpağın altında qalmışdı. Yaşayanlar da yaralı idi. Paşa bir az qabaqda yerə uzanıb çətinliklə nəfəs alan əsgərə yaxınlaşdı, şəfqətlə:

- Oğlum, yaralanmısan?,- deyər soruşdu.

İgid mehmetcik vüqarla:

- Xeyr, komandır!,- dedi.

Cavad Paşa diqqətlə baxıb yaralı əsgərin gözlərinin görmədiyini başa düşdü və:

- Oğlum, gözlərin!... qəbilindən bir nəçə söz söylədi. Lakin o fədakar vətən övladı halından məmnun şəkildə belə dedi:

- Narahat olmayın, komandır, gözlərimi görəcəklərimi gördükdən sonra itirdim...

Bu sözlərdəki ruh və şüur Paşanı ağlatdı. Çünki igid əsgərimiz "görəcəklərimi

gördüm" sözü ilə ingilis zirehli gəməsi "Queen Elizabeth" in iki ağır zədə almasını qəsd edirdi.

Məhz bu ruh Çanaqqalanı ölümsüzləşdirmiş və 1914-15-ci illər Çanaqqala Müharibələrində müsəlman türk millətinə bir deyil, iki zəfəri birdən qazandırmışdı. Bu zəfərlərdən biri, düşməne qarşı zahirən qazanılan qələbə, ikincisi isə, ruh və mənə, fəzilət və fədakarlıq, din, iman və vətən sevgisi baxımından qazanılan misilsiz zəfərdir. Yuxarıdakı misalda olduğu kimi, igid əsgərin düşmən hücumuna məruz qalaraq gözlərinin kor olmasına baxmayaraq özünü düşünmədən "yaralı deyiləm" sözü könlünə hakim olan ruhu açıq-aydın əks etdirir. İstiqlal şairi mərhum Mehmed Akif bu ruhu necə də gözəl ifadə edir:

*Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından,
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?
Asımın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek,
İşte çiğnetmedi namusunu çiğnetmeyecek!
Şüheda gövdesi, bir baksana dağlar, taşlar,
O rüku olmasa, dünyada eğilmez başlar...*

Bu ifadələrə ilham qaynağı olan Çanaqqalada yazılan dastan ədiblərin ifadələrində və şairlərin şeirlərində söylədiklərindən daha ülvi və böyükdür. Çünki orada maddi gücümüz düşmənin gücü ilə müqayisədə çox az idi. Hətta əsgərlərin ayağındakı çəkmələr İstanbuldan Çanaqqalaya gedənə qədər yararsız halda gəlirdi. Bəzən atmağa barıtları qalmadığı halda misli görülməmiş mal və can fədakarlığı yaşandığı üçün zəfərə müvəffəq olurdular. Mehmetcik silah-sursat qıtlığını iman gücü ilə aradan qaldırır və nəyin bahasına olursa-olsun nəticəni öz lehinə çevirirdi. İngilis ordu komandanı General Hamiltonun:

“Bizi türklərin maddi gücü deyil, mənəvi gücü məğlub etdi. Çünki onların atacaq barıtı da qalmamışdı. Lakin biz göydən enən gücləri gözümüzzlə görürdük!..” sözləri və etirafı bu həqiqəti gözlər önünə sərir.

Əlbəttə ki, bu kimi yardımlar əsgərin yüksək mənəviyyatı qarşısında Allah-Təalanın lütfü idi. Ayeyi-kərimədə buyurulan:

“Atdığı zaman sən atmadın, lakin Allah atdı” (əl-Ənfal, 17) sirrinin saysız-hesabsız təcəllilərindən biri idi.

Bu ilahi yardımı hiss edərək dilə gətirənlərdən biri də Çörçildir. Çörçil müharibədən sonra məğlubiyyətin səbəbkarı kimi məhkəmə qarşısında sorğu-sual əsnasında çətin vəziyyətdə qaldığı zaman bu etirafı etmişdir:

“Axı niyə başa düşmürsünüz, biz Çanaqqalada türklərlə yox, Allah ilə döyüşdük. Əlbəttə ki, məğlub olacaqdıq!..”

Bu da onu göstərir ki, Çanaqqalanı ölümsüzləşdirən ruha sahib olan qəhrəman ordumuz Allahın yardımına məzhər olacaq qədər yüksək keyfiyyətli qəlb daşıyırdı.

Zabitindən tutmuş sıravisinə qədər bütün ordu fədakarlıq torpağında əkilmiş to-

1915-ci ilin payız ayında sərin və yağışlı bir gündə Söyüdü Akgünlü kəndindən ağbirçək, belı bükülmüş, solğun bənizli yaşlı bir ana Biləcik dəmiryol stansiyasından oğlunu cəbhəyə yola salırdı. Onu bağrına basarkən belə deyirdi:

“Hüseynim, igid oğlum!.. Dayın Şıpkada, atan Döməkdə, böyük qardaşların Çanaqqalada şəhid düşdülər. Bax, sonuncu övladım sənsən. Əgər minarədən azan səsi kəsiləcəksə, məscidlərin qəndili sönəcəksə, südüm sənə haram olsun.

Öl, amma kəndə qayıtma!

Yolun Şıpkaya düşsə, dayının ruhuna bir Fatihə oxumağı unutma!

Haydı, oğul, Allah yolunu açıq etsin!..”

xum kim idi. O toxumlar qanla suvarılırdı. Onlar bilirdilər ki, əzəl-axır bu dünyanın da sonu gələcək, bu dünyaya tapınanların da... Obiri aləmdəkilərsə ölümsüzdürlər. Ona görə də ölümsüz olanı, yəni əbədinə seçdilər. Beləliklə də Çanaqqalada sadəcə qəhrəmanlıq və cəsarət dastanı deyil, eyni zamanda sahib olduqları yüksək mənəvi səviyyənin bərəkəti ilə fəzilət dastanı yazıldı. Qəhrəman əsgərlər hələ döyüşə girmədən onun zəfər müjdələri ilə dolu rüyalarını gördülər və gördüklərini gerçəkləşdirdilər. O gün Allahın lütfünə nail olaraq rahatlıq tapdılar.

Çünki qəlblərində canlarından daha əziz **vətən sevgisi** vardı. Bu sevgini özündə əks etdirən misilsiz bir tablo:

1915-ci il 18 martda Dəniz Hərəkətində üstün müvəffəqiyyət əldə edən Həsən-

Mövquf Batareya komandanı yüzbaşı Həsən bəyin qızı dünyaya gəlmişdi. İstanbuldan Çanaqqala İstehkam Mövqe Komandanlığına teleqraf göndərildi. Teleqrafi alan Cavad Paşa atı ilə topçu batareyasına gəldi və yüzbaşı Həsən bəyə:

- Oğlum, Həsən, qızın olub, Allah atalı-analı böyütsün, icazəlisən, evə gedə bilərsən,- dedi.

Həsən bəyin verdiyi cavab sırası əsgərindən komandirinə qədər Çanaqqala mücahidlərinin könül dünyalarını əks etdirəcək fədakarlıq duyğuları ilə dolu idi:

- Komandir, vətən daha müqəddəsdir, gedə bilmərəm. Mümkünsə xəbər verin, adını Didar qoysunlar!..

O gecə bütün topçu batareyası ilə birlikdə yüzbaşı Həsən bəy də şəhid olanlar arasında idi. Dünyaya yenidən gəlmiş qızını bir dəfə də olsun görə bilmədən gözlərini yummuş, əlini məsum əlinə toxundurmadan əlvida demişdi...

Çünki sevginin ən təbii nəticəsi fədakarlıqdır. Sevən sevdininə qarşı sevgisi nisbətində fədakarlıq etməyi zövq və vəzifə bilər. Bu, aşıqın məşuqu yolunda can verməsinə qədər uzanır. Can və malın Allah yolunda, vətən və millət uğrunda fəda edilməsi də qulun Rəbbinə qarşı məhəbbətinin ən gözəl təzahürüdür. Ona görə də:

"Vətən sevgisi imandandır..." buyurulmuşdur.

Hər hansı bir varlığın nə qədər sevildiyi lazım gəldikdə onun uğrunda göstərilən fədakarlıq və gözə alınan risk ilə ölçülür. Bu baxımdan Çanaqqalada yaşananlar hər cəhəti ilə müstəsna bir **vətən sevgisinin** ən canlı təzahürlərini sərgiləmişdir.

Həqiqətdən də hər bir əsgər Hz. Peyğəmbərin mübarək dilindən çıxan:

"Cənnətə girən heç kim yer üzündəki hər şey ona verilsə də dünyaya geri qayıtmağı arzulamaz. Yalnız şəhid gördüyü möhtəşəm ehsan və ikram səbəbi ilə yenidən dünyaya

gəlməyi və on dəfə şəhid olmağı arzulayar". (Buxari, Cihad, 21; Müslim, İmarə 109)

"Hər hansı biriniz qarışqanın dişləməsindən nə qədər ağrı hiss edirsə, şəhid olan hər bir kəs də ölərkən yalnız o qədər ağrı hiss edər". (Tirmizi, Fəzailul-Cihad, 26)

"Şəhid olmağı sidq ürəkdən arzu edən kəs şəhid olmasa da savabına nail olar". (Müslim, İmarə, 156)

müjdələri ilə yoğrularaq şəhadət eşqi ilə dolu idilər. Şəhid ola bilmək böyük sevdəyə çevrilmişdi. Xərəklə aparılan yaralı bir əsgərin komandirinin yanından keçərkən heyfslənərək:

"Şəhid ola bilmədim, Paşam!",- deyərək hüznünü dilə gətirməsi bu sevdanın ən möhtəşəm misallarındandır.

Çünki şəhidlik Allahın qullarına xitab edərək buyurduğu "Rəbbinə dön" fərmanının ən gözəlidir və şəhidlər bu dəvətə hamıdan əvvəl nail olan bəxtiyarlardır. Bu dəvətlə bağlı Hz. Mövlana nə gözəl buyurur:

"Madam, Allah-Taala səni istəyir, başını ayaq et, Ona qaç! Onun "gəl" deməsi insanı ucaldır. Mənəvi sərxoşluq verər, nələr bəxş edər, nələr!".

Bu dəvətə can atan şəhidlərə verilən ilk mükafat şübhəsiz ki, bu ayeyi-kərimədir:

"Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Əsl həqiqətdə onlar diridirlər. Onlara Rəbbi yanında ruzi (cənnət ruzisi) əta olunur."

(Ali-İmran, 169)

Məhz bu ilahi həqiqətə görə Allah yolunda öldürülənlərə "ölü" yox, "şəhid" deyilmişdir. Şəhid kəlməsinin "şahid" mənası da var. Təfsir alimləri onların şəhid olduqları an ruhlarının cənnətə daxil oluşunu və oradakı nemətləri gördüyünü qeyd edirlər. Digər möminlərin ruhları isə cənnəti yalnız qiyamət qopduqdan sonra görəcəklər.

Dünya tarixinin ən əzəmətli döyüşlərindən biri olan Çanaqqala Mühəribə-

ləri də düşmənin misilsiz maddi gücünə rəğmən iman gücünün Haqq yolunda maldan və candan fədakarlığın zəfər əldə etməsinin sadəcə bir misalıdır. Füzulinin dili ilə desək:

*Canı canan diləmiş verməmək olmaz,
ey dil,*

*Nə niza eyləyəlim, ol nə sənindir, nə
mənim!..*

-ifadələri Çanaqqalada açıq-aydın sərgilənirdi.

Qəhrəman türk əsgərlərindən Yozqatlı Həsənin saçlarını xınalayaraq Çanaqqalaya göndərən anası ona yazdığı məktubda:

“Oğlum, sən bu ailənin seçilmiş qurbanısan. Bizim kənddə qurban edilmək üçün seçilən qoyunları xınalayırlar. Mən də səni övladlarımın arasından seçərək qurban edirəm. Saçlarını ona görə xınaladım. İndidən mələklər səni rəhmətlə anacaqlar”,- yazırdı.

1915-ci ilin payız ayında sərin və yağışlı bir gündə Söyüdün Akgünlü kəndindən ağbirçək, beli бүkүlmüş, solğun bənizli yaşlı bir ana Biləcik dəmiryol stansiyasın-

dan oğlunu cəbhəyə yola salırdı. Onu bağrına basarkən belə deyirdi:

“Hüseynim, igid oğlum!.. Dayın Şıpkada, atan Döməkdə, böyük qardaşların Çanaqqalada şəhid düşdülər. Bax, sonuncu övladım sənsən. Əgər minarədən azan səsi kəsiləcəksə, məscidlərin qəndili sönəcəksə, südüm sənə haram olsun. Öl, amma kəndə qayıtma!

Yolun Şıpkaya düşsə, dayının ruhuna bir Fatihə oxumağı unutma! Haydı, oğul, Allah yolunu açıq etsin!..” (A. Mısıroğlu, *Kuvay-ı Milliye'nin Kadın Kahramanları*, İst. ts., s. 44)

Orada hər bir əsgər ölümü özünə dost bilmişdi. Ölüm də onların qarşısına bir dost kimi çıxdı. Onların ölümü könüllərindəki güllərin rəngində oldu, yəni şəhadət gülü rəngdə...

Bu hadisə nə qədər də ibrətlidir:

Çanaqqalada Anzak Korpusuna qarşı dirənən 27-ci alay ilə onlara köməyə gələn 57-ci alayın iki taboru da şəhid olmuş, lakin ölümləri bahasına anzakların hücumunu durdura bilmişdilər. Sən-

Unutmamaq lazımdır ki, keçmişin bitdiyi yerdə millət bitər, insan bitər, şüur bitər. Millət tarixindən ibarətdir. Onu mənəvi dəyərlərindən və tarix şüurundan uzaqlaşdırsanız, geriyyə insan sürüsü qalar. Keçmişimizin miras qoyduğu ünsürlərin zənginliyi nisbətində yeni əsərlər və yeni nəsillər canlı və davamlı olar.

gərlərdə əlbəyaxa döyüşləri başlamışdı. Mühəribə bu minvalla davam edərkən gecə düşdü. Sağ qalan sonuncu tabor ilə ertəsi gün üçün hücum əmri alan 57-ci alay komandiri hal-hazırda məzarının olduğu Bombasirtı güney ətəklərindən aşağı baxarkən dumanlı aprel səhərində həmin ərəzidə topalar halında ağartılar görür. Tabor komandirini çağıraraq soruşur:

- Oğlum, bunlar nədir?
- Komandir, onlar dan yerinin sökül-məsindən bir az əvvəl əmrinizlə hücum keçəcək əsgərlərimizin alt paltarlarıdır.

Hər bir vətən övladı şəhid olmaq üçün yuyunaraq təmiz paltarlarını geyinmişdi... Məhz şəhidliyə bu cür hazırlanıb vətənə fəda olan bu təmiz igidlər Çanaqqala Korpusunun ingilis komandanı General Uilyam Birdvorda:

“Yer üzündə türk əsgəri qədər vətəni üçün gözünü qırpmadan ölən, döyüş əsnasında misligörölməmiş cəsarətlə fırtınalar əsdirən, yaralı düşməni arxasına alaraq onu ölümdən qurtaran başqa bir əsgər görölməmişdir”,- dedirtmişdir.

Türk əsgərinin zəfər sirri bu idi. Beləliklə hər bir igid əsgər ruhunda sevda vulkanı kimi püskürən şəhadət eşqi ilə düşmən qarşısında keçilməz divar hörmüşdü. Bu hal qarşısında aciz qalan ser Soben Korbet deyir:

“Çanaqqalada bizim gəmi bombardmanımız altında böyük itkilər verən birliklər türk olmasaydı, əsla yerində qala bilməzdi. Halbuki türklər bütün mühəribə ərəzində yerlərindən ayrılmadılar. Bütün tədbir və planlarımıza baxmayaraq onlar möhtəşəm qələbə qazandılar”.

Bu zəfərin bir sirri də əsgərindən tutmuş komandirinə qədər hər kəsin, hətta bütün millətin Çanaqqalada bir yumruğa dönməsi, birlik-bərabərlik halında bölünməzliyi qoruması idi. Şairin dediyi kimi “Toplu vurduqca ürəklər, onu top sindirəməz” ruhunun yaşanması idi. Yəni Çanaqqalada düşmənin önünü əslində mehmetciyin timsalında bir millətin ürəyi qarşıladı. Çünki üstlərinə gələn saysız-hesabsız düşmənin qarşısını yalnız beləliklə almaq mümkün idi. Qarşılarında kimisi aldadılaraq, kimisi özgə torpaqlarına göz dikərək gəlmiş bir çox millətdən ibarət böyük bir insan kütləsi vardı.

Mühəribələr çoxvaxt sərhəddə bölgələrdə baş verdiyi üçün sərhəddə keşik çəkmək ən müqəddəs vəzifələrdən biri sayılmış, sülh zamanında da olsa əsgərlik vəzifəsi İslam nəzərində cihad sayılmışdır. Necə ki, bir hədisi-şərifdə buyrulur:

“Allah yolunda bir gün sərhəddə keşik çəkmək dünyadan və dünyadakı hər şeydən daha xeyirlidir”. (Buxari, Cihad, 6)

Vətəni müdafiədən məqsəd sadəcə torpaqları qorumaq deyil. Buradakı əsas məqsəd o torpaqlarda yaşayan insanların dinini, canını, malını və namusunu qorumaq, millətin fərdlərini asayış içində yaşatmaqdır. Əlbəttə ki, bu da vətən coğrafiyası üzərində olacağı üçün vətəni müdafiə olaraq ifadə edilmişdir.

Ona görə əsgərlik vəzifəsini icra edərkən vəzifə başında ölənlər Rəblərinə şəhid olaraq qovuşurlar. Şəhidin əməl dəftəri bağlanmaz, dünyada işlədiyi gözəl və xeyirli əməllərin savabı da qiyamətə qədər davam edir. Şəhid qəbirdə mələklərin

suallarından və qəbir əzabından azad olar. Ancaq burada sağlam imana və cihad şüurunə sahib olmaq zərurəti var. Ona görə bütün hədislərdə “Allah yolunda” şərti var.

Bu etibarla Çanaqqala türk nəsilərin iman idealının təlimatgahına çevrilmişdir. Qazilik və şəhidlik bu millət üçün ən böyük ziyafət idi. Ölmək, şəhidliyin səadəti, yaşamaq isə qaziliyin şərəfi idi.

Qəhrəman əsgərlərimiz Çanaqqalada bu səadət və şərəfə o qədər könüldən bağlanmışdılar ki, silahları kimi imanlarına, imanları kimi də silahlarına sarılmışdılar. Belə ki, bəzi şəhidlər canlarını versələr də, silahlarını vermirdilər. Bu xüsusda Çanaqqala qəhrəmanlarından biri olan şeyx Abdullah Dağıstani həzrətlərinin təəssüratı çox ibrətlidir. O, şəxsən başından sonuna qədər Çanaqqala müharibələrində iştirak etmişdir. Ondan əvvəl könüllü olaraq Balkan Hərbində iştirak etmiş, Çanaqqaladan sonra isə Bağdad cəbhəsinə yollanmışdır. Mübaribə xatirələrində Çanaqqala ilə bağlı qeyd etdiyi bu cümlələr çox ibrətlidir:

“İngilis, fransız və italyan donanmaları ərazini bombardman etdikdən sonra quruya qoşun yeritdiyi zaman İslam əsgərləri dərhal hücum edir, dənizin içərisindəcə düşməni süngüləyib məhv edirdi. Lakin donanma uzaqdan atəş açaraq suya dalmış əsgərlərimizi şəhid edirdi. Əlində silahla ölənlər əsgərlərimizin silahını götürməyə çalışsam da, qətiyyənlə ala bilmirdim. Məcbur əlindəki silahla dəfn edirdim. Allahın hüsuruna o cür çıxmaq istəyir, silahlarını vermirdilər. Qəlbi imanla dolu olan bir çox şəhidi bu cür dəfn etdim. Əllərindəki silahı almaq mümkün olmadı. Vətənin qiymətini bilən mömin əsgər bax belə olar”.

Unutmamaq lazımdır ki, keçmişin bitdiyi yerdə millət bitər, insan bitər, şüur bitər. Millət tarixindən ibarətdir. Onu

mənəvi dəyərlərindən və tarix şüurundan uzaqlaşdırsanız, geriyyə insan sürüsü qalar. Keçmişimizin miras qoyduğu ünsürlərin zənginliyi nisbətində yeni əsərlər və yeni nəsilər canlı və davamlı olar. Millətlərin bəqası həssas, duyğulu və səviyyə qazanmış qəlbə sahib olan nəsilər yetişdirməklə mümkündür. Uşaqlarına laylasında tarixini və Çanaqqala dastanını aşıləyan nəsilər imanına, millətinə və bütün maddi-mənəvi dəyərlərinə sahib çıxacaqdır.

Sultan Alparslanın Allah yolundakı cəhdlərinin bərəketi ilə Anadolunun qapılarını açan Malazgird, Qılınclarının minlərlə cənginə şəhid olan Anadolu ovalıqları, əcdadımızın sümükləri ilə vətən sərhədlərinin çəkildiyi Çanaqqala inkar edilməz və yaddaşlarından silinə bilməzsə, bu zəfərləri bəxş edən və onlarla həyat tapan milli müqəddəsət də yox edilə bilməz. Milli vicdan zədələnməz. Bu vicdanın sahibi haqqın sahibidir. Xatirələrsə onu gücləndirən amildir.

Xülasə, Çanaqqala barəsində söyləmək istədiyimiz son sözü isticlal şairi mərhum Mehmed Akifin bu mənəli ifadələrinə verirək:

*Bastığın yerləri toprak diyerek geçme, tanı,
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı,
Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır atanı,
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı!..*

.....

*Gök kubbenin altında yatar, al kan içinde,
Ey yolcu, şu topraklar için can veren erler.
Hakk'ın bu veli kulları taş türbeye girmez,
Gufrana bürünmüş, yalnız Fatihə bekler!..*

Ya Rəbb! Bizi o şanlı əcdadımıza layiq bir nəsil eylə! Müqəddəs vətənimizi düşmən tapdağı altında əzmə! Hər birimizə birlik və bərəbərlik içində Sənin rizanı qazanmağı nail eylə!..

Amin...

TERORİST CƏMİYYƏT, YOXSA XEYİRLİ ÜMMƏT...

İslamın nə, müsəlmanların kim olduğunu sorğulandığı bu günümüze Qurani-Kərim suala belə cavab verir: “**Siz insanların xeyri üçün ortaya çıxarılmış xeyirli bir ümmətsiniz...**” (Ali-İmran, 110). Deməli, Peyğəmbərə ümmət ola bilən hər bir ləyaqətli müsəlman insanlar üçün sülh, əmin-əmanlıq abidəsi və qurtuluş səbəbidir. Həzrət Peyğəmbər də özünü “*Mən lənətçi deyil, mərhəmət timsalı kimi göndərilmişəm*” –deyərək ümmətinə mərhəmətli olmağı tövsiyə etmişdir.

Əfsuslar olsun ki, bu gün dünyada gündəmdə olan mövzulardan biri də “islamafofiya”dır. Yəni İslama qarşı olanların insanları İslam və müsəlmanlardan çəkindirmə kampanyalarının vüsət tapdığı zamandır. Planlı şəkildə gedən proseslərə günümüzdə İslam coğrafiyalarında yaşanan hadisələr koməklik göstərməkdə, hətta çörəklərinə yağ sürməkdədir. Nəticədə İslamı tam tədqiq etmə fürsəti əldə edə bilməyən, hətta İslamı tam anlamayan “müsəlman”lar qurulan bu tələnin qurbanlarına çevrilməkdədir. Vəziyyət belə

hal aldıqda bu cür suallar qarşımıza çıxır: İslami terror varmı? İslam dininin təmsilçisi Hz. Muhəmməd rəhmət peyğəmbəridir yoxsa, savaşı, terror peyğəmbəri?..

Əvvəla onu qeyd etmək lazımdır ki, bu fikirləri mənimsəyən, hətta bu cür şübhələrə düşən hər kəs Hz. Peyğəmbəri tanımır. İslam dünyasındakı bütün qarışıqlıqların səbəbi, məhz Hz. Peyğəmbəri layiqli şəkildə tanımamaq və tanıtmamaqdır.

Dünyaya hakim olmaq istəyən qüvvələr, uzun müddətdən bəri İslamı şiddət və terrorun mənbəyi kimi tanıtməyə çalışırlar. Quran və Sünnə tədrisatını və bu işlə məşğul olanları, İslam şüurunu təbliğ etməyə çalışanları terrorist kimi qələmə verməyə

cəhd edirlər. Dünyanı İslami terror ilə qorxutmağa çalışırlar. Beləliklə həm İslamdan uzaqlaşdırmağa, həm də özlərinin haqsızlıqlarını gizlətməyə çalışırlar. Dünyaya nəzər salsaq

görürük ki, hər yerdə zülmə məruz qalınların müsəlmanlar olmasına baxmayaraq müxtəlif ssenarilərlə günahlar müsəlmanların üzərinə qoyulur. Beləcə müsəlmançılıq dünya üçün təhlükə mənbəyi kimi göstərilməyə çalışılır.

Halbuki İslam insanlığın hidayəti üçün göndərilmiş ümumbəşər bir dindir. İslam dininin hədəfi və məqsədi, insnalara ülviliklərini xatırlatmaq, sülhsevər və humanist cəmiyyətlər təsis etməkdir. Odur ki, terror İslamın və müsəlmanların düşmənidir. İslam insanları ehyə etmə hərəkətidir. Buna görə də "İslami terror"dan və yaxud da "şəriət terror"undan bəhs etmək sadələşmədir.

Keçmişdə İslam dinini "qılınc dini" olaraq qələmə verənlər indi də İslam dinini terrorun mənbəyi kimi tanıtmaya çalışırlar. Əminliklə ifadə edə bilərik ki, keçmişdə, günümüzdə, hətta gələcəkdə müsəlmanların və yaxud müsəlman hökmdarların, İslam dövlətlərinin mərhəmətə zidd davranış və tətbiqatları, qətiyyənlər İslam dininin ana xarakteristikasına, eyni zamanda onun peyğəmbərinin mərhəmətinə kölgə sala bilməz. Məsuliyyət xətalı davranışlara aiddir.

Kapitalizm və eqoizimin hökm sürdüyü dünyamız yenidən mərhəmət Peyğəmbərinin tövsiyə və təlimatlarına möhtacdır. Elə bir mərhəmət təmsali ki, onun mərhəmətindən ən çox uşaqlar, yetimlər, kimsəsizlər, yaşlılar və zəiflər pay almışdır.

Onun müharibələrdə iştirak etməsi, "rəhmət Peyğəmbər"i olmasına zidd deyildir. Çünki O, savaşı rəhmət hərəkətinə çevirmişdir. Onun sayəsində müharibə, yanıdırıb-yıxma, yox etmə, heyif almaq üçün öldürmə, üzləri kəsmə, dəhşət saçma hərəkəti olmaqdan çıxmışdır. Onun gətirdiyi anlayışa görə, iman gətirdiyini ifadə edənlər heç bir şəkildə öldürülməz.

Gözünü qırpmadan, uşaqları, qadınları, günahsız kimsələri qətl edən terrorislər onun on dörd əsr əvvəl söylədiklərinə qulaq assınlar: "Qadınlara, uşaqlara, sizinlə savaşımayanlara, məbədlərə və ruhanilərə toxunmayın. Ətraf mühitə zərər verməyin. Hərbdə əsas olan könuülləri fəth etmək-

Gözünü qırpmadan, uşaqları, qadınları, günahsız kimsələri qətl edən terrorislər onun on dörd əsr əvvəl söylədiklərinə qulaq assınlar: "Qadınlara, uşaqlara, sizinlə savaşımayanlara, məbədlərə və ruhanilərə toxunmayın. Ətraf mühitə zərər verməyin. Hərbdə əsas olan könuülləri fəth etməkdir." Bu anlayışa sahib Peyğəmbərin ümmətindən olan kimsə günahsız insanları, uşaq və qadınları öldürməz, onlara zərər verməz.

dir." Bu anlayışa sahib Peyğəmbərin ümmətindən olan kimsə günahsız insanları, uşaq və qadınları öldürməz, onlara zərər verməz. Hətta onun ümmətindən olan kimsə, əsirlərə də insanca müamələ edər, yediyindən yedirər, isgəncələr verməz.

O elə bir mərhəmət təmsali idi ki, onun həyat fəlsəfəsi "kiçiklərə mərhəmət, böyüklərə hörmət etmək" şüarı üzərinə qurulmuşdur.

Belə nəticəyə gəlirik ki, müsəlmanlar bəşəriyyət üçün güvənələn kimsələrdir. İslam peyğəmbəri həzrət Muhəmməd bütün insanları qucaqlayan mərhəmət təmsalidir. İslam düşmənləri bu duyğuları aradan qaldırmağa çalışaraq dünyaya islam qorxusu yaymağa çalışırlar. "Cəhalət müsəlmanın düşmənidir" hədisini anlamayan kimsələr də müsəlman düşmənlərinin köməkçisinə çevrilirlər. Nəticədə dünya müsəlmanları qorxulu kimsələr kimi tanınmağa başlayacaq, islam mənsubu hər kəsə "terrorist" gözü ilə baxılacaqdır. Bu tələyə düşməmək üçün Həzrət Peyğəmbər düzgün tədqiq edilməli, tanınmalı, tanılmalı, sevlilməli, sevdirlilməlidir.

Allahın rəhmət vəsfinin ən çox təcəllə etdiyi bəndəsi Muhəmməd peyğəmbərə layiqli ümmət olma, bütün dünyanın qiblə edəcəyi müsəlmanlardan olma təmənnaları ilə mövlud günü bütün dünya üçün xeyir, bərəkət, sülh və əmin-əmanlıq gətirsin...

Tərxis olunmuş zabıt Nihat TOPUZ:

“Çanaqqala bir məktəb, şəhidlərimiz müəllim...”

Nihat TOPUZ kimdir?

1957-ci ildə Çanaqqalada dünyaya gəldi. Orta məktəbi Çanaqqalada bitirdi. İstanbul Bəylərbəyində Dəniz Astsubay Liseyini və Gölcük Yıldızlar Su Üstü Təlim Komandanlığında Top və Roket Məktəbindən məzun oldu. TCG İçel, TCG Donatan, TCG Mürefte, TCG Muavenet, TCG M.F. Çakmak Komandanlıqlarında və Amasra Dəniz Komandanlığı, İskənderun Dəniz Ər Təlim Komandanlığı və İstanbul Boğaz Komandanlıqlarında çavuş olaraq fəaliyyət göstərdi. 1991-ci ildə ordudan tərxis olunduqdan sonra Çanaqqala bölgəsində ekskursiya bələdçisi kimi fəaliyyətə başladı. Çanaqqala müharibələri və döyüşlərdə yaşanan hadisələr haqqında geniş məlumat sahibidir. Nihat Topuz təqaüdə çıxdıqdan sonra bir sıra xeyriyyəçi təşkilatlarda xidmət etmişdir. Hal-hazırda Əziz Mahmud Hüdai Vəqfində çalışır.

İrfan: Nihat bəy, jurnalımızın bu nömrəsini Çanaqqala Zəfərinin 100-cü ildönümünə həsr etdik. Sizcə Çanaqqala Dastanı nəyi ifadə edir?

Nihat TOPUZ: Adı da, səhifələri də gözəl olan “İrfan” jurnalınızda mənə də yer ayırmağınızdan məmnun oldum. Bu qədər gözəl yazarın arasında oxucularınızla mənə də görüşdürdüyünüz üçün təşəkkür edirəm. Rəbbim Hz. Muhəmməd Mustafanın hörmətinə sizi və bizi utandırmasın, həbibinə ümmət və layiq eyləsin.

Çanaqqala sətirlərdən doğan dastan deyil. Hələ tam mənasında sətirlərə keçməmiş, hətta sətirlərə sığmayacaq qədər böyük bir dastandır. Çünki Çanaqqalada müharibənin başlanğıcından sonuna qədər 800 min Osmanlı əsgərinin yazdığı 800 min ayrı-ayrı dastan yaşanmışdır. Statistika görə onların 253 mini şəhid, digərləri qazi olub. Lakin hər biri ayrı bir dastan yazdı. Yaşayaraq və yaşadaraq...

- Sizin rəhbərliyinizdə Çanaqqalanı gənclərdən maraqlı məlumatlar eşitdik. Hər fürsətdə Çanaqqala ruhunu gənclərimizə aşılamağa çalışırsınız. Ümumiyyətlə Çanaqqala dedikdə sizdə hansı hisslər baş qaldırır?

- Biz bu gün yaşayırıqsa, Çanaqqala şəhidlərinə borcluyuq. Onları unutmaq vəfasızlıq olardı. Çanaqqala dedikdə ağılıma 5 qitədən səfərbər olmuş xaçlı ordu-suna qarşı İslam ümmətinin mübarizəsi

gəlir. İslamın son qalasının müdafiəsi gəlir gözümlün önünə.

Birinci Dünya Müharibəsində Osmanlı yeddi cəbhədə vuruşdu. İki cəbhədə qələbə çaldı. Birincisi Çanaqqala, ikincisi Qutul-Əmarə zəfəridir. Lakin ikincisindən çox adamın xəbəri yoxdur. Çünki bu, daha kiçikçaplı qələbə idi və dünya ölkələrinə o qədər də təsir etməmişdi. Amma Çanaqqala elə deyil.

Birinci Dünya Müharibəsinin iki əsas səbəbi vardı. Birincisi, Osmanlı tarixdən silmək, türkləri tamamilə yox etmək. İkincisi, kömür sənayesindən neft sənayesinə keçid zamanında neft yataqlarını ələ keçirmək.

Antanta ittifaqına daxil olan dövlətlər 5 qitədən əsgər topladılar. 1071-ci ildən bəri İslamın bayraqdarlığını edən milləti əbədiyyən Anadoludan qovmaq istəyirdilər. Bu niyyətlə gəldilər.

İslam ölkələri də bu niyyəti anladıqda Azərbaycan, Axıskadan, Abxaziyadan tutmuş ərəb ölkələrindən, Albaniya, Kosovo, Kırım kimi bütün İslam ölkələrindən axın-axın əsgər səfərbər oldu. Çanaqqala sadəcə Osmanlı türkünün savaşı deyildi, bütün ümmətin savaşı idi. İslamın var olma mücadiləsi idi.

Çanaqqala dedikdə insanın ağına İslam ümmətinin bir yumruğa dönüb mübarizəyə qalxması gəlir. Digər xüsusiyyəti vuruşmağa gələnlərin müharibənin acımasız və dözülməz üzünə baxmayaraq İslamın gözəlliklərini yaşatmaları və gözəl nümunə sərgiləmələridir. Bir tərəfdə qaz bombası atan, əsirləri diri-diri yandıran düşmən tablosu, digər tərəfdə isə çörəyin təzəsini əsirinə verib, qurusunu özü yeyən, özü narkozsuz əməliyyat olma bəhəsinə əsirinin narkozla əməliyyat olunmasını təmin edən müsəlman-türk tablosu ilə qarşı-qarşıya.

Babalarımız o qədər gözəl hərəkət sərgiləyiblər ki, zamanəmizdə yaşayan

gənclər “bu qədər də olmaz” deyirlər. Müsəlmanları ilk dəfə Çanaqqalada tanıyan anzaklar bu müharibəyə “Centlmenlər Müharibəsi” demişlər. Belə olan təqdirdə Allahın da yardımını böyük olmuşdur.

Çanaqqala məğlubiyyətinin səbəbkarı kimi məhkəməyə verilən ingilis hərbi dəniz naziri Çörçil məhkəmədə məşhur müdafiəsi zamanı “Necəyəni başa düşürsünüz? Biz Çanaqqalada türklərlə vuruşmurduq, Allah ilə vuruşurduq. Əlbəttə ki, məğlub olmalı idik. Onların atmaq üçün heç barıtı və gülləsi də yox idi”,- demişdi.

1992-ci ildə Çanaqqala döyüşündən qalan son iki qazimizdən biri olan Halil Koç babamız vardı. Nəvəsi ilə birlikdə Çanaqqala ekskursiyalarına bələdçi yetişdirmək üçün çox əməyi olub. O vaxtlar Çanaqqalaya elə də diqqət yox idi. Buna baxmayaraq gənclərə sipərləri gəzdirib ətraflı məlumat verirdi. Şəxsən Allah dostu olduğuna inandığım o gözəl insan ölməmişdən əvvəl bələdçilik edən nəvəsinə davamlı olaraq sənə bir sirr açacağam deyirmiş:

“Qulaq as, oğlum. Şəhid yoldaşlarım üzərində çox müqəddəs bir vəzifəni icra edirsən. Vaxt gələcək, şəhidlərimizin olduğu bu torpaqlar gələn ziyarətçilərlə dolub-daşacaq. Millətimiz əcdadını tanıyacaq. Əcdadını tanıdığı zaman gələcək bizim olacaq. Ona görə sizin üzərinizə çox iş düşür. Kainatın sərvəri yanıma gəldi. Onunla görüşdüm:

“Çanaqqala şəhidlərini ziyarətə gələnlərə salamımı söyləyin. Onlar ümmətimə layiq olanlardır. Rəblərinə çox dua etsinlər. Gələcəkdə mübarək bayrağı təkrar əllərinə alacaqlar. İslamı ən gözəl şəkildə təmsil edəcəklər,- dedi”. Bu sözləri söylədikdən sonra kəlmeyi-şəhadət gətirərək vəfat edir.

- Ən çox bəyəndiyiniz xatirələrdən birini bizimlə bölüşərdinizmi?

- Cəsarət təpəsində baş verən bir hadisə var. İvrindili Əli Çavuşdan dinləyək: “Çanaqqalada ön səngərlərdə günlərlə acsusuz və yuxusuz gözləyirdik. Gecə gəmi atışları səngiyəndə süngü ilə düşmənin üzərinə hücum keçirdik. Gündüz isə səhərdən günortaya qədər ingilis gəmiləri bizim səngərləri bombalayır. Artıq canlı bir qarışqanın belə qalmadığı qənaətinə gəldikdə atəşi kəsib “ura” nərələri ilə hücum edirdilər. Süngü döyüşü saatla davam edir, artıq tüfəngi qaldırmağa təqətimiz qalmayanda sona çatır, hər kəs ələ keçirdiyi səngərinə çəkilirdi. Yenə güllə vıyılması altında süngü döyüşünün getdiyi bir vaxtda özümdən çıxmışdım. Silahımı sağa-sola hərəkət etdirirdim. Gözüm heç nəyi görmürdü. Belə bir anda önümə arxası mənə tərəf olan anzak əsgəri çıxdı. Tam da vuracağım an vaz keçdim. Hz. Əlinin hekayəsini xatırladım, müsəlmana arxadan vurmaq yaraşmaz dedim. Üzünü çevirməsi üçün səsləndim. Səsə çevrildi və məni görüb əlindəki silahı yerə atdı. Əliyalın görüb yenə vura bilmədim. Məcbur qalıb əsir almalı oldum. Ətrafda hər kəs bir-birini süngüləyir, güllələr qulağımızın dibindən vıyıldı ilə keçirdi. Belə bir şəraitdə onu öldürmək daha asan idi, lakin silahsız olduğu üçün öldürə bilməzdim. Tüfəngimlə “düş qabağıma”,- dedim. Əsgər başını yuxarı qaldıraraq sanki olmaz deyərək yerə işarə etdi. Baxanda yerdə yaralı bir ingilis əsgəri gördüm. Su qabımı göstərərək su istədi. Su qabımı əsir götürdüyüm əsgərə uzatdım, yaralı yoldaşına su içirdi. Sonra özü də doyunca içib qabı boşaltdı. Yaralının bir qoluna o, digər qoluna isə mən girdim. Hospitala tərəf bir addım atmışdıq, fikirləşdim ki, onsuz da bizim hospitalar yaralı ilə doludur, dava-dərman da tapılmır. Bunu aparsam, müalicə edə bilməyəcəklər, öləcək. Yaxısı budur ki, bunları buraxım. Tez yaralı-

nı Cəsarət təpəsinin qərb tərəfinə aparıb azad etdim. İngilis cibindən kağız çıxarıb nə isə yazdı və süngümə taxdı. Gülə-gülə təşəkkür hərəkətləri edib üzəşəyi sürətlə uzaqlaşdılar. Mən də kağızı komandirə göstərərək baş verənləri xəbər verdim. “Yaxşı eləmisən, Əli Çavuş, bir boğaz azaldı”,- dedi. Kağızda “Thank you” yazılıbmış”.

Məhz Çanaqqalada dünyanın ən güclü dövlətlərini bu qədər məhrumiyyətlərimizə baxmayaraq diz çökdürən güc düşməninə belə arxadan vurmağa qıymayan bu abidə şəxsiyyətlərimizin imanlı ürəkləri idi.

Bir əsgərdə simvollaşan əxlaq düşməninə belə yaxşı rəftar etməyi ömr edən əxlaq idi. Onlar belə idilər. Arxadan vurmur, əsiri öldürmürdülər. Bu gün isə təəssüflər olsun ki, bundan əsər-ələmət yoxdur.

Balacaboy bir anzak Çanaqqalada heç yaralanmadan, səngərlərin arasında məktub daşıyırmış. Bu qədər çətin bir vəzifəni icra edərkən heç bir yara almamasının sirrini soruşanlara bu cavabı vermişdir: “Mənim boyum qısa idi. Özüm də silahsız gəzirdim. Elə güman edirəm ki, türklər uşaq olduğumu düşünərək atəş açmırdılar”.

- *O dövrün gənclərini məktəbindən, mədrəsəsindən, sevgilisindən, yarından ayıraraq Çanaqqalaya gətirən hansı ruh idi?*

- Mən bunu tamamilə ailədaxili tərbiyəyə bağlayıram. Oğünkü nəslə yetişdirən, mənəvi tərbiyə verən analar vardı. Bu gün-sə belə analarımız azdır. O nəsil bu kimi əxlaqi dəyərləri ailədən alırdı. Bu gün isə məktəbdən almağa çalışırlar. Məktəb də mühümdür, amma ailə daha mühümdür. Hər zaman ümidvaram. Bilmirəm bizim qanımızdan gəlir, yoxsa nədir, amma düşünürəm ki, Allahın bizə bəxş etdiyi bir duyğu var: çətin anlarda fərqli xarakterə bürünə bilirik. Əsgərlik həyatımda qızğın

döyüş nöqtələrində oldum. O zaman elə insanlar gördüm ki, heç gözləmədiyimiz cəsarət və səbir nümunəsi göstərirdilər. Kənardan baxanda bu adam özünü fəda etməz dediyimiz bir çox insanın o anda aslana çevrildiyinin şahidi oldum. Mayamız sağlamdır, şükürlər olsun. Lakin bu da acı bir gerçəkdir ki, Çanaqqaladakı babalarımız qədər sağlam deyilik.

- Çanaqqaladan hansı dərsləri götürməliyik?

- Baxdığımız zaman görürük ki, o ağır günlərdə ordu və millət birlik, bütünlük içində çiyin-çiyinə verərək çətinliklərə sinə gərmişdir. Hər millətdə olduğu kimi hər nə qədər xalq arasında ixtilaf və fərqliliklər olsa da “din-vətən-millət-bayraq” müdafiəsi qayəsi ətrafında bir yumruğa dönmək, millət kimi varlığını saxlamaq tarixi məcburiyyət və şərtidir. Çanaqqala bunun yaşandığı bir məktəbdir. Ona görə mühüm dərslər almalıyıq. Çünki zəfər sadəcə cəbhədə qazanılmır. Arxa cəbhə də ön cəbhə qədər, hətta bəzən daha əhəmiyyətlidir. Çanaqqala və İstiqlal Hərbi bu iki qanadın birləşdiyi müharibələr olaraq dastana çevrilmişdir. Yeri gəlmişkən, üçüncü qanad olan dua ordusunu da yaddan çıxarmamaq lazımdır. Yəni müharibədə iştirak etməsə də dualarla Allahdan yardım istəyən azyaşlılar, xəstələr, qocalar da ilahi təcəllilərə vasitə olan mənəvi dəstəkçilərdir. Bunu da diqqətdən yayındırmamaq lazımdır. Biz bunun misallarına Çanaqqalada olduğu kimi Kipr hava hərəkətində da yaxından şahid olduq.

- Bu gün Çanaqqalanı gənclərimizə necə izah etməliyik?

Əslində Çanaqqala bir simvoldur. Çanaqqala yerinə, şanlı tariximizdən bir çox ismi də misal verə bilərik.

Çanaqqala müharibəsi hələ başa çatmayıb. Savaş davam edir. O zaman silahla idi, indi isə mədəni hal aldı. Mədəniyyətimizi əritməyə çalışırlar. Ona görə əcdadımızı, öz dəyərlərimizi gənclərə yaxşı tanımaq məcburiyyətindəyik.

Çanaqqala müharibəsi hələ başa çatmayıb. Savaş davam edir. O zaman silahla idi, indi isə mədəni hal aldı. Mədəniyyətimizi əritməyə çalışırlar. Ona görə əcdadımızı, öz dəyərlərimizi gənclərə yaxşı tanımaq məcburiyyətindəyik.

Bu gün övladlarımız Çanaqqalaya gəlir, dedə-babalarını tanıyıb sevirilər. Onları örnək alıb yaşamasalar da, sevərək bağlanırlar. Onlara bağlanmaq vətəninə, millətinə bağlanmaqdır. Dünən vuruşaraq vətəni qoruyurdular, bu gün ziyarətə gələn gəncləri tərbiyələndirərək vətən torpaqlarını qorumağa davam edirlər. Bunun fərqində olan əcnəbilər “xürafat”, “şişirtmə” deyərək Çanaqqalanı gözdən salmağa çalışırlar. Bunlara fürsət verməməliyik.

Yaxından tanıdığım birinin sözü var: “Çanaqqalanın üstü ölü, altı diridir”. Tamamilə doğrudur. Bu diriliyin sirrini anlamağa çalışmalıyıq. Yunus Əmrənin sözü var: “aşıqlar ölməz”. Orada yatan şəhidlərimizi diri tutan bu eşqdır. Bu eşq Allah, Peyğəmbər və vətən eşqidir.

Tariximizi öyrənmək məcburiyyətdəyik. Amma öz mənbələrimizdən, başqa ölkələrin bizim üçün yazdığı tarix kitablarından deyil.

- Nihat bəy, vaxtınızı bizə ayırdığınızı üçün təşəkkür edirik.

- Mən də sizə təşəkkür edirəm.

Zikr hər şeyə əvəzdir

Bizləri özünə qul, Rəsuluna ümmət edən Uca Allaha şükürlər və həmd-sənalar olsun. Aləmlərə Rəhmət olan Rəsulu Hz. Muhammədə salətu-salam olsun.

Allah üçün, Allah uğrunda edilən əməllərin sıralanması, bir möminin həyatı boyu izləyəcəyi qulluq istiqaməti, ayənin işığında qəti şəkildə müəyyənləşdirilməkdədir. Bu şəkildə vicdanla, qeyrətlə çalışmanın yeganə mükafatı da təbii ki, Uca Allahın Cəmalullahına qovuşma səadətidir. Uca Allahın mükəmməl bir şəkildə zikr edilməsi ilə ərsəyə gələn əməllər Rəbbimizin qatında yüksək dəyərə malikdir. Bütün bu ibadət növləri ilə yanaşı insanın kamil mənada ilahi zikr mədəniyyətinə yiyələnməsi, onu bir qul olaraq bütün ehtiyaclarının Allah tərəfindən qarşılanması

dərəcəsinə ucalda bilər. Bu barədə böyük İslam alimi Cəfəri-Sadiq həzrətləri belə buyurur:

“Həqiqi zikr Haqqı zikr əsnasında məsivamı (Yəni Allahdan qeyri hər şeyi) unutmamaqdır. Elə bu zaman qul üçün Allah-Təala hər şeyə bədal (hər ehtiyacına qarşılıq verən Mövlası) olur”. (F. Əttar Təzkiyətul-Övliya) Həqiqi zikr, yəni Allahdan başqa hər şeydən təmizlənmiş bir qəlb aləmində Uca Rəhman ilə cərəyan edən möhtəşəm rabitə insan övladına bəxş edilmiş böyük bir nemətdir. Bu neməti əldə edən qulun Allaha yaxınlıq nuru ilə mükafatlandırılması adəm övladına ehsan edilən gözəlliklərin tacı olmaqdadır. Həqiqi zikrə yiyələnərək bütün ehtiyacların qarşılanacağı ilahi himayəyə nail olmaq, hamımız üçün son dərəcədə önəmli olan

əbədi qurtuluş sərmayəsidir. Aşağıda izləyəcəyiniz məqamlar, bu sərmayəni əldə etmə təşəbbüsünə baş vuran bir Allah bəndəsinin başına gələn hadisələr müstəvisində bizlərə ən gözəl örnək olaraq bildirməkdədir:

“Adamın biri, gecələri davamlı Allahı zikr edərdi. Bütün gecəsi zikr, fikr içində keçərdi. Zikr ürəyinə yerləşmiş, könülünə dad vermişdi. Bir gün şeytan bu adama yaxınlaşdı və ona:

“Belə davamlı Allahı zikr etmək nə zamana qədər sürəcək. Sən gecə-gündüz Allah deyirsən, yaxşı bir dəfə olsun Allah da sənə, buyur qulum dedimi? Zikrinin qarşılığını aldınmı? Madam sənə bir qarşılıq verilmir, sən bu pis halınla və qara üzünlə nə zamana qədər Allah deyəcəksən? -deyə vəsvəsə verdi.

Bu vəsvəsə adama təsir etdi. Ürəyi sıxıldı. Onu gerçək zənn etdi. Demək mən Allahı zikr etməyə layiq bir qul deyiləm ki, mənə qarşılıq verilmir deyərək zikri buraxdı və yatdı. Gecə yuxusunda Xızır əleyhissalamı gördü. Hz. Xızır ona:

- Allahı zikri nə üçün tərk etdin; zikrdən nə üçün peşmanlıq duydu? -deyə soruşdu.

Adam, -mən davamlı Allah, Allah deyə zikr etdim, lakin bir gün olsun Allahdan “buyur qulum” deyə bir qarşılıq eşitmədim. Mən bu işə layiq olmadığımıdan və Allahın qapısından qovulmaqdan qorxuram, -dedi. O zaman Hz. Xızır adamı belə xəbərdar etdi:

-Sənin Allah, Allah deməyin, Onun buyur qulum deməsidir. O səni zikr etməsə sən Onu heç zikr etməzdin. Sənin Ona qovuşma arzusu ilə əməl edib çırpınmağın Onun tərəfindən sənə verilmiş bir cəzədir. O səni sevməsə öz yoluna qovuşdurmazdı. Sənin Allahdan qorxun və Ona duyduğun eşq, Onun sənə lütfüdür. Sənin hər “ya Rəbbi” deyə inləyişində O da sənə yönələr, səni dinləyər və qarşılıq verər. Allah bir qulun qəlbini bağlasa, o qul Allahı zikr edə bilməz. Allah yolunu açmasa, qul dua edə bilməz. Sən başına gələn bir dərd içində Al-

lah deyirsənsə, O sənə özünü zikr etdirmək üçün bu dərdi vermişdir. Məqsəd səni özü ilə məşğul etməkdir. Qorxma, Allah de, zikrə və duaya davam et. Heç bir zikr və dua qarşılıqsız qalmaz. Zərrə qədər bir əməl belə məhv olmaz. Allah Firona mal verdi, dərd vermədi. O da heç inildəyib zikr etmədi. Allahı zikr ettirən dərd, Onu unutturdu mal-dan və səhhətdən daha xeyirlidir.”

Şeytanı məyus edəcək maddi və mənəvi bütövlük iqlimində insanları ilahi zikrə dəvət edən Abdülqadir Gilani həzrətləri hamını son dərəcə maraqlandıraq bu açıqlamanı verir:

“Allahın zikri qəlbə gözəl bir şəkildə yerləşdiyi zaman şeytan ona yaxınlaşınca gözəlmədiyi bir zərbə ilə üzlaşıp. Bu şeytana nə oldu deyə soruşduqda bu cavab verilir, -onu (yəni şeytanı) insan çarpdı. Həmişə şeytanların insanları çarpdığı halda bu dəfə insanların şeytanları çarpması, Allahın zikri ilə şəraflənənlərin Allahın qoruması altında olduğunu hamımıza bir daha agah etməkdədir.”

Mənliyini tamamilən Allahın zikrinə təslim edən möminlərə saysız hesabsız maddi və mənəvi lütuflar ərmağan edilir. İlahi ehşanın bəxş etdiyi fərasətlə mərifətullah və məhəbbətullah zirvələrini fəth edən möminlər, qəlbi dərinliklərində bu ayələrə şahidlik edərək insanlıq aləmini daima Uca Allaha və Onun əmrlərinə qarşı olduqca həssas və diqqətli olmağa səsləyirlər:

(Ya Rəsulum!) Quranda sənə vəhy olunanı oxu və (vaxtı-vaxtında) namaz qıl. Həqiqətən, namaz (insanı) çirkin və pis əməllərdən çəkindirər. Allahı zikr etmək (Allahın cəlalını və əzəmətini həmişə, hər yerdə yada salmaq), şübhəsiz ki, (savab etibarilə bütün başqa ibadətlərdən) daha böyükdür. Allah nə etdiklərinizi (bütün yaxşı və pis əməllərinizi) bilir! (Ənkəbut, 45)

ŞEİRİN ÜFÜQÜ

Türkiyənin məşhur şairi Sezai Karakoçun bu sözləri çox xoşuma gəlmişdi; “Peyğəmbər insanların üfqü olduğu kimi, nət də şeirin üfqüdür”.

Əlbəttə, bir insan var olmaq istədiyimiz, bir yol var getmək istədiyimiz, bir həyat var yaşamaq istədiyimiz. O insan bizi o yola, o yol isə bizi o həyata aparacaq. Haqqın olduğu bir yol, doğrunun və gözəlliklərin yaşandığı bir həyat. Əsrlərdir o yolda yürümək istəyir bəşəriyyət. İnsanlar onda axtarır dərdə çarələrini. Onu bir nəbzə də olsun öz həyatlarında hiss etmək üçün şairlər Onun tərifi ilə güc verir sözlərinə. Demək olar ki, hər misrasında sevgini tərənnüm edən klassik ədəbiyyatımızda xüsusilə Hz. Peyğəmbər haqqında olan şeirlərin çoxluğu diqqət çəkir. Hz. Peyğəmbərə qarşı duyulan səmimi sevgi ilə onun həyatının hər səhifəsi və onunla əlaqəli bütün xüsusiyyətlər ədəbiyyatımızda öz əksini tapmışdır. Hz. Peyğəmbərə duyulan sevgi, bağlılıq və

hörmət hissləri, sadəcə klassik Azərbaycan ədəbiyyatında deyil; anonim, aşiq və xalq ədəbiyyatında, digər tərəfdən də bu günə qədər uzanan müasir ədəbiyyatda da önəmli yerə sahibdir. Nizamilər və Füzulilərdən bugünə qədər demək olar bütün şairlərimiz bu sahəyə önəm vermiş və öz yaradıcılıqlarını Peyğəmbərə həsr etdikləri nətlərlə gözəlləşdirmişdirlər.

Nət şeir mədəniyyəti İslamın ilk illərindən etibarən olmuşdur. “Peyğəmbər Şairi” olaraq tanınan Hassan Bin Sabit (r.a) nət şeir növünün ilk ən gözəl nümunələrini təqdim etmişdir. Bununla birlikdə nətlər arasında bir zirvə sayılan Qəsideyi-Bürdənin müəllifi Kab Bin Züheyrini (r.a) də zikir etmək lazımdır. Hz. Əli (r.a), İbn-i Abbas (r.a), Kab Bin Malik (r.a), Amir Bin Sinan Əl-Əkva (r.a) da Peyğəmbər Əfəndimiz (s.ə.s) üçün şeirlər qələmə almışdır.

Digər tərəfdən şairlərimiz Hz. Peyğəmbərin ən böyük möcüzəsi olan

Qurani-Kərimi onun şanını elan edən bir mədhiyyə qəbul edərək, Allah Təalanın tərif etdiyi o böyük şəxsiyyəti tərif etməkdə acizliklərini etiraf etmişdirlər. Nətlərin dövlət rəhbərlərini tərifləmək üçün yazılan qəsidələrdən ayrılan bir yönü də məhz bu xüsusiyyətidir. Qəsidələrdə şairlər fəxriyyə bölümündə öz şairlik qüdrətlərini tərif edərəkən, nətlərdə Kəlamullah ilə tərif edilən bir şəxsi mədh etməyə heç kimin gücünün çatmayacağını, ilahi bir vəhy olan Qurani-Kərimin yanında şeirin aciz olduğunu, şairlik güclərinin də Uca Peyğəmbəri tərif etmədə aciz olduğunu bildirirlər. Bütün dünyada heç bir peyğəmbərə, heç bir şəxsə dair müxtəlif şəkillərdə yüz illər boyu davamlı şəkildə əsərlər qələmə alınmamışdır. Bu mövzuda Hz. Muhamməd təkdir, müstəsna dır.

Bütün bunlara baxmayaraq, sözlərini Onun ismi ilə qiymətləndirdi şairlər. Onun tərfi ilə başladı ən gözəl əsərlər. Şeirlər onunla taxt qurdu könüllərdə. Onun ismi görülcək işlərin ən gözəl xeyir-duası oldu. Hər şey Ona duyduğu məhəbbətlə dəyər qazandı. Quru səhrələr onun qədəmləri altında can suyu içdi. Ona göndərilən salət və salamlarla yüksəldi ruhların dərəcəsi. Bütün yaxşılıqlar ondan aldı öz ilhamını. Söz sərrafları ona həsr etdikləri misralarında tapdılar həqiqi şeirin ləzzətini. İnsanlar şairləri O böyük şəxsiyyətə həsr etdikləri şeirlərə görə sevməyə başladılar.

Keçən il də ölkəmizdə Türkiyə Dəyanət İşləri Başqanlığı tərəfindən təşkil olunan, Peyğəmbərimizin doğum həftəsində keçirilən Nəti-Şərif müsabiqəsinə göndərilən şeirlərin çoxluğunu və gözəlliyini nəzərə alaraq qeyd edə bilərəm ki, yaşıdan asılı olmayaraq bu torpaqlarda yaşayan hər bir kəsin O böyük şəxsiyyətə əvəzolunmaz bir sevgisi vardır. İnsanlarımız daha çox maarifləndikcə kimin haqlı, kimin haqsız, kimin doğru, kimin yanlış olduğunu daha yaxşı ayırd edə bilər. Bunun

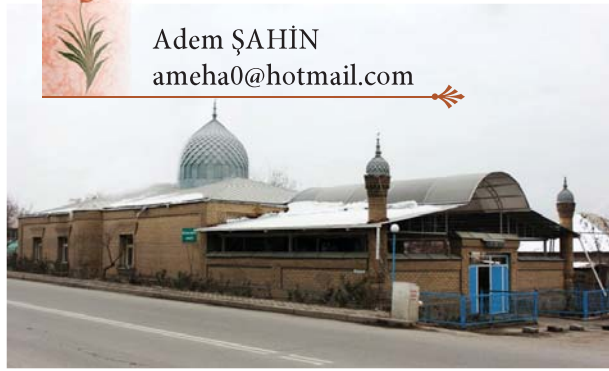
*Sözlərini Onun ismi ilə
qiymətləndirdi şairlər. Onun tərfi
ilə başladı ən gözəl əsərlər. Şeirlər
onunla taxt qurdu könüllərdə. Onun
ismi görülcək işlərin ən gözəl xeyir-
duası oldu. Hər şey Ona duyduğu
məhəbbətlə dəyər qazandı. Quru
səhrələr onun qədəmləri altında can
suyu içdi. Ona göndərilən salət və
salamlarla yüksəldi ruhların dərəcəsi.
Bütün yaxşılıqlar ondan aldı öz ilha-
mını. Söz sərrafları ona həsr etdikləri
misralarında tapdılar həqiqi
şeirin ləzzətini.*

üçün sadəcə bilmək deyil, bildiklərimizi sözlərimizdə canlandırmaq deyil, eyni zamanda o gözəllikləri öz həyatımızda yaşamaq da önəmlidir.

Bu bir həqiqətdir ki, şairlər başqa insanların hiss etmədiklərini hiss etdikləri üçün bənzərsiz əsərlər ortaya qoyarlar. Fani sevgilər deyil, həqiqi sevgilər onlara ilham verərmiş. Sözlər həqiqi ünvanını tapdığı zaman dəyər qazanarmış. Qələmlərindən həqiqət süzülməyən şairlər çox tez dəyərdən düşüb unudularmış. Ancaq haqqın sevgisi ilə cilalanmış qələm sahibləri yüz illər keçsə də yenə könüllərdə taxt qurmağa davam edərmış. Bunun ən gözəl nümunəsini göstərmək üçün ədəbiyyatımızda Nət deyildiyi zaman ilk ağla gələn dahi şairimiz Məhəmməd Füzulinin Su qəsidəsindəki bir misrayla sözlərimi tamamlayıram:

*“Yummi-nətinədən gühər olmuş Füzuli sözləri,
Əbri-nisandan dönən tək lö-löi-şəhvarə su”.*

Sənin nətini söylədiyi üçün Füzulinin sözləri inciyə döndü. Yaz yağışının inci dənəsinə döndüyü kimi.

BOŞ DƏRS!

Qazaxıstanın Çimkənd şəhərində yerləşən məktəbimizin məzunu olan tələbəmizin toyunda iştirak etmək üçün müəllim yoldaşlarla kəndlərinə getmişdik. Qayıdarkən yolüstü günorta namazını qılmaq üçün bir məscidə giririk. Məscidin həyətidə sanki qadın əli dəymiş kimi səliqə-səhmanın şahidi olur. Sıra ilə əkilmiş çiçəklər və s. Hərdən bağçasında inəklər otlayan kimsəsiz məscidlərə heç bənzəmir. Məsciddəki xalının təmizliyi, dəstəmazxana təmizliyi də mükəmməl səviyyədədir. Bu məscidə insan əli dəyib. Oradan ayrılarkən adını da bilmədiyimiz imama dua edirik.

“Dünya təzadlarla qaimdir”,- deyirlər. Mövlanaya görə “küfr olmasaydı, din olmazdı”. Din küfrdən uzaqlaşmaq deməkdir. Mövlana həzrətləri mömin kimdir sualına “sən mənə kafiri göstər, mən də sənə mömini göstərim”,- cavabını vermişdir. Səliqəsinə, gözəlliyinə heyran qaldığımız bir məscidin ardınca baxımsız, tənha məscidlə qarşılaşacağımıza hazır olmalıyıq. Həyatı çox yaxşı dərk edən Molla Nəsrəddin qıtlıqla üzləşəndə sevinər, bolluğa düşəndə kədərlənərmiş. Səbəbini soruşanlara bolluq zamanında ardınca gələcək qıtlığa kədərləndiyini, qıtlıqda isə gələcək bolluğa sevindiğini deyərmiş.

Namaz qılmaq üçün Çimkəndin mərkəzində yerləşən “Ayna bazarı” adlı böyük bir bazarın yanında “İslam Yolu - (İslam

Jolu)” adlı məscidə giririk. Məscidi tikənləri verdikləri bu ada görə təbrik etmək lazımdır. Məscidə öz adlarını verə, hətta məscidin divarına həkk etdirə bilərdilər. Ad xüsusunda təqdirimiz dəstəmaz aldıqdan sonar əksinə dəyişir. Qapı yerinə düş pərdələri asılan ayaqyolları, suyun aftafa və kola şüşələri ilə ayaqyoluna daşınması və s... Qısa müddət ərzində gördüyümüz bu iki məscid mənzərəsi zəhnimizə təzadların birliyi olaraq kodlanır.

Dövlət qurumlarında rəsmiyyət və qanunların ağırlığı səbəbi ilə könüllülük prinsipi demək olar ki, sıfıra bərabərdir. Müəllimlər həftə sonu əlavə işlədikləri üçün və əlavə dərsə görə əlavə məbləğ alırlar. Dini və könüllü qurumlarda isə əlavə dərsə girməyin və normaldan çox çalışmanın bu dünyada heç bir qarşılığı yoxdur. İdarəçilər boş keçən dərslərə girməsi üçün müəllimlərdən rica edirlər. Müəllimlər xahiş-minnətlə dərsə girərlər. Dərsə girəcək müəllim tapılmazsa, tələbələrə “sərbəst dərs” olduğu deyilir. Əslində boş dərslərin sərbəst çalışma ilə doldurulması başlı-başına bir elmi iş mövzudur. Bəzi müəllimlər də “gecikdiyimiz üçün, gələ bilmədiyimiz üçün lazımı şəkildə izah edə bilmədiyimiz dərslər var”,- deyərək boş dərslərə könüllü girərlər.

Boş dərslərə girən müəllimlərin nə danışacağına qərar verməsi o qədər də asan

deyil. Xatirələrdən tutmuş, oxunan sonuncu kitaba qədər, gündəmdə olan suallardan birlikdə kitab oxumağa qədər bir çox seçim var.

Bir neçə ay sonra məzun olacaq sinfin “sərbəst çalışmasına” mane olmaq üçün boş dərsinə girdim. Sinfə gedərkən nə danışacağımı düşünürdüm. Məzun olacaq və bir çoxu imam, müəzzin çalışacaq tələbələrə məscidlərin səliqə-səhmanı və təmizliyi haqda danışmaq qərarına gəldim. Tələbələrə soruşdum: “fiqh kitabında ilk və son mövzu nədir?”. İlk mövzunun təmizlik olduğunu desələr də, son mövzunun cənazə və dəfn olduğunu bilmədilər. İlk mövzunun təmizlik olması və namaz, oruc kimi ibadətlərdən əvvəl təmizliyin öyrədilməsi təsadüfi və hikmətsiz deyil. Adını bilmədiyim kənddəki məchul imama aid məscid haqqında qürurla uzun-uzadı danışdım. Hətta bir ara “hansısa ölkədə diyanət işləri başqanı olsam, görəcəyim ilk işlərdən biri məscidlərin səliqə-səhman işləri, gül-çiçək əkilməsi, xalı və dəstəmazxanaların standartlaşdırılması olar”,- dedim. Kanalizasiya və su xəttinin olduğu bir yerdə yerləşən məscidin ayaqyoluna aftafa ilə su daşınmamalıdır. Qapıların yerinə pərdə asılmamalıdır.

Söhbəti Ayna bazarındakı “İslam Yolu” məscidinə gətirəndə sinifdə xəfif bir gülüşmə oldu və hər kəs Çindən köçən qaxzlardan olan Elbosuna baxmağa başladı. Öyrəndim ki, Elbosun bir-iki ay sonra həmin məscidə rəsmi imam təyin ediləcək. Elbosuna imam olan kimi ilk işinin məscidin su, ayaqyolu, kanalizasiya kimi işlərini gündəminə almasını tapşırdım.

*Boş dərs yoxdur, boş söz var.
Bərəkət gizlidir. Bərəkətin hazırlaşaraq girdiyimiz dərslərdə, yoxsa hazırlaşmadan girdiyimiz dərslərdə olduğunu bilmək imkansızdır.
Gənclərə məsuliyyət yükləmək və hədəf göstərmək mühümdür.
Məsuliyyət yükləyib hədəf göstərməmək ən böyük xətalardan biridir.*

Dedim ki, “Ayna Bazarının yaxınlığında 3-4 ayaqyolu və su çəkmək işini bazarından seçdiyin könüllülərlə həll et, işlər bitdikdən sonra mənə zəng et, müjdəli xəbəri ver”. Aradan aylar keçdi, Türkiyəyə tətillə getdik, gəldik. Bir gün Elbosundan zəng gəldi, “müəllim, məscidimiz hazır, ayaqyoluna su çəkdik, problemləri həll etdik, gəlib baxa bilərsiniz”. Kafel-metlağı ilə, qapısı ilə, su kranları ilə hər şeyin mükəmməl olduğunu gördük. Allah ondan razı olsun. İnşallah Qazaxıstanda İslamın mayakı olar, küfrün, qəflətin, zülmün qaranlığında olanlara yol göstərer.

Elbosunun çalışmalarından öyrəndiklərim:

Boş dərs yoxdur, boş söz var.

Bərəkət gizlidir. Bərəkətin hazırlaşaraq girdiyimiz dərslərdə, yoxsa hazırlaşmadan girdiyimiz dərslərdə olduğunu bilmək imkansızdır.

Gənclərə məsuliyyət yükləmək və hədəf göstərmək mühümdür. Məsuliyyət yükləyib hədəf göstərməmək ən böyük xətalardan biridir.

İslamla HƏYAT TAPANLAR

İslam dini yer üzünə gəldiyi gündən insanların həyatına işıq saçmağa başlayıb və bu gün də öz missiyasını davam etdirməkdədir. Xüsusilə də qeyrimüsəlmanların İslam dinindən öncəki və İslamı qəbul etdikdən sonrakı həyatlarına nəzər salsaq bu missiyanın nə qədər önəm kəsb ediyini daha yaxşı anlayarıq. Ötən XX əsr həqiqətən də İslam üçün dirçəliş əsri hesab oluna bilər. Bir neçə on illik ərzində müsəlmanların sayı çoxaldı, XXI əsrdə isə bu tendensiya daha da sürətləndi. Aşağıda

göstərəcəyimiz örnəklərə diqqət etsəniz, dediklərimizin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu daha yaxşı anlayacaqsınız.

Vaxtı ilə doktor J. Miller Kanadanın ən məşhur xristian təbliğatçılarından biri idi. Sonradan isə o, Kanadanın ən məşhur müsəlman təbliğatçılarından birinə çevrildi. Elmlər içində ən çox riyaziyyatla marqlanan alimin sözlərinə görə, riyaziyyat məntiqi düşüncəni inkişaf etdirir. Günlərin birində Quranda səhv axtarib müsəlmanları xristianlığa dəvət etmək

məqsədlə doktor Miller Qurani-Kərimi oxumağa başladı. O, elə təsəvvür edirdi ki, açdığı kitab 14 əsr bundan öncə səhra həyatı barəsində bəhs edən bir salnamədir. Lakin alim özü üçün kəşf etdi ki, Quranda olan dərin məzmun heç bir kitabda yoxdur. “Ənbiya” surəsinin 30-cu ayəsinə çatdıqda alim bir daha təəccübləndi:

“Məgər kafir olanlar göylə yer bitişik ikən Bizim onları ayırdığımızı, hər bir canlıyı sudan yaratdığımızı bilmirlərmi?! Yenə də iman gətirməzlər?”

Axı bu ayə 1973-cü ildə Nobel mükafatına layiq görülən elmi bir kəşflə üst-üstə düşürdü. Beləcə doktor J. Miller müsəlman oldu.

Rusiyanın Xalqlar Dostluğu Universitetinin xarici dillər kafedrasının müdiri Andrey Podqurenko da kəlməyi-şəhadətini iqrar edərək müsəlman olduğunu elan etdi. Etnik müsəlmanlara müraciət edərək Podqurenko bildirdi ki, əgər onlar öz dinlərinin qədrini bilməsələr, başqa xalqlar bu dinə sahib çıxacaq. Yaşının çox olmasına baxmayaraq digər rusiyalı alim, Sankt-Peterburq sakini, iqtisadi elmlər doktoru Taruşkin Aleksandr Borisoviç də İslamı qəbul edib. Onun öz təbiri ilə desək, İslamı qəbul etmirlər, İslama qayıdırlar, çünki Allah insanları müsəlman olaraq yaradıb. Alim öz müsahibəsində deyirdi: “İslamın sadəliyi və aydınlığı mənim diqqətimi cəlb etdi. Mən dinlə çoxdan maraqlanırdım, Allaha tərəf aparan yol axtırırdım. Bu yolu ancaq İslamda tapa bildim”.

“Əgər Quranla əvvəlcədən tanış olsaydım, elm axtarışı üçün kor-koranə yol getməzdim”. Bu sözləri məşhur fransalı cərrah Moris Buke deyir. 1981-ci ildə cərrah Fransa hökumətindən maraqlı tapşırıq alır. Beləki, Fransa Misirdən xahiş edir ki, elmi tədqiqatlar üçün fironlardan birinin mumiyası Parisə göndərilsin. Tədqiqat qrupunun rəhbəri, mütəxəssis cərrah kimi cənab Buke təyin olunur. Alim-

lər mumiyanın ilkin görüntüsünü canlandırmalı idilər. Fironun ölüm səbəbini araşdıran Moris Bukeyə məlum oldu ki, firon dəniz suyunda boğularaq ölüb. Bu hadisədən sonra Moris Buke Səudiyyə Ərəbistanında təşkil olunan cərrahiyyəyə həsr olunmuş elmi konfransa yola düşür. Müsəlman həmkarları ilə öz araşdırması barədə danışarkən ona firon barədə nazil olan ayəni oxuyurlar:

“İsrail oğullarını dənizdən keçirtdik. Firon və əsgərləri zalımcasına və düşmənçəsinə onların arxasınca düşdülər. (Firon) batacağı anda: “İsrail oğullarının inandıqlarından başqa tanrı olmadığını iman gətirdim. Mən artıq təslim olanlardanam!” – dedi. (Firona deyildi): “İndimi? Halbuki əvvəlcə (Allaha) qarşı çıxmış və fitnə-fəsad törədənlərdən olmuşdun! Səndən sonrakılara bir ibrət olsun deyə, bu gün sənin bədənini xilas edəcəyik”. Həqiqətən, insanların çoxusu ayələrimizdən qafildir!”. (Yunus surəsi, ayə 90-92).

Bu an Buke uca səslə: “Mən İslamı qəbul etdim və bu Qurana iman gətirdim” – dedi. Bundan sonra vətənə dönmək üçün alim Quranın elmi ayələri sahəsində tədqiqatlara başladı və bütün Qərb aləmində maraqlı doğuran “Quran, Tövrat, İncil və elm” adlı kitab yazdı. Oxucu marağı və tələbat bu kitabın dəfələrlə nəşr olunmasına səbəb oldu. Ancaq bir çox qısqanc alimlər Quranın məşhurlaşması ilə razılaşa bilmədiyindən onun əksinə kitablar yazmağa başladı. Nəticədə, Quranın öyrənilməsinə maraqlı artdı və əvvəlcə onu inkar etmək istəyən alimlər özləri İslamı qəbul etməyə başladılar.

Bu şəxslər İslam nuru ilə tanış olduqdan sonra həyatları dəyişən yüzlərlə insandan bəziləridir. Növbəti nömrələrimizdə İslam dinini qəbul etmiş digər məşhurlarla sizi tanış etməyə çalışacağıq.

Peyğəmbərimizin dilindən Gənclik

Gənclər yaxud gənclik haqqında həm Allah-Təalanın, həm də Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) nə dediyi hər kəsə maraqlı olardı. Əvvəlcə Hz. Peyğəmbərin bir hədisini yadınıza salmaq istəyirəm. Buyurur ki: *“Beş şey gəlmədən əvvəl beş şeyin qiymətini bilin: Xəstəlik gəlmədən əvvəl sağlamlığın, məşğuliyyət gəlmədən əvvəl boş vaxtın, yoxsulluq gəlmədən əvvəl zənginliyin, ölüm gəlmədən əvvəl həyatın və ixtiyarlıq gəlmədən əvvəl gəncliyin (qiymətini bil)”*. (Hakim)

Əlbəttə, bunların hamısı beş nemət, beş lütfdür. Hər birinin ayrı yeri və ayrı bir dəyəri var. Bunlardan biri də gənclik nemətidir. Gənclik haqqında Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) çoxlu hədisləri var. Gəncliyin qiyməti, gənclik vaxtı ibadətə verilən dəyər və s. kimi. Bunların birində belə

buyurulur: *“Gənclərinizin ən xeyirlisi ixtiyarlarınıza bənzəyəndir. İxtiyarlarınızın ən şərli isə gənclərinizə bənzəyəndir.”* (Feyzul-Qadir). Əlbəttə, buradakı bənzəmək palpaltarda bənzəmək deyil. Bu bənzəmək belə izah olunur: *“Ən xeyirli gənc odur ki, ixtiyar kimi ölümü düşünüb axirətinə çalışaraq, gənclik həvəslərinə əsir olmayıb qəflətdə boğulmasın. İxtiyarlarınızın ən pisi odur ki, qəflətdə və həvəslərdə gənclərə bənzəmək istəyər, uşaq kimi, nəfsinin həvəslərinə tabe olar.”*

Gənclərin dünyaya dalmamaları üçün sadəcə ölümü düşünmələri yetərli deyildir. Eyni zamanda ölmədən sonrasını da təfəkkür etmək lazımdır.

Hədisi-şəriflərdə yenə Rəsulullah (s.ə.s) gənclər haqqında belə buyurur: *“Allah-Təala ibadət edən gənci mələklərinə gös-*

“Beş şey gəlmədən əvvəl beş şeyin qiymətini bilin: Xəstəlik gəlmədən əvvəl sağlamlığın, məşğuliyyət gəlmədən əvvəl boş vaxtın, yoxsulluq gəlmədən əvvəl zənginliyin, ölüm gəlmədən əvvəl həyatın və ixtiyarlıq gəlmədən əvvəl gəncliyin (qiymətini bil)”. (Hakim)

tərib; Baxın bu gənc mənim üçün şəhvətini tərk edir. O, mənim nəzərimdə qiymətli bir mələk kimidir, -buyurur.” (Deyləmi). *“Bir gənc elm və ibadət içərisində yetişər, kamilləşərsə, Allah-Təala qiyamət günü ona yetmiş iki siddiq savabı qədər savab verir.”* (Təbərani). *“Comərd və gözəl əxlaqlı gənc Allah qatında özünü ibadətə verən xəsis və pis xasiyyətli bir ixtiyardan daha üstündür.”* (Deyləmi)

Gənclikdə ibadət daha qiymətlidir. Bir hədisi-qüdsidə Rəbbimiz belə buyurur: *“Qəza və hökmümə inanan, Kitabın (Quranın) hökm və tövsiyələrinə boyun əyən, verdiyim ruzi ilə qənaət edən, şəhvani arzularını Mənim rizam üçün tərk edən mömin bir gənc, qatımda bəzi mələklərimin də rəcəsidir.”* (Deyləmi).

Gənclərə böyük əhəmiyyət verən Əziz Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də: *“Gəncliyini Allaha itaət yolunda zənginləşdirən gənci Allah sevər”* (Deyləmi) -deyərək böyük müjdə verməkdədir.

Bütün bunlardan anladığımız budur ki, Allahın və Hz. Peyğəmbərimizin istədiyi gənclik “əxlaqlı gənclik”dir.

Ona görə də Peyğəmbərimizin istədiyi gənc nələrə diqqət etməlidirsə, bunu qısa şəkildə belə sadalaya bilərik:

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar gənc, dinin fərzlərini yerinə yetirən və haramlarından çəkinmək üçün əlindən gələni edən insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar gənc Peyğəmbərimizin: *“əlindən və dilindən heç kəsin zərər görmədiyi insandır”* hədisinə uyğun davranıb, heç kəsə ziyan vurmamağa çalışan, həddini aşmayan və ədəbini qoruyan insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar gənc, nə haqq yeyən, nə haqqını yedirən, nə də başqasının haqqına girən, nə zülm edən, nə də başqasının işinə gərəksiz yerə müdaxilə etməyən bir insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar gənc, ata-anasına və böyüklərinə qarşı sayğılı, mülayim və ədəbli olandır. Hər gün və hər an atasının və anasının xeyir

duasını alan, ata-anasına qarşı sərt olmayan, əl qaldırmayan, üstünə qışqırmayan, Quranın ifadəsilə desək, ata-anasına “uf” belə deməyən insandır.

- Səmimi dindar milli və mənəvi dəyərlərinə könüldən bağlı, əliylə və diliylə heç kəsə zərər verməyən, axirət-hesab şüuruyla yaşayan insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar kimsə Allahını və Peyğəmbərini hər şeydən daha çox sevən insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar kimsə nə üçün və kimə ibadət etdiyini bilən, ibadətlərini yalnız Allah üçün edən, riyakarlıqdan çəkinən insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar kimsə ‘İnsanların ən xeyirlisi, insanlara faydalı olandır’ hədisinə sadıq qalaraq, gündəlik həyatında insanlara faydalı olmağa çalışan insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar kimsənin öndəri Hz. Muhəmməddir, Onu özünə rəhbər tutandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar insan qəlb qırmanın Kəbəni yıxmaqdan daha pis olduğunu biləndir. Qəlb yıxmağı deyil, qəlbləri təmir etməyi özünə düstur alan insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar insan, şeytanın və şeytanın dostlarının oyuncağı olmayan insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar kimsə, kin saxlamayan, həsəd etməyən, Məsəlman qardaşları üçün ancaq yaxşılıq arzulayan insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar kimsə, Qurana sadıq qalaraq bütün müsəlmanları özünə qardaş olaraq görən və köməyə ehtiyacı olduğu zaman da yardımına gedən bir insandır.

- Peyğəmbərimizin istədiyi dindar insan, dedi-qodu, qeybət, sözgəzdirənlik, fitnə-fəsad kimi pis xasiyyət və davranışlardan çəkinən insandır.

- Qısaca olaraq Peyğəmbərimizin istədiyi dindar kimsə, Rəbbini və həddini bilən kimsədir.

BURUC SURƏSİ

Bu mübarək surə Məkkədə nazil olmuşdur, 22 ayədir. İslam inancının həqiqətlərini izah edir. Surənin ana mövzusu «Əshabi-Uxdud» hadisəsidir. Bu qissənin xülasəsi budur: Zalım və kafir bir kralın ölkəsinin xalqı müsəlman oldu. Bunun üzərinə kral xəndək qazılmasını əmr etdi. Yer dəmirilər ilə qazılıb içində atəş yandırıldı. Sonra kral əsgərlərinə bütün mömin kişi və qadınları gətirib atəşin qarşısında tutmalarını əmr etdi. Dinindən dönməyəni oraya atmalarını istədi, onlar da belə etdilər. Nəhayət, qucağında uşağı ilə bir qadın gəldi. Qadın atəşə düşməməyə çalışdı. Uşaq ona: “Anacan səbirli ol. Sən haqlısan!” dedi. (Müslim Zöhd, 73) Bu, iman və inanc uğrunda canı fəda etmə hekayəsidir.

Bu mübarək surə, içində böyük ulduzlar və bunların döndüyü böyük orbitlər olan göyə, görülmək olan o böyük günə, yəni qiyamət gününə, peyğəmbərlərə və məxluqata and ilə başlayır. Uca Allah, möminləri dinindən döndərmək üçün atəşə atan kafirlərin həlak və yox olacaqlarına dair bunlar üzərinə and içir: “**And olsun bürclər sahibi olan göyə; And olsun vəd olunmuş günə** (qiyamət gününə); **And olsun şəhadət verənə və** (haqqından) **şəhadət verilənə** (peyğəmbərlərə və onların ümmətlərinə, yaxud cümə və

Ərəfə günlərinə) **ki**, (Nəcərdən İsayə iman gətirmiş kimsələri yandırılıb külə döndərən) **xəndək sahibləri** (lənətə düşər olub) **qətl edildilər. O xəndəklər ki, çırpı ilə alovlandırılmışdı. O zaman onlar** (xəndəklərin) **kənarında oturub**, (Öz əsgərlərinin) **möminlərin başlarına gətirdiklərinə** (müsiyətlərə) **tamaşa edirdilər.”** (1-7)

Bundan sonra, etdikləri o çirkin və adi işdən ötəri, kafirlərə edilən təhdid və xəbərdarlıq gəlir: “**Onlardan** (möminlərdən) **yalnız yenilməz qüvvət sahibi**, (hər cür) **şükrə** (tərifə) **layiq olan Allaha iman gətirdiklərinə görə intiqam alırdılar. O Allah ki, göylərin və yerin ixtiyarı Onun əlindədir. Allah hər şeyə şahiddir! Şübhəsiz ki, mömin kişi və qadınları** (dinlərdən döndərmək üçün) **bələyə düşər edən, sonra da tövbə etməyən kimsələri cəhənnəm əzabı və yandırılıb-yaxan atəş əzabı gözləyir!”** (8-10)

Möminlərin mükafatı isə:

“**İman gətirib yaxşı əməllər edən kimsələri isə** (ağacları) **altından çaylar axan cənnətlər gözləyir. Bu, böyük qurtuluşdur** (uğurdur)!” (11)

Bundan sonra surə qullarını və dostlarını işgəncə yolu ilə fitnəyə salan düşmənlərindən Uca Allahın intiqam almağa gücünün çatdığından bəhs edir: “**Həqi-**

“And olsun bürclər sahibi olan göyə; And olsun vəd olunmuş günə (qiyamət gününə); And olsun şəhadət verənə və (haqqından) şəhadət verilənə (peyğəmbərlərə və onların ümmətlərinə, yaxud cümə və Ərəfə günlərinə) ki, (Nəcrandan İsayə iman gətirmiş kimsələri yandırır külə döndərən) xəndək sahibləri (lənətə düçar olub) qətl edildilər. O xəndəklər ki, çırpı ilə alovlandırılmışdı. O zaman onlar (xəndəklərin) kənarında oturub, (Öz əsgərlərinin) möminlərin başlarına gətirdiklərinə (müsibətlərə) tamaşa edirdilər.”

qədən, sənin Rəbbinin intiqamı çox şiddətlidir! Həqiqətən, (insanı) yoxdan var edən və (öldükdən sonra) təkrar dirildən Odur! (Bəndələrini) çox bağışlayan, çox sevən də Odur. Ərşin sahibi də, şanlı-şərəfli olan da Odur! O, istədiyini edəndir.” (12-16) Rəvayət edildiyinə görə Əbu Bəkr (r.a) ölüm xəstəliyində ikən, “Sənə həkim baxdı?” - dedilər. Əbu Bəkr (r.a): “Bəli”,- dedi. “Yaxşı, bəs sənə nə dedi?” - deyə soruşdular. “O mənə; “Mən istədiyimi edənəm”, - deyə cavab verdi.” Bu mübarək surə, azgınlıqları səbəbiylə Fironun və Səməd tayfasının başına gələn həlak və məhv olma hekayəsi ilə sona çatır: “(Ya Peyğəmbər!) **Orduların xəbəri gəlib sənə çatdı mı? Firon və Səməd (ordularının)? Xeyr, kafir olanlar (Səni və Quranı) elə hey təkzib etməkdədirlər. Onların bütün ixtiyarı Allahın əlindədir! Xeyr, o (şeyr deyil) şanlı-şərəfli Qurandır! O, lövhi-məhfuzdadır!** (Quran Allah dərgahında qorunur. Ona şeytan əli dəyə bilməz, o heç zaman təhrif olunmaz!)” (17-22) Bu şəkildə sona çatma, bu mübarək surənin mövzusuna uyğun gözəl bir sondur.

Bürclər vardır. Bürclərə baxılaraq gələcək haqqında hökm vermək isə caiz deyil. Çünki gələcəyi Allahdan başqa kimsə bilməz. Bizə düşən saleh əməl, səbir, dua və təvəkküldür. Ərzurumlu İbrahim Haqqı Əfəndinin Mərifətnamə adlı kitabında belə buyrulur:

“Bu fələklərlə ulduzların, bu dönən və seyr edən varlıqların təbiətləri, bu əşya və alətlərin hamısı bir xəyal kimidir. Əsl çevirən, edən və etdirən Allahdır. Bütün bu halları araşdırıb düşünmək Cənabı Haqqı bilməyə vəsilə olması səbəbindən hamısını insanın, öz nəfsində tapması üçün yer və göylərin, fələklərlə ulduzların vəziyyətləri, bu Marifətnamədə bu qədər qısa izah edilmişdir.

Ulduzlar, mələklərin əlində və hökmü altındadır. Mələklər də Haqq-Təalanın əmri altındadır. Hamısı da Onun iradə və qüdrəti ilə hərəkət edirlər.

Məsələn, günəş quru, isti təbiətlidir. Ay isə soyuq və rütubətlidir. Ulduzlar bu keyfiyyətləri ilə aləmdə idarə edilirlər.

Ancaq bütün bu işlərin yalnız ulduzlara bağlanması səhvdir, çünki ulduzlar da, Haqqın hökmüylə idarə edilməkdədir.”

Bir ağacın hekayəsi

Kim bilir bu vaxta kimi nə qədər nağıl dinləmiş, neçə-neçə əhvalatlardan xəbərdar olmusunuz. Diqqətinizi yayındırmadan həyəcanla sona kimi dinlədikləriniz də olub, sadəcə nəzakət xətrinə səbir edib qulaq asdıqlarınız da... Amma əminəm ki, bu vaxta kimi heç biriniz bir ağacın hekayəsini dinləməmişsiniz. Bəli, səhv başa düşmədiniz, sizi bir ağacın dünyasına qonaq aparıram. Hazırsınızsa, məni dinləyin!

Mən bir ağacam. Bütün günü maşınların şütüdüüyü işlək magistraldan ayrılıb ucqar kəndə doğru uzanan, yayda tozla dolu, payızda isə palçıqdan keçilməyən torpaq yolun kənarında dayanan iri gövdəli, qollu-budaqlı tənha bir ağac... Tənha dedim, çünki yan-yörəmdə bircə dənə də olsun, başqa ağac görə bilməzsən. Əslində, mənə tənha demək doğru olmaz. Çünki ilin bütün fəsillərində qonaq-qaralı oluram. Budaqdan budağa uçuşan qayğısız dəcəl quşlar, günün qızmar şüalarından və ya qəfil yaxalandıqları yağışdan qorunmaq üçün ayaq saxlayan insanlar məni darıxmağa qoymurlar. Çox vaxt elə olur ki, eyni anda bir neçə nəfər sıx yarpaqlarımın əmələ gətirdiyi çətirdən istifadə etməli olur. Belə anlarda darıxmağın nə olduğunu bilmirəm. O saat söhbət başlanır, mövzular birbirini əvəz edir. Başqalarının danışığına qulaq asmağın günah olduğunu bildiyimdən onlara qulaq asmamağa çalışıram. Amma istəmədiyim halda, yenə də qulağıma gəlib çatan sözlərdən insanların fərqli-fərqli xarakterlərə malik olduğunu başa düşmüşəm. Söhbət

bətindən doymaq olmayan xoş simalı insanlara rast gəldiyim kimi, sözlərindən ümitsizlik tökülən insanları da çox görmüşəm. Bilmək istəsəniz, insanların niyə ümitsizliyə yol vermələri məni çox maraqlandırır. Bu barədə çox düşünmüşəm. Əgər sözlərimin səhv başa düşülməyindən çəkinməseydim, ümidli olmayan nümunəsini özümüzdən, yəni ağaclardan verərdim. Qışın ən sərt şaxtalı günlərində belə bizi donmağa qoymayan, yaşadan, baharın gələcəyinə olan ümidimizdir. Çətinliklərin sınaq olduğunu bildiyimizdən ümidimizi sönməyə qoymur, üsyan etmədən sərt soyuğun yerini isti günlərə verəcəyi anı səbirlə gözləyirik. Əslində, ibrət götürməyi bacaranlar üçün payızda yarpaqlarımızı töküb baharda yenidən dirilməyimizdə də nə qədər hikmət mövcuddur. Eşitdiyimə görə, insanların içində ölümdən sonra həyatın olduğunu, bir gün hamının diriləcəyini inkar edənlər varmış. Onlar dediklərimin məntiqə zidd olduğunu iddia edirlərmiş. Halbuki Yaradan bizim simamızda bu dirilişin asanlıqla mümkün olduğunu hamıya göstərməkdədir. Səsim gəldiyi qədər hayqıraraq insanları ətraflarına baxıb düşünməyə çağırmaq istəyirəm. Amma təəssüf ki, bu mümkün deyil.

Sözləri kimi, əməlləri də insanların fərqli olduğunu göstərməkdədir. Kölgəmə sığındığı halda, məni incitməkdən çəkinməyib budaqlarımı sındıran, yarpaqlarımı qoparan o qədər insana rast gəlmişəm ki... Mənə elə gəlir ki, bu cür insanlar yalnız özlərini düşünürlər, ətrafdakıların düşükləri vəziyyət onlar üçün maraqlı deyil. Yaxşı ki, hər hərəkəti ilə qayğıma qaldığını göstərmək istəyənlər daha çoxdur. Ya köklərimə su tökərək, ya bir-birinə mane olan budaqlarımı ayıraraq, ya da başqa bir yolla diqqətini göstərməyə çalışan

bu insanlara olduqca minnətdaram. Elə zənn etməyin ki, biz kölgəmizdə yer verdiyimizə görə insanlardan həmişə nəse gözləyirik. Əsla... Sadəcə olaraq, qəlblərin xoş diləklərlə dolub-daşması, başqalarının da səadətini düşünərək yaşaması, “mən” pərdəsini yırtıb “biz” deməyi bacarması bizi son dərəcə fərəhləndirir. Etdiyinə görə qarşılıq gözləməkdən uzaq olmaq düşüncəsi biz ağacların yaradılışında mövcuddur. Nə Yaradanın əmri ilə yerin dərin qatlarından sorub gətirdiyimiz su və minerallarla bəsləyib yetişdirdiyimiz dadlı-dadlı meyvələri verərkən, nə də atmosferi insanın nəfəs alması üçün zəruri olan oksigenlə təmin edərkən hər hansı bir təmənnə güdmürük. Yanmaqda olan şamın işığından istər bir nəfər istifadə etsin, istərsə daha çox insan onun ətrafına yığılsın. Onun üçün nə fərqi var ki? Biz də bacardıqca daha çox insana yararlı olmağa çalışırıq. Əlindəki meyvəni həvəslə yeyən bir balacanın gözlərindən oxunan sevinc bizim hamımızın ümumi sevincidir. Bundan daha gözəl nə ola bilər ki? Biz inanırıq ki, bu cür hallar dünyanı daha da gözəlləşdirəcəkdir.

Uzun müddətdir dolub-daşan fikirlərim məni narahat edirdi, sizinlə bölüşüb azacıq da olsa, yüngülləşmək istədim. Səbirlə məni dinlədiyiniz üçün sizə minnətdaram. İnanıram ki, bundan sonra haradasa ağac gördükdə ona adi bir ağac olaraq baxmayacaqsınız. İndicə danışdıklarım yadınıza düşəcək, bizi doğma nəzərlərlə süzəcəksiniz. Sizi sevdiyimiz, qulluğunuzda durduğumuz kimi, siz də bizi sevəcəksiniz. Bizim də Sahibimizin olduğunu, sizin kimi sevgiyə, qayğıya ehtiyac duyduğumuzu unutmayacaqsınız. Gəlin hamımız birlikdə dünyamızı gözəlləşdirmək üçün çalışaq.

● *GƏLƏCƏYİNİ BİLİRDİM*

Çanaqqala böyük komandiri xatirələrində belə deyir: “Komandirlik etdiyim böyükdə iki həmyerli əsgər vardı. Kəndlərindən ayrılarkən, ailələrinə söz vermişdilər. Bir-birlərindən əsla ayrılmayacaq, daim bir-birinə kömək edəcəklər. Bir gün süngü hərbindən sonra səngərlərimizə çəkildik. Bu iki can dostundan biri yaralı vəziyyətdə iki səngər arasında qaldı, yerdə qıvrılırdı, yaralı olduğunu gördük. Səngərdə olan tayı yaralı dostunu gətirmək üçün yerindən sıçramaq istəyirdi. İcazə vermədik. Çünki səngərdən çıxması onun ölümü deməkdi. Yüzlərlə güllə viyılı ilə sağa-sola uçurdu. Nəinki çölə çıxmaq, barmağını göstərsə dəlmədeşik edəcəkdilər. Lakin bizim dəliqanlıq səngərdə saxlamaq mümkün deyildi. Qışqırır, özünü yerdən-yerə vururdu. Buraxın gedim, komandirim, söz verdim, tək qoya bilmərəm, deyirdi. Yoldaşına baxıb, ağlayaraq özünü didirdi. Zorla saxlayırdıq. Oğlum, onsuz da ağır yaralıdır, indi öləcək, heç olmasa sən sağ qal, getmə, - deyirik. Lakin qulaq asmırdı. Getməliyəm, söz verdim, - deyirdi. Bir-iki saat sonra hava qaraldı. Biz müdafiə xarakterli atəşə başladırıq. Bizim gənc səngərdən sıçradı, sürünərək yoldaşının yanına getdi. Bir az sonra arxasına alıb sürünə-sürünə səngərə girdi. Lakin gec idi. Gördük ki, dostu şəhid olub. Sənə söyləmişdim, boşuna getdin, oğlum, - dedim. “Xeyr komandir, boşuna getmədim. Yanına çatada hələ sağ idi, son nəfəsini yanımda verdi. Məni görəndə üzü güldü. “Məni tək qoymayacağını bilirdim”,- dedi. Bu söz hər şeyə dəyər, komandir”.

● *İMAN GÜCÜ İLƏ...*

Çanaqqala Müharibəsi ərəfəsində dəniz döyüşləri zamanı Səddulbahir tərəflərdə düşmən gəmiləri Rumeli Məcidyyə batareyası ilə Səddulbahir təpəsini bomba yağışına tutmuşdu. Türklərin müqaviməti get-gedə zəifləyirdi.

Allahın himayəsinə sığınan türk birlikləri şəhidlik mərtəbəsini arzulayırmış kimi qaçmaq əvəzinə var gücləri ilə mücadilə aparırdılar. Bu zaman ingilis gəmisindən atılan

böyük bir bomba Rumeli Məcidyyə Batareyasına aid topçu birliklərimizdən birini tamamilən darma-dığın etdi. Onlardan yalnız Qoca Seyid və Niğdəli Əli xilas olmuşdu. Qoca Seyid ətrafda baş verənlər qarşısında keçirdiyi izzət hissi ilə dünyada mislinə az rastlanan bir hərəkət etdi. Keçirdiyi sarsıntı ilə üç nəfərin zorla qaldıraraq daşıdığı 257 oqqa ağırlığında olan top mərmisini təkbaşına qaldırdı, topun lüləyinə qoydu və atəş açdı. Sanki mərmə gedəcəyi yeri bilirdi. “Okean” adlı zirehli düşmən gəmisinə dəyərək batırdı. Burada 257 oqqaq mərmini qaldı-

raraq fəvqəladə güc göstərən Qoca Seyidlə bağlı xatirəsində Mehmed İhsan Genişcan belə qeyd edir:

“Nə hikmətdirsə batareyada bircə top salamat qalmış, lakin onun da vinçi qırıldığına görə mərmiləri lüləyə yerləşdirə bilmirdi. Yüzbaşı Hilmi bəy yaxınlıqda kimdənsə yardım almaq fikri ilə batareyadan uzaqlaşdığı zaman Niğdəli Əli ilə Qoca Seyid ümitsiz və pərişan halda nə edəcəklərini düşünürdülər. Seyidin ağzından “Uca Allahdan başqa heç bir güc-qüvvət sahibi yoxdur – Lə havlə və lə quvvətə illə billəh” duası inci dənələri kimi töküldü. Bu duanı dəfələrlə oxudu. Bu dua başqa bir ruhaniyyətə bürünmüşdü. Cuşa gələrək özünü unutması və 257 oqqalıq top mərmisini qucaqlayıb çiyinə alması bir anda oldu. Üç dəfə dəmir pillələri endi, çıxdı... Yanındakı Niğdəli Əli Seyidin sümüklərinin saqltısını eşidərək heyrat və dəhşət içində qalmışdı. Topun lüləyinə qoyulan üçüncü mərmə döyüşün qədərini dəyişmiş, “Okean” adlı gəmi ağır zədə almışdı. Həmin gün gec saatlarda Çanaqqala boğazı istehkam mövqe komandiri Seyidə onbaşı rütbəsi verdi. Hüzurunda mərmninin bir daha qaldırılmasını istədi.

Seyid onbaşı Cavad Paşaya bu cavabı verdi:

“Mən bu mərmni qaldırarkən qəlbim Allahın feyzi ilə dolmuşdu. Gücümün sirri o an Allahın bəxş etdiyi bir vergi idi. Bu qədər ağır mərmni qaldıracaq məqama nail olmuşamsa, bu, dua və riza ilə olmuşdur. Lakin indi yerindən qaldırmaq mümkün deyil”.

DÜŞMƏN DƏ OLSA YARALILARA ATƏŞ AÇMIRDILAR

Alman zabiti Şarl Mühlman deyir: “Topçu batareyasını yoxlamağa getdim. Ön cəbhədə dəhşətli süngü döyüşü gedirdi. Durbinlə dənizə baxdım, Gökçəadadan beş motorlu qayıq sahilə tərəf gəldiyini, əsgər və silah gətirdiyini gördüm. Topçu zabit bunları gördüyü halda atəş açmırdı. Səbəbini soruşdum. Əllərində gündəlik istifadə edəcəkləri yeddi mərmə olduğunu, əsgərlərimizdə ruh yüksəkliyi oyatmaq üçün səhər dördünü atdıqlarını, digərlərini isə gönortadan sonraya saxladıklarını dedi. İngilis qayıqlarına atəş açmalarını əmr etdim. Topdan atəş açdılar. Ortadakı qayıq vuruldu. İçindəkilər dənizə töküldü. Digər qayıqlar onları xilas etmək üçün yanlarına yanaşdı. Hamısı bir yerə toplanmışdı. Dərhal atəş açmalarını əmr etdim. Lakin topçu heç barmağını da tərpətmirdi. Bir daha atəş açmalarını əmr etdim. Topçu zabit bu dəfə də hərəkətsiz idi. “Olmaz, komandır, onlar hal-hazırda yaralılara kömək edirlər, belə bir vəziyyətdə biz atəş açma bilmərik. Sahilə doğru gəlsələr atəş açarıq, yoxsa əsla onları vurmaq bizə yaraşmaz”,- dedi. İngilislər yaralıları qayıqlarına alıb adaya geri qayıtdılar. Döyüşün ən dəhşətli anlarında belə türklərə düşmənləri də olsa yaralılara atəş açdıra bilmədim”.

Vuruşdular:
son gülləyə;
son süngüyə,
son qundağa qədər.
Vuruşdular:
hər şey qırmızı geydi,
daşdan torpağa qədər.
Vuruşdular:
alt dodaqdan
üst dodağa qalxa bilməyən səsə
qədər.
Vuruşdular:
onlardan yeddi dəfə - yetmiş qat
artıq olan,
süngüləri narın daraq diş kimi
sıx olan düşmənlə.
Yaralılar ufuldamadı.
Can verənlər inləmədi.
Susuzlar yandım demədi.
Öpdü qurumuş dodaqları
qan hopmuş torpağı.
Yaralarına basdılar
qan rəngli bayrağı.
Nə düşmən onlardan

bir aman sözü ala bildi,
nə bu ölümü yağı duydu,
nə qala bildi.
Söykənib qala divarına
öldülər ayaq ustə;
çiyin-çiyinə.
Ulduzlar şahid oldu,
bir sırada dayanmış
ölülərin qabağından,
yüz yerə bölünmüş dirilərin
çəkildiyinə.
Öldülər ayaqlarının altında
Vətən torpağı.
Başlarının üstündə
Vətən ulduzları.
Könüldən könülə keçdi
ümidləri, arzuları.
Gecə ağır-ağır keçdi
cənazələrin üstündən;
Keçdi getdi yolu səhərə.
Günəş şəfəqdən bir örtük çəkdi
torpağı qoruyub, torpaqda dincələn
cənazələrə.

Rəsul Rza / 1958

